

Ved Festen, der overværedes af Hs. Maj. Kongen og en Mængde indbudte Notabiliteter, holdt Prof. Holm en Mindetale over Holberg. Kantaten, der var forfattet af Chr. Richardt til Musik af I. P. E. Hartmann (1ste Del) og Otto Malling (2den Del), udfortes af Studenter-Sangforeningen, Solopartierne af Kammer-sanger Simonsen og Recitationen af kgl. Skuespiller E. Poulsen.

Udgifterne ved Festen fordelte sig saaledes:

Honorar til Kantatens Forfatter og Komponisten af dens 2den Del ..	400 Kr.	»	Ø.
do. til Musiker Grandjean for Instrumentering af Kantaten og			
til kgl. Skuespiller Poulsen for Assistance ved Udførelsen .	120	—	» —
Studentersangforeningens Udgifter	288	—	» —
Orkestermusik og Nodeafskrivning	216	—	95 —
Trykningsudgifter	165	—	53 —
Forskjellige Udgifter	314	—	17 —
I alt ...	1504 Kr.	65	Ø.

I Skrivelse af 31. Decbr. 1884 bemærkede Studenter-Sangforeningen, at det, da der i sin Tid blev truffet Overenskomst mellem Universitetet og Sangforeningen om, at denne skulde overtage Udførelsen af Kantaterne ved Universitetsfesterne mod hver Gang at oppebære 100 Kr., var forudsat, at Foreningen blandt sine Medlemmer havde Dilettanter, der kunde udføre Solopartierne. Denne Forudsætning slog nu ikke længere til og det blev derfor nødvendigt for Foreningen at søge Assistance mod Honorar. Foreningen søgte derfor om, at fornævnte Beløb maatte blive forhøiet til 150 Kr. for hver af Universitetets 2de aarlige Fester i Anledning af Hs. Majestæt Kongens Fødselsdag og Reformationens Indførelse Under 16. Jan. 1885 bifaldt Konsistorium, at Beløbet indtil videre forhøjedes til 150 Kr.

VI. Videnskabelige Samlinger og Anstalter.

1. Universitetsbibliotheket.

Efter et af Universitetsbibliothekaren fremsat Ønske bifaldt Konsistorium under 6. Novbr. 1884, at følgende Manuskripter maatte overføres fra Universitetsarkivet til Universitetsbibliothekets Haandskriftssamlinger: En Matrikul over Kjøbenhavns Grunde fra ca. 1380, Skifteprotokol efter Borgmester Bornemann til Jungetgaard, Protokol over en Kommissionssag mellem Grev. C. Danneskjold-Samsøes Stervbo og forskjellige Debitorer, A. Ginges astronomiske og meteorologiske Iagttagelser, anstillede paa Godthaab i Grønland 1782—92, A. Piehl: meteorologiske Observationer fra Vangs Præstegjæld 1790—1804 og Peder Resens Doktor-diplom fra Padua 1653. Ligeledes meddeltes der Bibliothekaren Tilladelse til, naar det maatte anses for hensigtsmæssigt, at overføre til Bibliothekets Samlinger saadanne Pergamentstykker og Strimler, der maatte være anvendte til Indhæftning af de ældre Arkivalier, og som indeholde Brudstykker af historiske eller poetiske Skrifter, mod at det bemærkes i Bibliothekets Kataloger, hvorfra de paagjældende Stykker stamme.

2. Den botaniske Have.

Fra Prof., Dr. phil. Joh. Lange modtog Konsistorium i December 1885 neden anførte Skrivelse af 21. Novbr. s. A. med Anmodning om, at den maatte blive aftrykt i Aarbogen som et nødvendigt Indlæg fra hans Side i Anledning af en i Aarb. f. 1882—83 S. 90 ff. optaget Skrivelse fra Prof. Warming til Konsistorium.

»Hr. Professor Warming har i en Skrivelse til Konsistorium af 12. Dec. 1881 udtalt sig udførlig angaaende den botaniske Haves Tilstand, og deri, ved Siden af Forslag til Forbedringer, fundet Anledning til at fremsætte forskellige Anker imod den nu værende og tidligere Bestyrelse af Haven.

For saa vidt disse Anker ere adresserede til mig som forhen værende konst. Direktør, kan jeg ikke undlade at imødegaa flere af disse, som stille min Embedsførelse i et mindre gunstigt, men, som jeg skal søge at vise, for en stor Del med de virkelige Forhold ikke overensstemmende Lys.

Først skal jeg bemærke, at Prof. W.s Skrivelse, hverken da den af ham blev indsendt eller senere da den overgaves til Trykning, er blevet mig kommuniceret, saa at jeg først nu, da Aarb. for 1882—83 er blevet mig tilsendt, er blevet bekendt med Skrivelsens Indhold, hvoraf følger, at jeg ikke tidligere har kunnet fremsætte mine Modbemærkninger. Men da jeg ved Skrivelsens Datum allerede i 5 $\frac{1}{2}$, ved dens Publikation i over 9 Aar var fratraadt ethvert tjenstligt Forhold til Haven, vil det let skjønnes, at flere Punkter ikke staa saa levende for min Erindring, at jeg med Sikkerhed kan imødegaa dem. Da det desuden ikke overalt er let at se, hvilke af Ankerne udelukkende eller til Dels ere rettede mod min Bestyrelsestid, og hvilke der alene gjælde de seneste Aar (efter Flytningen), for hvilke jeg ikke kan være ansvarlig, skal jeg indskrænke mig til at omhandle saadanne, som tydelig vedkomme mig og som jeg erindrre tilstrækkelig tydelig til at udtale en bestemt Mening om.

Mit Ansvar lige over for den botaniske Have falder dels paa Bestyrelsen af den ældre Have fra 1856 til 1876, dels paa min Delagtighed i Forhandlingerne om Havens Flytning, som Medlem og senest som Formand i den dertil udnævnte Kommission. At jeg i begge disse Stillinger kan have begaaet Fejl, er naturligt og skal villig erkjendes; men da Prof. W.s Skrivelse aabenbart har haft til Hensigt at henlede Opmærksomheden paa Havens nuværende Tilstand og dens Mangler, synes der ikke at have været Anledning til at dvæle ved Ulemper i den ældre Have, som laa 5 Aar og mere tilbage i Tiden, uden i alt Fald at tage billigt Hensyn til de daværende Forhold.

Thi i Haven ved Charlottenborg med dens i enhver Henseende meget indskrænkede Forhold var Administrationen særlig vanskelig, dels fordi saa vel Pladsen i Haven som Lokalerne i Museet vare overfyldte, og megen Arbejdskraft maatte anvendes udelukkende paa at forebygge den Skade, der let kunde blive en Følge af Mangel paa Plads, dels fordi, jo mere Overflytningen nærmede sig, desto mere maatte der vises Forsigtighed baade fra Direktørens og fra de overordnede Myndigheders Side med Hensyn til enhver Foranstaltning, som gik ud over det strengest nødvendige. Mange Foranstaltninger maatte derfor opsættes, bl. A. en Forøgelse af den højest ønskelige Arbejdskraft, i Forventning om en Revision af Havens hele Budget, naar Flytningen var fuldbragt.

I Skrivelsen hedder det (Aarb. S. 91): »der havde i mange Aar ikke fundet den planmæssige Revision Sted«, og længere nede: »til en Revision og ny Fortegnelse over Havens Plantesamling som Helhed (hvilket var hans Tanke) blev der ikke gjort noget Skridt« (ved den forhenværende Direktør). Men et Skridt til en slig Revision og resp. Fortegnelse (og det tilmed et meget vigtigt Skridt) maa det dog vel kaldes, at der sørges for Planternes rigtige Bestemmelse; thi det vilde kun lidt baade at have en Fortegnelse over Havens Planter, naar disse, som i flere andre botaniske Haver, findes under urigtige Navne. I min Embedstid har jeg oftere fra kompetent Side modtaget Bevidnelse af, at Københavns botaniske Have udmærkede sig fremfor de fleste andre botaniske Haver ved Bestemmelsernes Nøjagtighed: en Ros, der vistnok i høj Grad kommer den botaniske Gartner, men for en ikke mindre væsentlig Del Direktørens Bestemmelse af Arterne til Fortjeneste. Men ogsaa paa andre Maader er der virket til en Revision, idet forskellige Familier successive have været tagne for til Sammenligning, Bestemmelse og Udsondring af ubetydelige og overflødige Arter. Til disse forberedende Arbejder er det let at forstaa, at man i den ældre Have maatte indskrænke sig; thi at begynde Udarbejdelsen af en fuldstændig Plantefortegnelse vilde være ubetimeligt, idet man maatte forudsætte som selvfølgelig, at Beholdningen saa vel i Arboretet som i Væxthusene o. s. v. vilde blive betydelig forøget ved Overflytningen til det nye Haveterræn, og at en paa Basis af den ældre Haves Beholdning udarbejdet Fortegnelse derved vilde blive ufuldstændig. Jeg maa som Følge heraf hævde, at denne Anke savner Beføjelse.

I Skrivelsen hedder det fremdeles: »Haven havde i en lang Aarrække haft en Direktør, hvis Hovedvirksomhed var ved Landbohøjskolen, som boede ved denne, kun kom 3 bestemte Dage til Haven og tilbragte der i sit Værelse nogle Timer med Plantebestemmelser o. s. v., derimod saa man forholdsvis sjælden Direktøren færdes i Haven«, og længere nede: »hverken den forrige eller den nu værende Direktør vilde uden efter meget stort Arbejde kunne foretage et passende Udvalg af en Frøkatalog, den første, fordi han ikke færdedes nok mellem Planterne« o. s. v.

Det vistnok ubestemte Udtryk, at »man saa Direktøren forholdsvis sjælden i Haven« kan fornuftigvis ikke forklares anderledes, end som en Anke over Sjældenheden af Direktørens Nærværelse. og man ledes ved denne Fremstilling til at antage, at den da værende Direktør, der var en saa sjælden Gjest i Haven, lod denne omtrent skjette sig selv med Undtagelse af de tre Dage. Dersom Prof. W. ved denne Udtalelse har villet godtgjøre Nødvendigheden af en Embedsbolig i Haven, kan det vel indrømmes, at en Bolig i selve Haven giver Direktøren Lejlighed til at færdes i denne oftere, end naar han bor længere borte; men Virksomheden i Havens Tjeneste kan dog ikke uden videre afmaales efter, hvor ofte eller hvor længe Direktøren opholder sig der, men efter det Arbejde i Havens Interesse, der i det hele udføres. De tre Gange ugentlig, da jeg som Regel var tilstede, vare beregnede paa, at jeg kunde træffes i Anledning af Forretningssager, og disse Timer benyttedes naturligvis tillige til forskellige Haven, vedkommende Arbejder; men jeg kom desuden jævnlig til ubestemte Tider i Haven, enten for at gjøre Studier, eller naar der var Sager, som krævede min Nærværelse. Hvad Bestem-

melserne saa vel af de levende Planter som af Herbarierne angaar, var jeg selvfølgelig heller ikke indskrænket til disse faa Timer; for at tage Eftermiddags- og Aftentimer til Hjælp, medbragte jeg jævnlig snart levende Planter, snart Herbarie-Exemplarer til mit Hjem for at bestemme disse, og i det mindste en Gang aarlig gennemgik jeg med Gartneren Kvartererne for at rette saadanne urigtige Navne, som kunde berigtiges paa Stedet. Særlig i den korte Periode fra den nye Haves Anlæg indtil min Afskedigelse færdedes jeg saa meget i Haven, at jeg fik bestemt Størstedelen af Frilandstræer og Buske, for saa vidt disse vare tilstrækkelig udviklede til at bestemmes; og naar Prof. W. nu endog indrømmer, (S. 90) at »Arboretet vistnok er godt bestemt«, kunde han have tilføjet, at dette for en væsentlig Del skyldtes mit Arbejde.

Prof. W. bemærker fremdeles (anf. St.): »Forretningsgangen ved Anskaffelsen af nye Planter havde været og var endnu denne, at det i det væsentlige var Gartneren, der udpegede, hvilke Frø i de fra andre botaniske Haver tilsendte Frøkataloger der skulde tilbyttes o. s. v., og han drager deraf den Slutning, at »Havens Udvalg af Planter var Summen af en lang Række Tilfældigheder«. Det ligger uden for min Opgave at oplyse, hvorledes Forretningsgangen nu er; men for min Embedstids Vedkommende var Forholdet netop det modsatte, idet Direktøren stedse fik Havekatalogerne først til Gjennemsyn, og efter at han havde udpeget, hvad der skønnedes at være ønskeligt for Haven, bleve Katalogerne afgivne til Gartneren, for at denne kunde gjøre yderligere Tilføjelser. Tilfældigheden, som Prof. W. saa stærkt fremhæver, turde derfor være mindre, end han antager. Ganske vist hører det til de vanskeligste Opgaver i en botanisk Have at træffe et Udvalg, der tilfredsstillende alle Krav og billiges af alle dem, der skulle benytte Haven, og naturligvis kan det i denne Henseende ikke ventes, at vor ældre Have skal være fuldt ud tilfredsstillende; men jeg maa dog tilføje, at jeg ikke har undladt at opfordre saa vel Prof. bot. som andre Botanikere til at gjøre opmærksom paa Arter, der kunde ønskes anskaffede, ligesom selvfølgelig de Botanikere, der stadig benyttede Haven, ved at henvende sig enten til Direktøren eller til Gartneren, kunde vente at faa Ønsker om botaniske Planters Anskaffelse opfyldte, for saa vidt det var muligt, en Samvirken mellem Botanikens Dyrkere, som er i høj Grad ønskelig og uden hvilken næppe nogen Bestyrer af en botanisk Have vil være i Stand til at undgaa Tilfældighed i en eller anden Retning, idet Direktøren umulig kan vide, hvilket Materiale til Studier i forskjellig Retning der maatte ønskes af de forskjellige Botanikere, naar slige Ønsker ikke forebringes.

Naar der neden for i Skrivelsen (S. 91) udhæves Slægter, hvoraf formentlig et uforholdsmæssig stort Antal Arter dyrkes i Haven, da maa jeg, for saa vidt denne Anke vedkommer mig, bemærke, at Slægterne *Carex* (Star) og *Salix* (Pil) spille en saa stor Rolle i den nordiske Vegetation, at de angivne Tal af 60—70 og resp. 50 Arter ikke ere overdreven store (da *Carex* i Danmark alene har et Antal af over 50 Arter og da Danmarks Flora søges repræsenteret saa fuldstændig som muligt, turde det oven nævnte Tal være ret passende), og hvad *Linnaria* (30 Arter) og *Iris* (45) angaar, da skyldes dette maaske oprindeligt mig, der til forskjellig Tid har beskæftiget mig særlig med Studiet af disse Slægter og derfor har søgt erhvervet et større Antal til Sammenligning. Jeg indser imidlertid ikke, at der fejles ved i en botanisk Have til given Tid at dyrke et

større Antal Repræsentanter for en Slægt eller Familie, naar en saadan er Gjenstand for monografisk Undersøgelse (f. Ex. da Slægten Brassica i den nye Have dyrkedes i større Maalestok til Brug ved Kiærskous og Samsøe Lunds Undersøgelser); men Fejlen indtræder, naar dette Antal fremdeles vedligeholdes, efter at vedkommende Studier ere afsluttede, og altsaa de mange Arter ikke længere ere fornødne.

De øvrige Anker skal jeg ikke omtale, uden for saa vidt de referere sig til Indretninger eller Foranstaltninger, der skyldes eller ere forsømte af Kommissionen for Havens Flytning, af hvilken jeg var Medlem. Herunder hører Anken over Museumsbygningens mangelfulde Beskyttelse mod Brandfare. Til denne Klage, som jeg fuldstændig kan tiltræde, maa jeg bemærke, at dette af Kommissionen var særlig paapeget som en Fordring til det nye Museum; men da den da værende Kultusminister, for at imødekomme Rigsdagens Fordring om et kjendeligt Afslag i Bevillingen til Museumsbygningen, lod denne opføre med betydelige Reduktioner i Flytningskommissionens Planer og Overslag, blev Følgen deraf adskillige Mangler (f. Ex. den aldeles utilstrækkelige og uheldige Forelæsningsaal), og i Forbindelse hermed er Sparsommelighedshensynet formodentlig ogsaa Aarsagen til, at der ikke foretoges de fornødne Skridt til Sikring ved Brandfare. Det er altsaa en smuk Opgave for den nye Direktør at søge udvirket de i denne Henseende saa vigtige Foranstaltninger saa vel som at søge afhjulpet andre i hans Skrivelse berørte Mangler, af hvilke vistnok adskillige fortjene Opmærksomhed.

Naar jeg i det foregaaende har følt mig opfordret til at imodegaa Prof. Warming, er det altsaa ikke min Mening at svække Betydningen af dette Indlæg i det hele, som i mange Punkter maa erkjendes for vel begrundet. Dette gjælder ogsaa med Hensyn til Mangelen af Direktørbolig, hvorom dog maa bemærkes, at en saadan var forudsat og betegnet som saare ønskelig af Anlægskommissionen. Men i Betragtning af den bevilgende Myndigheds vedholdende Krav paa Bespareser, som endog maatte medføre betydelige Indskrænkninger i det absolut nødvendige, turde Kommissionen kun sætte Opførelsen af en Direktørbolig i anden Linje, og nøjes med at reservere en Plads, hvor en sliq Bygning uden Skade for Havens øvrige Anordning senere under gunstigere Forhold kunde opføres.

Foruden de Oplysninger, jeg oven for har givet angaaende min Embedsførelse i Anledning af bestemte Ankeposter, fremførte i Prof. W.s Skrivelse, anser jeg det for ikke overflødigt, da min Virksomhed i botanisk Haves Tjeneste nu uden Foranledning fra min Side er blevet Gjenstand for Omtale, at nævne, som Bidrag til en alsidig og upartisk Bedømmelse af disse Forhold, adskillige literære Arbejder, udarbejdede og publicerede af mig i Havens Interesse, idet jeg nemlig 1) uopfordret gjorde Begyndelsen til den senere regelmæssig fortsatte Redegjørelse for Virksomheden i bot. Have (Beretning o. s. v. 1867—73 i 3 Hæfter); 2) har efter Materiale for bot. Have beskrevet over 30, for Videnskaben nye Plantearter, hvoraf omtrent Halvdelen ere udførligere beskrevne og afbildede i »Botanisk Tidsskrift« («Udvalg af hidtil ubeskrevne Planter i Univ. bot. Have» 1—4); udgivet 3) Vejviser i den nye botaniske Have 1875 og 4) Erindringer fra Universitetets botaniske Have ved Charlottenborg 1778—1874. (Bot. Tidsskrift

1876). Hvor meget eller hvor lidet Værd disse Skrifter have, tilkommer det ikke mig at bedømme; at de ere fremkomne uden Opfordring, udelukkende af Interesse for den botaniske Have og uden nogen som helst Pengeindtægt for mit Vedkommende, kan jeg bevidne, og at de have lagt Beslag paa en ikke ringe Arbejdstid, ville Sagkyndige let kunne skjonne.

Under 3. Jan. 1886 meddelte Prof. Warming, at han var blevet gjort opmærksom paa, at der i hans i Aarb. f. 1882—83 optagne Skrivelse af 12. Decbr. 1881 fandtes Udtalelser, som af udenforstaaende, der læste Aarbogen, maatte opfattes saaledes, som om Prof. Lange havde været en meget forsømmelig Direktør for den botaniske Have, fordi han »kun kom bestemte Dage til denne, tilbragte nogle Timer med Plantebestemmelser o.s.v., men sjælden saas færdes i Haven, o.s.v. (s. S. 91). Da han i Stockholm havde gjort sig bekendt med Referatet i Aarbogen, havde han med Beklagelse læst disse Udtryk, fordi han saa, at de næsten maatte forstaas anderledes, end han havde haft i Sinde, og han havde derfor meddelt Prof. Lange et Udkast til nærværende Skrivelse. Det havde ikke været hans Hensigt, hvad der dog vist turde fremgaa af Skrivelsen som Helhed, at udtale nogen Dadel over Prof. Langes Virksomhed; men han havde kun villet paapege den Mangel paa Arbejdskraft, som havde hersket ved Haven i mange Tider, og de Ulemper, som stammede fra, at Direktøren ikke længere boede i Haven. Skulde han udtale nogen Dom om Personerne, da vilde den for Prof. Langes Vedkommende blive omtrent følgende: Prof. Lange havde sikkerlig gjort alt, hvad han kunde, og ofret al den Tid, han kunde, paa Haven under de da for Haanden værende Forhold; men man maatte mindes, at han blot var konstitueret Direktør og havde sin vigtigste Gjerning ved en Institution, der laa en Fjerdingvej fra Haven, at han lang Tid endog boede et stort Stykke længere borte, saa at han vist næppe kunde naa ind til Haven paa mindre end en Time, og at han lønnedes med en for en ældre Videnskabsmand saa ringe Løn som 800 Kr. aarlig. Beviser for hans Flid og Arbejder ved Haven gaves bl. A. af de Beskrivelser af nye, i Haven dyrkede Arter, som han publicerede. Alt, hvad der i en Aarrække blev udrettet i Haven for den selv og for Samlingerne, særlig Herbarierne, udrettedes af Lange; der var paa Grund af Forhold, som han ikke behøvede at omtale nærmere, faktisk i en Aarrække ingen anden videnskabelig Arbejdskraft ved Haven og Museet end Prof. Lange, om han end havde en fortrinlig Medhjælper i Havens dygtige Gartner, Weilbach. At faa udrettet mere, end der under de givne Forhold blev udrettet, kunde man ikke forlange af ham; men at det havde været mere end ønskeligt at faa mere udrettet, vilde end ikke Prof. Lange benægte. Hvad han havde anført om Forretningsgangen ved Haven med Hensyn til Anskaffelsen af Frø efter de tilsendte Frøkataloger, at det nemlig var Gartneren, der foretog Udvalget, gjaldt ikke om Prof. Langes Tid; da dette ikke med Bestemthed kunde ses af hans Skrivelse, skulde han nu fremhæve det.

— Under 4. April 1885 meddelte Ministeriet, at Enken efter afdøde Apotheker og Fabrikejer A. Benzon, Fru Vilhelmine Benzon, havde tilbudt at skjanke som Gave til de under Universitetet hørende offentlige Samlinger følgende Gjenstande:

En Herbariesamling til botanisk Museum; En farmakognostisk Samling, dog under den Betingelse, at denne Samling skulde tilfalde en

farmaceutisk Lærestanstalt, hvis en saadan engang maatte blive oprettet her i Landet;

Til den naturhistoriske Samling forskjellige af Etatsraad Steenstrup og Professor Lütken allerede udtagne Bløddyr og Fiske og 6 udstoppede Fugle.

Efter at Konsistorium havde meddelt dette til de vedkommende Bestyrere af Universitetets Samlinger, modtog man fra Museumsraadet for zoologisk Museum Underretning om, at de til den naturhistoriske Samling skjænkede Gaver vare modtagne og fra Direktøren for botanisk Have, at han var villig til at modtage Herbariesamlingen. Hvad den farmakologiske Samling derimod angik, udtalte Bestyreren for Universitetets farmakologiske Samling, Prof. Warncke, at han ikke kunde tilraade at modtage Samlingen i dens Helhed, da der ikke kunde skaffes Plads til den og de fleste specimina havdes i bedre og friskere Tilstand; da Samlingen imidlertid indeholdt enkelte Gjenstande, der kunde have Interesse, og Giverinden havde tilbudt ham at udtage disse, foreslog han, at dette Tilbud modtoges. Under 22. April gjorde Konsistorium Indberetning herom til Ministeriet, ligesom det udtalte det Ønske, at Ministeriet paa Samlingernes Vegne vilde aflægge Giverinden en Tak for den mod disse udviste Gavnildhed og Interesse.

Efter at Konsistorium under 18. Maj havde modtaget en af Prof. Warncke indsendt Skrivelse, hvori Enkefru Benzon meddelte, at botanisk Haves Museum var villig til at modtage den farmakognostiske Samling i dens Helhed og hun helst saa, at Samlingen forblev udelt, anmodede Konsistorium under 23. s. M. Direktøren for botanisk Have om at modtage denne Samling.

3. Det zoologiske Museum.

Efter at Museumsraadet under 7. Maj havde meddelt Konsistorium, at det d. 2. s. M. havde iværksat Overleveringen af Museets 2den og 3dje Afdeling til de ny udnævnte Inspektorer paa den Maade, at Overleveringen i Overværelse af Museumsraadets Medlemmer (for 2den Afdelings Vedkommende tillige den fratrædende Bestyrer, for 3dje Afdelings Vedkommende tillige den tidligere konstituerede Bestyrer) var konstateret ved Optagelsen af Protokoller, som vilde være at holde aabne for et Tidsrum af 3 Maaneder fra Overleveringens Dato, og til hvilken skriftlige Bemærkninger om de overtagne Samlingers Tilstand vilde være at fremsætte, begjærede Museumsraadet-Konsistoriums Approbation paa den brugte Fremgangsmaade. Konsistorium anmodede derpaa under 21. s. M. det til Affattelsen af en Forretningsorden for Museet nedsatte Udvalg om at behandle denne Sag. Under 30. Juni bemærkede Udvalget, at det i Universitetets Retsregler § 398 vel hedder, at »hver Gang Skifte i Stillingen som Bestyrer af en under Universitetet hørende videnskabelig Samling finder Sted, foretages en Overlevering af Samlingen«, men en bestemt Regel for en saadan havdes ikke, da de ældre Overdragelsesformer ikke kunde finde Anvendelse paa de nu bestaaende Forhold. Udvalget skjønnede derfor heller ikke, at der kunde gives en almenyldig Regel for Overleveringen af de i høj Grad forskjelligartede Samlinger, der tilhøre Universitetet. Dertil kom, at en saadan Overlevering maatte være noget forskjellig, alt eftersom den tidligere Bestyrer var afgaaet ved Døden, eller var i Live og

altsaa selv kunde deltage i Afleveringen til sin Efterfølger. En stykkevis Overlevering af en Samling af saa betydeligt Omfang, som f. Ex. de enkelte Afdelinger i det zoologiske Museum, var en Umulighed, med mindre man vilde anvende en aldeles urimelig Tid derpaa, og den maatte i det foreliggende Tilfælde anses for at være aldeles overflødig paa Grund af den vel bekendte Ombu, hvorved de tidligere Bestyrere havde varetaget de dem underlagte Afdelingers Tarv. Det forekom derfor Udvalget, at Museumsraadet i Forening med Etatsraad Steenstrup havde truffet det rette ved at vælge den brugte Fremgangsmaade, der maatte være fuldstændig betryggende for alle Parter. I Anledning heraf tilskrev Konsistorium under 1. Juli Museumsraadet, at det maatte anse den brugte Fremgangsmaade, hvorunder Overleveringen havde fundet Sted, under de givne Omstændigheder for tilstrækkelig betryggende, og derfor i det foreliggende Tilfælde godkjendte den Form, der var iagttaget.

— Efter at Konsistorium under 22. Marts 1875 havde opfordret Museumsraadet for Universitetets zoologiske Museum til at udarbejde et Udkast til et Regulativ for dets Forretningsorden, og derefter forelægge samme til Konsistoriums Approbation, blev der af Raadet, efter at denne Sag var bragt til Forhandling i samme, under 22. Maj 1884 indsendt et Udkast. Konsistorium nedsatte derpaa under 29. s. M. et Udvalg, bestaaende af Etatsraad Steenstrup og Proff. Johnstrup og Goos til at tage Udkastet under nærmere Overvejelse. Efter at Etatsraad Steenstrup var afgaaet som Professor zoologiae, anmodede Konsistorium derhos under 27. April 1885 Professor Lütken om at tiltræde Udvalget i hans Sted. Fra Udvalget modtog Konsistorium derefter under 6. Juni et Udkast, som Konsistorium under 10. s. M. approberede. Den approberede Vedtægt for zoologisk Museums Forretningsorden er saa lydende:

§ 1. I Henhold til Lov af 29. Decbr. 1862 staar Bestyrelsen af det zoologiske Museum under Tilsyn af Konsistorium ved Universitetet og Overbestyrelse af Ministeriet for Kirke og Undervisningsvæsenet.

Det bestyres af et Museumsraad, hvis Medlemmer ere Professoren i Zoologi og to Inspektorer. Konsistorium udnævner et af Raadets Medlemmer til Formand.

I speciel videnskabelig Henseende bestyrer enhver af disse Videnskabsmænd selvstændig sin Afdeling af Museet.

Alle Anliggender, der ikke høre under den særlige Afdelingsbestyrelse, varetages efter de neden for givne Regler dels af Formanden, dels forelægges de af denne for Museumsraadet, der tager Beslutning derom, for saa vidt de ikke kræve Billigelse fra Konsistorium eller Ministeriet.

Alle officielle Indberetninger fra Raadet, Forslag om Forandringer i Museets hidtidige Plan og Organisation, og om Fordeling af Museets Indhold mellem de enkelte Afdelinger, saa vel som Henvendelser til Ministeriet fra de enkelte Bestyrere eller de ved Afdelingerne ansatte Funktionærer skulle indsendes gennem Raadets Formand til Konsistorium.

§ 2. Naar Formanden — paa Grund af Bortrejse, Sygdom eller anden Hindring af ikke længere Varighed end 8 Uger — ikke kan varetage de ham paahvilende Forretninger, overtager det ældste af Raadets andre Medlemmer — om

han dertil er villig, i modsat Fald det tredje — midlertidig hans Forretninger som Formand Naar Forfaldet antages, eller senere maatte vise sig, at ville blive af længere Varighed, anmoder Raadet Konsistorium om at konstituere et af de andre Medlemmer i hans Sted.

Under Formandens øjeblikkelige Forfald eller Ikke-Tilstedeværelse fungerer det ældste af Raadets andre tilstedeværende Medlemmer som Formand i alle saadanne Anliggender, der ikke taale nogen Opsættelse.

§ 3. I alle Anliggender, der foreligge Raadet til Afgjørelse eller Beslutning, sker denne ved Stemmeferhed, hvad enten Afstemningen sker mundtlig i et Møde eller skriftlig paa et Cirkulære.

Skulde et af Raadets Medlemmer ved Rejse, Sygdom eller andet berettiget Forfald være hindret i at deltage i den mundtlige eller skriftlige Behandling af en Sag, og denne ikke taaler Udsættelse, saa at Stemmerne altsaa kunde komme til at staa lige, gjør Formandens (den virkelige eller fungerende) Stemme Udslaget. Det samme indtræder ogsaa i det Undtagelsestilfælde, at et af Raadets Medlemmer maatte erklære, at han af ganske særlige Grunde ikke vil deltage i Afstemningen, saa vel som i det Tilfælde, at Raadet ved indtraadt Vakance ikke skulde være fuldtallig.

Det Medlem, der ved en Afstemning er blevet i Mindretal, har Ret til at afgive sit særskilte Votum. Denne Ret har ethvert Medlem i det Tilfælde, at der ikke opnaas Flertal for noget Forslag. Udførelsen af en af Flertallet tagen Bestemmelse kan udsættes af Formanden, naar han finder Grund til at forelægge Sagen for Konsistorium.

§ 4. Alle til Museumsraadet, dets Formand eller Museet i Almindelighed adresserede skriftlige Henvendelser tilstilles Formanden. For saa vidt der derom skal tages Beslutning af Raadet, kan han enten sammenkalde et Møde eller snarest muligt sætte Sagen i Cirkulation, hvorefter den afgøres paa den i § 3 nævnte Maade. Det Medlem, der under en Cirkulation har set Sagen først, sættes dog i Kundskab om de Udtalelser, der ere faldne, efter at Sagen har været hos ham. Ethvert af Raadets Medlemmer kan fordre Forslag fra sin Side satte under Forhandling.

§ 5. Foruden de særlige Møder, som maatte blive sammenkaldte af Formanden, afholder Museumsraadet et Møde i April og et i Septbr. eller Oktbr., dersom intet af de i § 4 omtalte særlige Møder falder i disse Maaneder og lader sig forene dermed. I April-Mødet tages endelig Beslutning om Anvendelse af Museets Fællesudgifters Kontos eventuelle Overskud, eller Dækningen af dens Underskud, jfr. § 16; i Septbr. eller Oktbr.-Mødet modtager Raadet Beretning om den Westermanske Insektsamlings Tilstand og det i Aaret i denne udførte Arbejde. Mødet holdes i Samlingens Lokale.

§ 6. Er en Afdelingsbestyrer ved Bortrejse eller Sygdomsforfald af længere Varighed end 3—4 Dage forhindret i at varetage sine Forretninger ved Museet eller at deltage i Raadets Forhandlinger, har han at indberette dette til Formanden, med Angivelse af, hvilke midlertidige Foranstaltninger han i denne Anledning maatte have truffet, og til hvem man i paakommende Tilfælde har at henvende sig i Afdelingens Anliggender.

Inden Udløbet af Maj Maaned foranlediger Formanden Udtalelse af Afdelings-

bestyrerne angaaende mulig paatænkte længere Fraværelser i Sommerens Løb, for at der, saa vidt muligt, kan træffes saadanne Aftaler, at ikke alle Medlemmer af Museumsraadet samtidig ere fraværende i længere Tid.

§ 7. Forhandlingerne i Raadets Møder ledes af Formanden, der ligeledes har at drage Omsorg for, at Udførelsen af de af Raadet tagne Beslutninger finder Sted snarest muligt og til rette Tid, jfr. § 3. Han underskriver end videre alle løbende Expeditioner paa Raadets Vegne. Derimod underskrives andre fra Museumsraadet udgaaende Skrivelser og de Raadet afkrævede Erklæringer af alle Raadets Medlemmer. Nægter et Medlem sin Underskrift paa Grund af Meningsforskjel, skal dette udtrykkelig anføres, selv om han ikke gjør Fordring paa at tilføje sit Separatvotum til Erklæringen i Henhold til § 3. Tilføjes derimod et saadant, har Flertallet Ret til at tilføje sine yderligere Modbemærkninger.

§ 8. I Sager, der ikke taale Opsættelse, kan Formanden strax træffe den fornødne Afgjørelse. Om denne skal Museumsraadet underrettes.

Formanden repræsenterer Museets Bestyrelse ud ad til ved alle Lejligheder, hvor ikke Museumsraadet finder det rigtigt at optræde in pleno. I hans Forfald tilfalder dette Hverv et af de andre Medlemmer i Overensstemmelse med, hvad i § 2 er bestemt.

§ 9. Til Hjælp ved Regnskabsvæsenet, til Affattelse af Skrivelser, til at holde Arkivet og Bibliotheket i Orden og besørge Udlaan derfra til Raadets Medlemmer samt til at være Formanden behjælpelig med andre ham paahvilende Forretninger, kan denne antage en Sekretær, der kan afskediges uden Opsigelse.

§ 10. Museumsraadet antager og afskediger Museets Betjente: Portner og Bud samt Fyrbøderen. Tilsynet med Udførelsen af de disse Betjente mod Museet som Helhed paahvilende Pligter er hos Formanden. Klager og Besværginger over Vedkommende i saa Henseende blive derfor at henvende til Formanden. For saa vidt de nævnte Betjente gjøre Tjeneste som Arbejds mænd ved de enkelte Afdelinger, ere de derimod i dette Forhold underlagte disses Bestyrere.

For saa vidt som der er paalagt den af Museets Konservatorer, som der er tillagt Bolig i Museet, visse Tilsynsforretninger med Museumsbygningen i Almindelighed, er han i denne Henseende ligeledes underlagt Formanden.

§ 11. Raadet bestemmer Antallet af og Lønningen for de Betjente, der deltage i Opsynet i de Timer, da Museet er aabent for Publikum, samt deres Fordeling til de enkelte Afdelinger. De antages og afskediges af Formanden, men staa i deres Forretningers Udførelse umiddelbart under den eller de Bestyrere, ved hvis Afdelinger de fungere. Er vedkommende Bestyrer misfornøjet med deres Tjeneste, kan han fordre Spørgsmaalet om deres Afskedigelse afgjort ved en Beslutning af Raadet. Er tilfældig en Opsynsbetjent forhindret fra at møde, ordner Formanden det fornødne.

§ 12. For saa vidt Renligholdelsen af Museets Lokaler ikke efter nærmere Aftale besørges for den enkelte Afdelings Vedkommende af særegne dertil antagne Personer, har Formanden at drage Omsorg for den og føre Tilsyn med den. Afdelingsbestyrerne have herved at yde Formanden fornøden Bistand. Findes det, at Renligholdelsen af noget af Museets offentlige Lokaler ikke udføres forsvarlig, kan Sagen gjøres til Gjenstand for Forhandling i Raadet. Formanden besørger Anskaffelsen og Vedligeholdelsen af alle mindre Rekvisiter til Brug for Museet i

dets Helhed. Bestemmelse om Anskaffelse og Fornyelse af alt Slags større Inventarium tages derimod af Museumsraadet, for saa vidt Udgiften skal afholdes af Fællesudgifternes Konto, hvorefter Anskaffelsen besørges af Formanden.

§ 13. Anskaffelsen af de literære Hjælpeidler, som indkøbes paa Fællesudgifternes Konto, bestemmes af Museumsraadet. Den Del af Bogsamlingen, som ikke er anbragt ved de enkelte Afdelinger, er tilgængelig for Museets Afdelingsbestyrere og faste Assistenten ved Henvendelse til den fungerende Bibliothekar. De af Museet holdte specielle (ornithologiske, entomologiske o. s. v.) Tidsskrifter afgives umiddelbart til vedkommende Afdeling; de øvrige sættes i Cirkulation mellem Afdelingsbestyrerne og Museets faste Assistenten, efterhaanden som de indløbe. Skrifter, der indsendes som Gaver til Museet, behandles ved Modtagelsen efter Reglerne i § 4.

§ 14. Raadet bestemmer hvert Foraar og Efteraar, naar Museets Opvarmning skal ende og begynde, og fastsætter ligeledes, inden for hvilke af Dagens Timer den skal finde Sted. De enkelte Afdelingsbestyrere bestemme derimod, inden for disse Grænser og med tilbørligt Hensyn til den Varmegivning, Apparatet er beregnet paa at skulle yde, hvilke Værelser i deres Afdeling de ønske opvarmede, til hvilken Tid og i hvilken Grad. Brændselet til Museumsbygningens Opvarmning indkøbes af Formanden, til Avditoriet og Studiesamlingens Lokaler af dennes Bestyrer.

§ 15. De maanedlige Regninger for Udgifter til Rengjøring samt Fragt og Porto inden for de enkelte Afdelinger paategnes af disses Bestyrere til Udbetaling paa Fællesudgifternes Konto; disse Regninger maa ved Kalendaraarets og Finansaarets Slutning være indgivne til Formanden (eller Sekretæren) senest den 8. Jan. og 8. April. For saa vidt de indgivne Regninger skulde vise et ualmindelig eller uventet stort Beløb, kan Formanden udsætte Betalingen, indtil Sagen er forelagt Raadet, og dette har billiget den gjorte Udgift.

§ 16. I hvert Aars Januar Maaned har Formanden at give Raadet en foreløbig Meddelelse om, hvorvidt der kan ventes at ville blive noget Overskud paa Fællesudgifternes Konto, samt i saa Fald selv at fremsætte eller opfordre Raadets Medlemmer til et indgive Forslag til det eventuelle Overskuds Anvendelse eller Fordeling som »overordentligt Tilskud« til de enkelte Afdelinger. Senest d. 15. April har han at forelægge Raadet den endelige Opgjørelse af Fælleskontoens Status, for at Beslutning om Anvendelsen af et muligt Overskud eller Dækningen af et muligt Underskud kan være tagen inden Udgangen af April Maaned. Forinden Indsendelsen af det endelige Regnskab gives der Raadets andre Medlemmer Lejlighed til at gjøre sig bekendt dermed. De enkelte Afdelingers Regnskaber aflægges af disses særlige Bestyrelse og indgives, for saa vidt de ikke angaa de Moltkeske Legatmidler, til Formanden inden Udgangen af April Maaned.

Formanden kan fastsætte Fællesregler, som skulle iagttages ved disse Regnskabers Affattelse

Formanden indsender alle Museets Regnskaber under et til Revision. Revisors Antegnelser til de forskjellige Regnskaber, der sendes under et til Formanden, fordeles af ham til de enkelte Regnskabsførere. Disses Besvarelser indsendes da tillige med Revisors Antegnelser til Formanden, som foranstalter det videre fornodne.

Eventuelle Revisions-Antegnelser og Decisioner til Regnskabet for Fællesudgifternes Konto bringes kun til Afdelingernes Kundskab, for saa vidt de vedkomme almindelige Regnskabsprinciper eller de af Regnskabsbestyrerne til Udbetaling anbefalede Summer.

§ 17. De foreskrevne Aarsberetninger for Afdelingerne tilstilles i betimelig Tid Formanden, der indsender dem samlede til Ministeriet og Konsistorium. Beretningen for de Moltkeske Afdelinger af Museet indsendes dels umiddelbart af deres Bestyrer, Professor Zoologiæ, dels af vedkommende Afdelingsbestyrer til denne for at ledsage hans Aarsberetning.

— Under 30. Jan. 1885 fastsatte Ministeriet, at de under det zoologiske Museums anden Afdeling hidtil henhørende Fiskeklasser fra 1. April s. A. vilde være at henlægge under Museets første Afdeling, saaledes at denne kom til at omfatte samtlige Hvirveldyr.

— Ved Skriv. til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 14. Marts 1885 tilbød Dr. med. Lausen i Buenos Ayres at skjænke til Universitetets zoologiske Museum en kostbar Samling af fossile Knogler, fundne i den Argentinske Republik; Samlingen var for Tiden opstillet i Museet i Genua, hvor forskellige ansete Videnskabsmænd havde taget den i Øjesyn. Da den imidlertid skulde borttages fra Museet inden Midten af Maj Maaned, og da det var af største Vigtighed, at den blev afhentet paa omhyggelig Maade og af en sagkyndig Mand, anmodede Dr. Lausen om, at Ministeriet vilde drage Omsorg for, at Samlingen blev afhentet i Genua og befordret hertil ved sagkyndig Assistance og paa det offentliges Bekostning.

Ministeriet udbad sig herefter Konsistoriums Ytringer i Sagen. Under 22. April 1885 fremsendte Konsistorium Erklæringer fra Museumsraadet og Universitetets Kvæstor:

Paa Museumsraadets Vegne udtalte Prof., Dr. phil. Lütken, at den omhandlede Samling, der bestod af fossile Pattedyr- Kranier, Skeletter og Skeletdele fra de yngre Tertiærslag i de argentinske Pampas, for saa vidt man kunde dømme efter den af nogle Fotografier ledsagede Katalog, var overordentlig værdifuld, baade ved sin pekuniære og videnskabelige Værdi. Der kunde derfor ikke være den fjærneste Tvivl om, at Samlingen vilde være en særdeles smuk og vigtig Berigelse af Museets palæontologiske Samling, som allerede tidligere havde faaet mange værdifulde Forøgelse ved Dr. Lausens Gavnildhed. Efter de Katalogen vedføjede Priser havde Samleren, Hr. Santiago Roth, af hvem Dr. Lausen havde kjøbt den, ansat Samlingen til en Værdi af 30,000 Francs, og det var Prof. Lütken bekendt, at der havde været forhandlet med Museet i Berlin om Kjøbet af Samlingen, men at Hr. Roth ikke havde villet vente paa Landdagens Bevilling af den forlangte Sum. Set fra denne Side var Dr. Lausens Overdragelse af Samlingen til Museet en smuk og patriotisk Handling, der i og for sig stillede et ufrivilligt Krav paa, at Gaven modtoges med Tak og Paaskjænnelse.

Prof. Lütken indstillede herefter, at det overdroges til Cand. mag. H. Winge at besørge Samlingen hjemsendt fra Genua, og at de fornødne Udgifter maatte blive at afholde som en extraordinær Bevilling til Museet.

Kvæstor foreslog, at Udgifterne afholdtes af Universitetets Udgiftspost 10, om fornødent paa forventet Tillægsbevilling.

Idet Konsistorium henholdt sig til de anførte Udtalelser, indstillede det, at Dr. Lausens Gave modtoges, og at der tilstilledes ham en Tak for hans smukke og patriotiske Handling, samt at der maatte stilles et Beløb af indtil 2,000 Kr. — som Prof. Lütken havde begjæret — til Disposition for Afholdelsen af Udgifter ved Samlingens Transport.

Ved Skriv. af 22. April bifaldt Ministeriet Konsistoriums og Museumsraaets Indstilling. Cand. mag. Winge afrejste derpaa til Genua, hvorfra han led Samlingen afsende med Dampskib hertil. Efter at Samlingen var ankommet her, ordnet og delvis opstillet, afgav Prof. Lütken under 16. Septbr. en Beretning om dens Indhold og Beskaffenhed, som i det væsentlige gik ud paa følgende:

Samlingen omfattede 24 Pattedyr- Arter i omtrent 65 Individuer, hvortil dog maatte bemærkes, at i de allerfleste Tilfælde vare disse »Individer« kun ufuldstændig repræsenterede ved større eller mindre Brøkdeler af deres Skeletter. Grunden dertil kunde være en dobbelt: enten at Skelettets Udgravning ikke altid var blevet ledet med den fornødne Ro og Omhu, saa at meget var gaaet tabt under Opgravningen, hvilket saa meget lettere kunde ske, som Knoglerne ofte forefandtes i en knust, sønderbrudt, skør og skrøbelig Forfatning, der vilde trodse selv den forsigtigste Behandling; eller at Skelettet, indtil det fandt sit endelige Hvilested i Pampasleret, ved de gjentagne Omlejringer og Flytninger, som Naturforholdene medførte, havde lidt saa meget, at det var blevet mere eller mindre defekt, inden det atter saa Dagens Lys. Selv de bedste Hovedskaller i Samlingen vare i en betydelig Grad restavrerede, d. v. s. Brudstykkerne vare samlede med Gips eller en lignende Masse, manglende Dele helt eftergjorte i en saadan o. s. v., og forringede dette end ikke lidet Gjenstandenes videnskabelige Værdi, maatte det paa den anden Side erindres, at dette vilde gjælde de fleste Samlinger af fossile Knogler og ikke mindst alle fra de samme Dannelser og Egne.

Størst Betydning havde de Skeletter og Skeletdele, som gave Oplysning om de uddøde Kæmpe-Gumlere, Forgængerne for Nutidens forholdsvis smaa Bæltedyr og Dovendyr, der ere bekjendte som Skjolddyr og Kæmpedovendyr. Til begge disse Grupper havde Museet i tidligere Sendinger fra Dr. Lausen faaet højst interessante Bidrag i et større Stykke af et Glyptodon-Panser f. Ex., som var opstillet i Museets Hal, og Hovedskallen af det tidligere lidet kjendte Kjømpedovendyr, som afdøde Prof. Reinhardt havde beskrevet under Navnet Grypotherium Darwini. Af Skjolddyrene (Glyptodonterne) er der i denne Samling Stykker — være sig Hovedskaller, Hovedpansere, større eller mindre Stykker af Kropskjolde, Halepansere, Lemmeknogler o. s. v. — af ikke mindre end 14 Individuer, repræsenterende 4 Arter og lige saa mange Slægter: Hoplophorus ornatus, Panochthus tuberculatus, Doedycurus giganteus og Glyptodon typus mere eller mindre af hver Art eller hvert Individ.

Det var ikke uvigtigt at have Stykker af mange Individuer, da Betydningen af individuelle Forskjelligheder i Panserets Skulptur m. m. ofte var blevet overdreven, saa at de formentlige Arters Antal var blevet forøget ud over, hvad der var begrundet i Naturen. Af denne Del af Samlingen maatte især fremhæves: 3 efter Omstændighederne meget gode Hovedskaller af 3 af de oven nævnte Skjolddyr,

de to med Hovedpanseret; mange væsentlige Skeletdele, blandt andet Hænder og Fødder; flere næsten fuldstændige Halepansere og betydelige Stykker af Kroppansere o. s. v. Af Kæmpedovendyrene maatte fremhæves det næsten fuldstændige Skelet af *Scelidotherium leptocephalum*; noget lignende, hvad Fuldstændighed angik, fandtes kun i Bolognas og Buenos Ayres's Museer. Desuden Dele af andre Individder af samme Art samt af andre Kæmpedovendyr (*Myloodon*, *Lestodon* og *Megatherium*).

Af Hovdyr maatte fremhæves en Hovedskal — til Dels restavreret — af den kæmpestore, højst ejendommelige *Toxodon platensis*, foruden adskillige Dele af 8 andre Individder af samme Art; nogle Tænder og Hovedskaldele af de Heste og hesteagtige Dyr (*Equus*, *Hippidium*, *Macrauchenia*), som i sin Tid beboede det sydlige Amerikas Sletter, samt ret anelige Stykker (Kindtænder, Fortænder, Dele af Arm og Haand) af en Fortids-Elefant (*Mastodon Humboldtii*); mindre Stykker af Hjorte- og Lama-Arter o. s. v.

Af Rovdyr: Dele (især 2 temmelig fuldstændige Fødder) af den store sydamerikanske Sabelkat med de vældige knivdannede Hjørnetænder (*Smilodon populator*), til hvilken Museet allerede besad gode Bidrag fra P. V. Lunds og Dr. Lausens tidligere Sendinger.

Et af de i manges Øjne maaske interessanteste Stykker var et jordfundet Menneskekranium — noget defekt og i høj Grad sammenflettet — med en Del af de tilhørende Knogler af det øvrige Skelet. Det var fundet sammen med, til Dels under Skjoldet af en *Glyptodon*, og man havde deri villet se et Bevis for Stykkets høje Ælde og Menneskets Samtidighed med Skjolddyrene og andre nu helt uddøde Dyretyper. Muligheden kunde ikke nægtes, men Beviset var, som i andre lignende Tilfælde, ikke meget værd. Ogsaa disse Menneskelevninger vare paa deres Plads i en Samling, der husede Lunds navnkundige Menneskekranier og -knogler fra de brasilianske Huler.

Alle disse Gjenstandes videnskabelige Interesse kulminerede deri, at de oplyste et uddødt Dyreliv, forskjelligt fra, men dog saa inderlig forbundet med det der i Nutiden er fulgt efter, og deri, at det var gennem Studiet og Undersøgelsen af slige Levninger, at Videnskaben haabede at kunne arbejde sig op til Besvarelsen af det store Spørgsmaal om Sammenhængen mellem de paa hinanden følgende Jordperioders Dyreliv, der nu til Dags ofte affærdigedes paa en altfor let Maade, i Kraft af forudfattede Ideer. Det kunde synes heldigst, om hele dette videnskabelige Arbejde kunde gøres i Landet selv, hvor de uddøde Dyrs Levninger opgravedes; men for saa vidt dette ikke overholdtes, maatte det anses for yderst heldigt, at slige Samlinger landede i de Museer, hvor de kunde gjøre mest Nytte.

Ved denne sidste Gave fra Dr. Lausen havde det zoologiske Museum — som i Forvejen besad særdeles gode Stykker til Oplysning om Platalandenes tidligere Pattedyrverden, til Dels skænkede af Dr. Lausen selv — nu faaet en saadan Tilvæxt, at det i denne Henseende næppe stod tilbage — Museet i Buenos Ayres ufortalt — for andre end Londons og Paris's store Samlinger. Dertil kom, at et saadant Materiale her fik sin særegne Betydning som Sidedestykke til eller Supplement til P. V. Lunds enestaaende Samling fra de brasilianske Knoglehuler

af Dyr, der havde levet samtidig med dem, der laa gjemte i Pampas. Mange af Arterne vare de samme, andre vare nær beslægtede; men den umiddelbare Sammenligning, som var nødvendig for at bringe Forholdet til Klarhed, kunde først anstilles, alt som den uddøde Pampasfavna blev bedre og bedre repræsenteret i vort Museum. Som særlig betydningsfulde i denne Henseende kunde nævnes Hoplophorus-, Glyptodon-, Scelidotherium- og Smilodon- Knoglerne i den sidste Lausenske Sending. Platalandenes Pampaslåg og Brasiliens Knoglehuler vare, om ikke de eneste, saa dog de vigtigste Findesteder for uddøde Pattedyr i Sydamerika; hvad der hidtil var fundet andre Steder, var forholdsvis lidt, og Formerne vare i det væsentlige de samme. Som Ejer af den største Samling fra Knoglehulerne og af en større Samling fra Pampas vilde vort Museum blive et af de vigtigste Midtpunkter for Kundskaben om Sydamerikas tidligere Pattedyrliv. At have bidraget dertil ved en storslaaet patriotisk Gavnildhed var Dr. Lausens store Fortjeneste og et Vidnesbyrd om en højsindet Forstaaelse af Videnskabens Tarv.

Det var en Selvfølge, at den til en saadan Samling knyttede Betydning væsentlig var af speciel videnskabelig Art. For det større, mere eller mindre usagkyndige Publikum kunde kun de alleranseligste og fuldstændigste Stykker have nogen særlig Interesse. Af saadanne mere fremtrædende Opstillingsstykker kunde nævnes Kæmpedovendyrskellet, de 3 Hovedskaller af de 3 Skjolddyrtyper og Toxodonhovedet. Flere sammenstillede Fødder af Skjolddyr, en Suite af Halepansere og Skjoldpartier af disse Dyr vilde ogsaa tiltrække sig den noget mere kyndige Beskuers Opmærksomhed.

Ministeriet har derefter i en Skrivelse til Dr. Lausen udtalt, at det med Glæde og Paaskjønnelse havde erfaret af Professor Lützens Beretning, hvor stor Betydning for Videnskabens der maatte tillægges den modtagne Gave, og at Ministeriet paa Landets videnskabelige Institutioners Vegne maatte tilkjendegive Dr. Lausen sin Taknemlighed og sin Anerkjendelse af den Offerberedvillighed og den Interesse for den danske Videnskabelighed, hvorom hans Gave indeholdt et saa smukt Vidnesbyrd.

Da der af det disponible Beløb 2000 Kr. kun var medgaaet 1200 Kr. til Samlingens Transport og Udpakning m. m., har Ministeriet samtykket i, at der af de resterende 800 Kr. afholdtes forskellige Udgifter til Samlingens Ordning og Opstilling i Museet.

— Under Ledelse af Premierlieutenant i Marinen A. Hovgaard udsendes i 1883, efter Foranstaltning af Grosserer Augustin Gamél og væsentlig paa dennes Bekostning, en Expedition med Dampskibet „Djimphna“ til det nordlige Ishav. Cand. phil. Th. Holm deltog i denne Expedition som Naturforsker, med det særlige Hverv ved Skrabninger paa Havbunden at tilvejebringe Oplysninger om Ishavets Dyr- og Planteverden. Efter Expeditionens Tilbagekomst i Efteraaret 1883 modtog Ministeriet for kirke- og Undervisningsvæsenet en Skrivelse af 21. Decbr. s. A. fra Grosserer Gamél, som derved stillede det hele ved Expeditionen indvundne naturhistoriske Udbytte til Raadighed for de offentlige Samlinger.

Ministeriet udtalte i denne Anledning sin Taknemlighed over for Giveren, og anmodede derhos under 28. Decbr. Konsistorium om at træffe de fornødne

Foranstaltninger til Modtagelsen af de skjænkede Samlinger og disses Indlemmelse under Universitetets zoologiske og botaniske Museer. Ligeledes paalagde Ministeriet, overensstemmende med en Henstilling fra Grosserer Gamél, at der gaves Cand. phil. Holm Adgang til Samlingerne efter deres Indlemmelse i Museerne i saa lang Tid, som han maatte behøve for at deltage i den videnskabelige Bearbejdelse af Samlingerne.

Under 3. Jan 1884 indberettede Museumsraadet til Konsistorium, at de omhandlede Samlinger, i Henhold til en forinden »Djimphnas« Ankomst truffen Aftale med Grosserer Gamél, vare umiddelbart fra Skibet bragte til det zoologiske Museums Kontor og i de nærmest paafølgende Dage af Togtets Naturforsker, Hr. Cand. phil. Holm, blevne udpakkede paa Museet og ordnede efter naturlige Grupper. Samlingen var opbevaret i 6 à 700 større og mindre Glas med Spiritus.

Grundet paa dette foreløbige Kjendskab til det indsamlede saa Museumsraadet sig allerede nu i Stand til at meddele, at »Djimphnas« Samlinger, der vare hjembragte fra Kara Havet og Nova Semljas Kyster, indeholdt interessante og store Berigelser for det zoologiske Museum, baade direkte og indirekte ved det eventuelle Byttemateriale, de i flere Klasser talrige Dubletter ville yde Museet. Det var en Selvfølge, at i begge Henseender vilde Materialets Betydning og Værdi for Museet ikke lidet være afhængig af det kortere eller længere Tidsrum, inden hvilket dets Indordning i Museet kunde være fuldendt. I hvilket Omfang det indsamlede tillige maatte indeholde helt nyt Stof for Videnskaben, var derimod et andet Spørgsmaal, som paa dette foreløbige Stadium ikke kunde ventes besvaret af Museumsraadet; men der var Grund til at antage, at Indsamlingerne ogsaa i denne Retning vilde have deres særegne Betydning, navnlig med Hensyn til Opklaringen af mange dunkle Afsnit i Dyrenes Samlivsforhold i denne Del af de arktiske Have, eftersom de omtrent 200 Bundskrabninger, hvorfra Indsamlingerne væsenligst hidrøre, omfattede et vist begrænset Havbundsterritorium.

Idet Museumsraadet ved nærværende Lejlighed saa bort fra dette sidste Punkt, som angik en eventuel videnskabelig Publikation om det indvundne Udbytte for Videnskaben, og idet man kun havde for Øje Modtagelsen af det indsamlede og dettes forsvarlige Opbevaring i Museet og successive Indlemmelse i Museumsafdelingernes ordnede Samlinger, da vilde Betingelserne for Udførelsen heraf være, at Museet extraordinært dertil kunde anvende:

1) Det fornødne Kvantum Spiritus til Ombytning med den, hvori Gjenstandene vare ankomne, og til Anvendelse ved disses Fordeling paa et meget større Antal Glas — da mange af Glassene vare for overfyldte til længere at henstaa saaledes — samt til Opstillingsglassene. Hertil beregnedes 3—400 Kr.

2) Det fornødne Antal Glas, dels til den midlertidige Opbevaring, dertil henregnet den oven nævnte Fordeling af Gjenstandene, dels til den endelige Opstilling for at indlemmes i de ordnede Samlinger. Hertil vilde medgaa 4—500 Kr.

3) De fornødne Æsker og Gjemmer og lignende Apparater til Opbevaring af de tørrede Gjenstande og Præparater; til trykte Etiketter, Lister o. s. v. omtrent 150 Kr.

4) Den fornødne kyndige Haandhjælp og endnu mere den fornødne videnskabelige Medhjælp af yngre Naturforskere ved den foreløbige og endelige Be-

stemmelse af Gjenstandene i de forskjellige Dyreklasser, inden Indordningen i Samlingerne. Hertil turde ikke anslaa mindre end i alt c. 1000 Kr.

Med Hensyn til den sidste Post maatte Museumsraadet udtrykkelig fremhæve, at skjønt det unægtelig gjorde Regning paa, at ikke lidet af disse Ordnings- og Bestemmelses-Arbejder vilde kunne sukkessivt udføres ved de Kræfter, som de vedkommende Afdelinger kunde raade over i deres Bestyreres eller fastere Medhjælperes Personer, saa maatte det dog erindres, at alle disse Kræfter havde bestemte planlagte Arbejder i Museets Tjeneste at udføre, og at disse kun for en vis indskrænket Del kunde midlertidig lægges til Side eller udsættes. Derfor maatte det ved saa betydelige Forøgelse af Museet, der tilmed fortrinsvis faldt paa visse Afdelinger af dette, og hvis Konservasjon og Indordning ikke maatte strække sig over et for langt Tidsrum, nødvendigvis forudsættes, at der var extraordinær Hjælp til Stede. Betalingen, der maatte ydes for saadan Medhjælp, kunde formentlig ikke beregnes lavere, end det var sket ved oven staaende Forslag.

Museumsraadet indstillede herefter, at der maatte blive anvist det et Beløb af indtil 2000 Kr. til de omhandlede Foranstaltninger.

Om Museumsraadets Forslag bemærkede Universitetets Kvæstor, at da der ikke havde nogen Bevilling til Udbetaling af de nævnte extraordinære Udgifter, vilde det formentlig være nødvendigt, at den fornødne Bevilling søgtes ved Ændringsforslag til Finanslovens 2den Behandling eller ved Tillægsbevilling for 1883—84.

Konsistorium indsendte under 9. Jan. 1884 Museumsraadets Skrivelse, idet det anbefalede den begjærte Bevilling af 2000 Kr.

Ministeriet bifaldt derefter ved Skrivelse af 12. Jan., at Udgifterne ved Indlemmelsen af Djimphna-Samlingerne i det zoologiske Museum og deres videre videnskabelige Bearbejdelse afholdtes paa forventet Tillægsbevilling for Finansaaret 1883—84 af Universitetets Udgiftskonto 3 c. Efter det derom stillede Forslag blev det nævnte Beløb bevilget ved Tillægsbevillingsloven.

Under 15. Oktbr. 1884 fremkom Museumsraadet med en Indstilling om, at der maatte søges en Bevilling af 10,000 Kr. til Udgivelse af en videnskabelig Beretning om det ved Djimphna-Expeditionen indvundne naturhistoriske Udbytte. Fremstillingen af denne Sags Udvikling henhører imidlertid under et senere Hæfte af Aarbøgerne.

— Under 22. Novbr. 1882 modtog Kultusministeriet gennem Udenrigsministeriet nogle af den franske Officer, Georges Révoil, skjænkede Værker, som indeholdt Meddelelser om Hr. Révoils Rejser i det østlige Afrika. Det ene af disse Værker »La vallée du Darror« blev tillige med en medfulgt Samling af Fotografier oversendt til det ethnografiske Museums Bibliothek, og det andet: »Faune et Flore des pays Comalis«, til det zoologiske Museums Bibliothek, hvorhos Kultusministeriet lod overbringe dets Tak til Giveren gennem den danske Konsul i Marseille.

Ved samme Lejlighed bemærkede den nævnte Konsul, Hr. Fölsch de Fels, hvis Skrivelse medfulgte Hr. Révoils Gave, at han haabede senere ved dennes og andres velvillige Bistand at kunne indsende ethnografiske og naturhistoriske

Gjenstande fra det østlige Afrika til de her værende Museer, der formentlig i høj Grad savnede Gjenstande fra hine Egne.

I Overensstemmelse hermed indløb under 15. Avg. 1884 gennem Udenrigsministeriet en Skrivelse fra Konsulen, hvori meddeltes, at den foran nævnte Hr. Révoil antoges i en nær Fremtid at ville skjænke til Regeringen en Samling som den tidligere bebudede, og at Konsulen med det første vilde indsende en Kasse indeholdende 250 udstoppede Fugle fra Malakka, som en anden fransk Rejsende, Hr. Rolland, ønskede at tilbyde de kjøbenhavnske Museer.

Efter at den sidst nævnte Samling var ankommet hertil, indsendte Museumsraadet under 3. Oktbr. 1884 en Indberetning desangaaende fra Inspektør Dr. phil. Lütken, som bemærkede, at Samlingen bestod af 158 Fugleskind og 2 Pattedyrskind (nemlig to Egernarter). Skindene vare i det hele vel behandlede og vare derfor en værdifuld Berigelse for Museet, saa meget mere, som der blandt de 141 Arter, hvortil Fugleskindene henhørte, vare, saa vidt som det for Øjeblikket kunde afgjøres, c. 40, der ikke i Forvejen vare repræsenterede i Museet, og deriblandt flere Former af en mere end almindelig Interesse. Uagtet Museets Samling af Næshornsfugle f. Ex. var ualmindelig rig og instruktiv, var der dog i Samlingen 2 Arter, som ikke tidligere fandtes i Museet. Der var derfor vel Grund til at være taknemlig for denne smukke Gave og at glæde sig ved, at Hr. Rolland, som det fremgik af Konsulens Skrivelse, havde stillet en yderligere Sending i Udsigt.

I Forbindelse hermed henlede Museumsraadet Opmærksomheden paa de særdeles værdifulde Gaver, der i forrige Aar vare skjænkede til Museet af Hr. C. van Renesse van Duivenbode paa Ternate. Denne havde nemlig vist Museet den særdeles Opmærksomhed at sende det Skindet tillige med største Delen af Skellet af det paa Ny-Guinea levende Myrepindsvin (*Acanthoglossus Brujnii*), et Pattedyr af Næbdyrenes Orden, som først var opdaget for faa Aar siden og som derfor var meget sjældent i Samlingerne og holdtes i en overmaade høj Pris. Det omhandlede Stykke, som nu efter at være udstoppet og opstillet i Museet hørte til dettes Prydelser, var end videre ledsaget af 60 Fugleskind, tilhørende 51 Arter, af hvilke 16 aldeles ikke vare repræsenterede i Museet, alle fra Ny-Guinea eller de omliggende Øer, og senere modtoges end videre en mindre Samling af 33 ny-guineiske Fugleskind, tilhørende 26 Arter, hvoraf 10 vare nye for Museet.

Efter Museumsraadets Indstilling lod Ministeriet derefter de to her omhandlede Givere tilkjendegive dets Erkjendtlighed for de modtagne værdifulde Gaver.

4. Det mineralogiske Museum.

I Skriv. af 11. Febr. 1885 gjorde Bestyreren for det mineralogiske Museum, Prof. Johnstrup opmærksom paa, at Museets Lokaler vare i en saadan Grad overfyldte lige fra Kjælder til Loftstrummene, navnlig ved de senere Aars Tilvæxt, saa at det havde været nødvendigt at magasinere en stor Del deraf, som altsaa indtil videre var blevet unddraget den umiddelbare Benyttelse. Han havde vel for nogle Aar siden søgt at raade Bod derpaa ved, efter indhentet Tilladelse fra Indenrigsministeriet, midlertidig at benytte nogle Værelser i Ridder-salsflojen paa Christiansborg Slot, der vel havde en ubekvem Beliggenhed paa

Grund af Afstanden fra Universitetet, men hvorved der var den Fordel, at de vare meget lyse og rummelige og ikke voldte Universitetet nogen forøget Udgift. Det, der gik tabt ved Sløfsbranden, var forholdsvis ikke betydeligt, hvilket derimod vilde have været Tilfældet, hvis tvende værdifulde Samlinger, der vedrøre vore egne geologiske Forhold, nemlig Forsteninger fra Bornholms Silurformation, hvoraf han i en længere Aarrække havde søgt at faa tilvebragt en saa fuldstændig Suite som muligt, og den i sin Art enestaaende Samling af Planteformationer fra Nord- Grønland, der er undersøgt og beskrevet af Prof. Heer i Zürich, vare blevne bragte op paa Christiansborg Slot. Ordningen og Opstillingen af disse magasinerede omfangsrige Samlinger, som høre til dem, fremmede Geologer fortrinsvis ønske at se, havde det nemlig været paatænkt i Løbet af Aaret at foretage oppe paa Christiansborg Slot. Selv om der blev bevilget Midler til et nyt Museum, vilde der alligevel hengaa længere Tid, inden der kunde være Tale om at foretage en Ordning og Opstilling af disse andre Samlinger i den paatænkte Nybygning. Den fuldstændige Mangel paa Arbejds- og Opstillingslokaler i det nu værende Museum havde i længere Tid virket hæmmende baade paa Bestyrerens og Assistenternes Arbejde, saaledes at disse under de givne Forhold væsentlig maatte indskrænkes til, hvad der angik de daglige Forretninger (Forelæsninger, Modtagelser og Afsendelser af Samlinger fra og til Udlandet). Han ansaa det derfor som sin Pligt at andrage om, at der maatte blive sørgt for Tilvebringelsen af et midlertidigt Suppleringslokale for Museet. I selve Universitetsbygningen var ikke blot ethvert Rum beslaglagt, men paa flere Omraader var der endog følelig Trang til Udvidelser. For hans personlige Vedkommende skulde han ikke have noget imod, at hans Embedsbolig blev benyttet til Arbejdsrum og til Opstilling af de to foran nævnte Samlinge, thi flere vilde der ikke være Plads til; men da der ved Museet ikke fandtes Bolig hverken for en Assistent eller et Bud, som kunde have Tilsyn med Samlingen uden for Museets Arbejdstid og i paakommende Ulykkestilfælde varetage Museets Tarv eller til hvem Fremmede, der ønske at bese Museet, kunde henvende sig, ansaa han det for mere hensigtsmæssigt i Museets Interesse at søge at faa et midlertidigt Suppleringslokale i Nærheden af Universitetet. Hvor meget Udgiften dertil vilde beløbe sig, var vanskeligt at bedømme, da man ikke kunde vide, hvilke Lejligheder der vilde være ledige til den Tid, han maatte faa Bemyndigelse til at leje et passende Lokale, men han antog, at Lejen deraf ikke vilde overstige 1600 Kr. aarlig, hvilket maaske kunde synes at være højt; men det maatte tages i Betragtning, at der stilledes flere Betingelser til saadanne Rum foruden Beliggenheden, idet de nemlig ogsaa maatte være rummelige, lyse og tørre.

Under 12. Febr. indsendte Konsistorium dette Andragende til Ministeriet idet det anbefalede, at der maatte blive bevilget de fornødne Midler til Sagens Gjennemførelse ved Ændringsforslag til 3dje Behandling af Finanslovudkastet for 1885—86.

I Skrivelse af 23. Februar meddelte Ministeriet, at det ikke kunde finde den foreslaaede Ordning heldig, hvorimod det vilde være tilbøjeligt til at gaa ind paa det andet af Prof. Johnstrup fremsatte Forslag, at hans Embedsbolig midlertidig benyttedes til Opbevaringssted for en Del af Museet, mod at der blev tilstaaet Prof. Johnstrup en passende Godtgjørelse for Tabet af Boligen. Mini-

steriet udbad sig derhos Konsistoriums nærmere Erklæring herom samt tillige en Udtalelse om Størrelsen af det Beløb, der maatte søges bevilget hertil.

I sin Svarskrivelse af 24. Marts udtalte Konsistorium, at det, hvis Prof. Johnstrups Embedsbolig skulde blive frataget ham, vilde anse en Sum af 1600 Kr. som Lavmaalet af Erstatningsbeløbet. Men ved Siden heraf kunde Konsistorium ikke undlade gjentagende og indtrængende at fraraade denne Ordning, først og fremmest af de i Prof. Johnstrups Skrivelse anførte Grunde for selve Samlingens Skyld. Det maatte være en absolut Nødvendighed, at Museernes Samlinger være undergivne et fortsat sagkyndigt Tilsyn, som kun kunde øves af en i selve Bygningen ansat Mand. Hvis Bestyreren ikke selv vedblev at bo der, maatte der derfor nødvendigvis sørges for, at en anden Tilsynsmand varetog hans Gjerning og fik Bolig paa Stedet, og den nu værende Embedsbolig vilde derfor under ingen Omstændigheder kunne undværes. Konsistorium havde anset de af Prof. Johnstrup i hans Skrivelse anførte Grunde herfor for saa klare og vigtige, at det ikke havde fundet Anledning til i sin første Skrivelse yderligere at indicere dem; men efter at Ministeriet havde udtalt sin Tilbøjelighed til dog at anvende Boligen i det omspurgte Øjemed, fandt Konsistorium Anledning til at bede Ministeriet om at tage Sagen under fornyet Overvejelse og om muligt undlade at træffe Skridt til en Ordning, som Konsistorium for selve Samlingens Skyld dybt vilde beklage, da det baade vilde være uforsvarligt at lade den henstaa uden Tilsyn og derhos intet andet Tilsyn vilde kunne erstatte Bestyreren. Hertil kom endnu en Grund, som Konsistorium fandt ikke at burde lade ganske uomtalt. Prof. Johnstrup havde vel erklæret sig rede til at opgive sin Bolig; men Konsistorium nærede af Hensyn til selve Embedet den allerstørste Betænkelighed ved Iværksættelsen af dette Skridt. En Embedsbolig maatte betragtes som et Gode, der, under de nu værende trange Kaar for Universitetslærerne, ikke burde opgives, naar det paa nogen Maade kunde undgaas. Professorerne havde visselig aldrig fastholdt den Slags Embedshensyn, hvor det gjaldt Opfyldelsen af Videnskabens Krav, og de i Tidernes Løb til et enligt Par reducerede Professorresidensers Historie godtgjorde dette til fulde. Men de nødtes ved deres nu værende trange Kaar til at tage den Slags Hensyn og stræbe efter til det yderste at bevare de Boliger, som fandtes. For saa vidt man herimod vilde henvise til det Vederlag, som blev tilbudt, maatte Konsistorium gjøre opmærksom paa, at der vilde være den største Fare for, at et saadant Vederlag kun blev givet for Embedets Indehaver, men blev strøget ved en fremtidig Lønningsrevision, da dets rette Begrundelse maatte søges deri, at det var et Vederlag for det stadige Tilsyn, som Bestyreren skulde føre med Samlingen, det stadige Ansvar for dens Konserveration, som nemlig ogsaa i Ulykkestilfælde skulde paahvile ham; men denne Gjerning forudsatte en Væren paa Stedet, som ikke kunde erstattes ved nogen anden Ordning; derfor vilde ogsaa Indrømmelsen af en Godtgjørelse for Embedsboligen kunne bekjæmpes ved Grunde, som ikke kunde anføres mod denne selv. Med den Erfaring i frisk Minde, hvorledes den tidligere, Direktøren for botanisk Have tillagte Embedsbolig var forsvundet ved Havens Omordning uden noget som helst Vederlag, skulde Konsistorium derfor bestræbe sig for at forhindre, at en lignende Skæbne timedes den Bestyreren for mineralogisk Museum tillagte Embedsbolig. Konsistorium indstillede derfor, at Prof. Johnstrup

Embedsbolig forblev urørt, og at der midlertidig maatte blive lejet de for Studiernes Skyld absolut fornødne Lokaler til Opstilling af saa meget som muligt af de nu magasinerede Dele af Samlingerne.

Under 7. April meddelte Ministeriet, at det ikke vilde fastholde, at Sagen ordnedes paa den af det tænkte Maade, men at det paa den anden Side heller ikke kunde gaa ind paa den af Konsistorium foreslaaede Ordning.

— Under 8. Oktbr. 1884 meddelte Konsistorium paa Forespørgsel af Bestyreren for mineralogisk Museum Samtykke til, at en med Orlogsskonnerten »Fylla« hjembragt og til Museet afgivet Blok af gedigent Jærn maatte anbringes paa et passende Fodstykke umiddelbart foran den store Jærnmasse ved Universitetsbibliotheket.

5. De lægevidenskabelige Anstalter.

a. Om en Omdannelse eller Flytning af det kgl. Frederiks Hospital og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse m. m.

Forholdene ved det kgl. Frederiks Hospital og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse havde allerede i flere Aar givet Anledning til forskjellige Forhandlinger, dels om Forbedring af Bygningerne, eller Flytning af disse, dels om en Omdannelse af den hidtil værende kollegiale Bestyrelsesform. Som det nærmere vil fremgaa af det følgende, havde Direktionen for Frederiks Hospital i sin Betænkning over det i 1878 fremkomne Forslag om en Flytning af Hospitalet udtalt sig mod denne Foranstaltning, men tillige henstillet, at Sagen gjordes til Gjenstand for Overvejelse af en særlig Kommission. Ogsaa fra en anden Side fremkom Opfordring til at underkaste de nævnte Stiftelsers Forhold i det hele en saadan nærmere Overvejelse, idet der i Rigsdagssessionen 1880—81 af det kongevalgte Medlem af Landstinget, Rosenørn, stillede en Forespørgsel til Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet om, hvorvidt Ministeren med alle de Midler, der stod til hans Raadighed, vilde virke for en Ombygning og Udvidelse af Plejestiftelsen.

Ministeriet besluttede sig derfor til, under 9. April 1881 at nedsætte en Kommission med det Hverv dels at afgive Betænkning over og meddele nærmere Forslag til en Omordning af Bestyrelsesforholdene ved det kgl. Frederiks Hospital og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse, dels at tage Spørgsmaalet om en eventuel Flytning af Hospitalets eller af begge Stiftelsers Bygninger under Overvejelse.

Det nærmere Indhold af Ministeriets Skrivelse saa vel som Kommissionens Sammensætning vil fremgaa af den Betænkning, som Kommissionen afgav under 6. Juni 1882, og som her gengives in extenso*).

Under 9. April 1881 anmodede Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet undertegnede, Gehejme-Etatsraad, Borgmester Fenger, om at indtræde som Formand i en Kommission, der agtedes nedsat for at afgive Betænkning om en Omordning af det kgl. Frederiks Hospital og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse her i Staden, og tænkes sammensat af medundertegnede, Professor Overakkou-

*) De Bilag, som ledsagede Kommissionens Betænkning, og hvortil der henvises i denne, nemlig forskellige Tegninger, Oversigter o. s. v., ere ikke fundne egnede til Optagelse her.

chør ved Fødselsstiftelsen Stadfeldt, Professor, Overlæge ved Frederiks Hospital Plum, og Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital, Tømmermester Kayser, samt end videre Universitetets Kvæstor, Justitsraad Gede.

Kort efter meddelte Ministeriet os, at Justitsraad Gede havde begjært sig fritaget for at indtræde i Kommissionen.

I Henhold hertil har Kommissionen afholdt en Række Møder, hvor de til Betænkning forelagte Spørgsmaal nærmere ere blevne drøftede.

Foranlediget af en Henstilling fra Ministeriet i en Skrivelse af 28. Septbr. sidstleden har Kommissionen senere suppleret sig med endnu et Medlem, nemlig medundertegnede, Prof. Panum, Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital, som fra 29. Novbr. har deltaget i dens Møder.

Professor, Arkitekt Fenger har som bygningskyndig Konsulent staaet Kommissionen bi ved Udførelsen af dens Hverv.

De Opgaver, som ere forelagte Kommissionen til Løsning, ere præciserede i Kirke- og Undervisningsministeriets Skriv. af 9. April 1881 til Kommissionens Formand, som derfor optages her.

Skrivelsen lyder saaledes:

»Som bekjendt er Bestyrelsen af det kgl. Frederiks Hospital og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse her i Staden, under Kirke- og Undervisningsministeriets Overbestyrelse, overdraget til en for hver især af Stiftelserne beskikket Direktion, der bestaar af ulønnede Medlemmer, som beklæde anden Stilling. At denne kollegiale Bestyrelsesform efter sin Natur er hæmmende for en virksom, indgribende og hurtig Administration, der i rette Øjeblik kan tage Initiativet til tidsvarende Foranstaltninger, i alle Enkeltheder gennemtrænge og beherske Stiftelsernes Forhold og føre et stadigt og vaagent Tilseende med deres indre Betjening i alle dens Forgreninger, har allerede længe været indset af Ministeriet. For Frederiks Hospitals Vedkommende har Ministeriet allerede i Aaret 1876 indledet Brevvexling med Direktionen om en tidssvarende Forandring og Indskrænkning i dens S sammensætning for Administrationens og Forretningsgangens Skyld, uden at denne Forhandling hidtil har ført til noget Resultat. I Forbindelse med, hvad der i denne Retning bør afhjælpes, viser der sig ogsaa fra anden Side en væsentlig Hindring for begge Stiftelsers Virksomhed i den mangelfulde Tilstand, hvori deres Bygninger findes.

For Frederiks Hospital indkom der i Aaret 1872 fra Direktionen et med Tegninger og Overslag ledsaget Andragende om Udførelsen af omfattende Bygningsarbejder. Med disse var det Hovedtanken at tilvejebringe en hensigtsmæssig, længe savnet Forening af Lokalerne for Økonomien, at udvide og forbedre en Del af Sygelokalerne og at omlægge og forbedre en Del af Udenomslejlighederne, hvortil endnu kom, med Hensyn til den da forestaaende Omordning af den kliniske Undervisning, Tilvejebringelse af Aftrædelseslejlighed for en ny Overkirurg, Bolig for en Reservekirurg og en Omdannelse af Obduktionslokalet. Til disse Bygningsarbejder var beregnet en Udgift af omtrent 120,000 Kr., og deres Udførelse blev ved allerhøjeste Resol. af 7. Okthr. s. A. allernaadigst approberet, dog saaledes at 6,000 Kr. af den beregnede Udgift blev at refundere af Universitetet. Imidlertid vakte den kort Tid efter indtraadte Stigning af Priserne paa Bygningsmateriale og af Arbejdslønnen Betænkelighed hos Hospitalets Direk-

tion ved at bringe en saa omfattende Plan til Udførelse og, efter en fornyet Overvejelse af Sagen, indstillede den, at Arbejdet maatte indskrænkes til Tilvejebringelse af de Eneværelser, hvortil der trængtes, og af en hensigtsmæssig Forbindelse af de Lokaliteter, der havde en ensartet Benyttelse, ved Omdannelse af Stue- og Kjælderetagen i den søndre Pavillon mod Amaliegade, Istandsættelse af en dertil stødende mindre Bygning samt Omdannelse af det tidligere Direktionslokale og den hidtil værende Kassererbolig, hvortil i alt blev foreslaaet anvendt 12,000 Kr. Denne Indskrænkning i den tidligere Byggeplan blev ved allerhøjeste Resol. af 10. Avg. 1874 allernaadigst approberet.

For den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse er der i Aaret 1876 af sammes Direktion gjort Indstilling om Nybygninger til en nødvendig Udvidelse af Stiftelsernes Lokaler, hvortil blev anslaaet en Udgift af 60 à 70,000 Kr.

I Aaret 1878 har endelig fhv. Inspektør ved Frederiks Hospital Leerbech tilstillet Ministeriet et af en Plantegning ledsaget Forslag om en Flytning af Frederiks Hospital og mulig ogsaa af Fødsels- og Plejestiftelsen, i hvilket Forslag tillige er berørt Ønskeligheden af en samlet Bestyrelse, helst en fælles Bestyrer for begge Stiftelser. Forslaget, der omhandler Hospitalets økonomiske Stilling i det hele og paaviser flere Veje til at forbedre denne, tilsigter at fremskaffe nye vel beliggende og hensigtssvarende Bygninger for Hospitalet og ved Bortsalg af Stiftelsernes Grundarealer med dertil hørende Bygninger at indvinde et betydeligt Overskud. Over dette Forslag har Ministeriet indhentet Betænkning fra Direktionen for Frederiks Hospital, som derpaa i Skrivelse af 31. Dec. s. A. har erklæret sig mod Forslaget i det hele, dog med det Tilføjende, at Sagen vilde kræve en Prøvelse og forudgaaende Undersøgelser, der vilde overstige Direktionens Tid og Kræfter, og derfor maatte henvises til at blive undergivet en Behandling af særlig dertil valgte Mænd i og uden for Direktionen med fornøden Medhjælp til deres Raadighed.

I dette Punkt er Ministeriet enig med Hospitalsdirektionen og har derfor besluttet at nedsætte en Kommission, hvis Hverv efter det forudskikkede nærmest maa blive følgende:

1. At afgive Betænkning om og meddele et nærmere Forslag til en Omordning af Bestyrelsen saa vel for det kgl. Frederiks Hospital som for den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse, hvilket maatte gaa ud paa at ophæve den hidtil udelukkende kollegiale Bestyrelsesindretning og at underlægge enten begge Stiftelser en fælles eller hver Stiftelse for sig en særskilt Bestyrelse, der i sin Form indeholder Betingelserne for at sikre Stiftelserne en selvstændig, aktiv og deres indre Virksomhed og Styrelse i alle Retninger omfattende Overledelse, hvad enten denne lægges i en enkelt Mands Haand eller overdrages til en af ganske faa Medlemmer bestaaende Direktion, af hvilken et enkelt Medlem indtager en administrerende Direktørs Stilling med det hele dermed forbundne personlige Ansvar.
2. At tage Spørgsmaalet om en Flytning af Frederiks Hospital med eller uden Fødsels- og Plejestiftelsen eller andre Bygninger til et andet Sted, hvor Grunden er billigere, under Overvejelse.

Ved Behandlingen af dette Spørgsmaal maatte det først undersøges, hvorvidt de nu værende Bygninger ville ved Udvidelse og Forbedringer i den indre Ind-

retning kunne bringes til for en fjærnere Fremtid at tilfredsstille Videnskabens stigende Krav til Stiftelserne, baade som Hospitaler og som Stedet for en vel indrettet klinisk Undervisning, og derefter maatte af Kommissionen, med den fornødne Medhjælp dertil af en Arkitekt, meddeles et motiveret Forslag til de Bygningsarbejder, der vilde blive at foretage for paa denne Maade at afhjælpe begge Stiftelsers Trang. Forslaget maatte ledsages af de nødvendige Plantegninger og summariske Beregninger over Udgifterne til dets Iværksættelse. Dernæst maatte Kommissionen underkaste det oven for omtalte, af fhv. Inspektør Leerbech indgivne Forslag en nærmere Prøvelse og udtale sin Mening om dette. For det Tilfælde, at Kommissionen efter sine foreløbige Undersøgelser skulde, uden at turde tilraade at tage selve Forslaget til Følge, finde Tanken, der ligger til Grund for dette, egnet til at optages og sættes i Værk, ønskes det, at Kommissionen ligeledes med den fornødne Medhjælp dertil af en Arkitekt, selv tilvejebringer en Plan for Flytningen af Bygningerne, hvilken maatte ledsages af de nødvendige Tegninger og en summarisk Opgjørelse af, hvorledes Forholdet vil stille sig for begge Stiftelser efter en Sandsynlighedsberegning over, hvad Afhændelsen af de dem tilhørende Grundarealer med derpaa staaende Bygninger vil kunne indbringe og ligeledes summarisk affattede Overslag over Udgifterne til de nye Bygningers Opførelse med dertil hørende Indkjøb af Grundareal.

Sluttelig skal det endnu tilføjes, at det til en fuldstændig Bedømmelse af Sagens finansielle Side kunde være ønskeligt, om Kommissionen under sit Arbejde vilde medtage en Undersøgelse af, hvilken Indflydelse Gjennemførelsen af ethvert af de forskjellige Forslag kan antages at ville faa paa Stiftelsernes Økonomi i det hele.

Efter alt det foranførte tillader Ministeriet sig at anmode Hr. Gehejme-Etatsraaden om at indtræde som Formand i en Kommission med det oven for betegnede Hverv i Forening med d'Hrr. Prof., Overakkouchor ved den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse, Dr. med Stadfeldt, Prof., Overlæge ved det kgl. Frederiks Hospital, Dr. med Plum, Kvæstor ved Universitetet, Justitsr. Gede, og Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital, Tømmermester Kayser, hvilke Herrer Ministeriet ligeledes under Dags Dato har anmodet om at overtage dette Hverv.

Det tilføjes, at Udgifterne til den fornødne Medhjælp af en Arkitekt og en Ingeniør ved Kommissionens Arbejder samt til Honorar for en Sekretær og til Trykning af Forhandlingerne m. v. ville af Ministeriet blive foranstaltede udredede efter nærmere Begjæring af Kommissionens Formand, lige som det endnu skal bemærkes, at fhv. Inspektør Leerbech har under det af ham indgivne Forslag ytret det Ønske at faa Lejlighed til at forsvare sin Plan for de Mænd, som af Ministeriet maatte blive valgte til at prøve den, hvilket Ønske Ministeriet har givet ham Løfte om at se opfyldt.

Ministeriet imødeser Hr. Gehejme-Etatsraadens behagelige Svar, om De er villig til at overtage det Dem tiltænkte Hverv.

Af de Kommissionen saaledes stillede tvende Opgaver har man fundet det naturligst at tage Spørgsmaalet om de to Stiftelsers Omdannelse til tidssvarende videnskabelige Anstalter eller deres eventuelle Flytning først under Overvejelse,

medens Behandlingen af Spørgsmaalet om Forandring i Direktionens nu værende kollegiale Sættelse vil komme til at udgjøre Afslutningspartiet i Betænkningen.

Efter disse indledende Bemærkninger skulle vi tillade os neden for at fremstille de Resultater, hvortil vi ved vore Forhandlinger ere komne.

Det kan næppe være tvivlsomt for den, der har nogen Kundskab til den danske Literatur i den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede, at Opførelsen af det kgl. Frederiks Hospital i Kjøbenhavn ganske almindelig vakte en høj Grad af Taknemmelighed og Beundring hos det danske Folk, Taknemmelighed mod Kongen for den Gave, han med en saa rund Haand havde ydet sit Folk, særlig de nødlidende og nedbejede i det, og Beundring for hans første Minister, Grev A. G. Moltke, der ikke alene havde sørget for, at den nye Stiftelse blev et af Hovedleddene i den Kjede af Bygninger, der gav den nye Bydel, Frederiksstaden, sit Præg som en af Datidens skjønneste, men ogsaa havde bevirket, at hele Bygningsanlægget kom til at hvile paa en saa solid Plan og saa oplyste og vel gjenomtænkte Grundsætninger, at det vistnok vil findes vanskeligt, i det øvrige Evropa at finde et den Gang allerede opført Hospital, der i lige saa høj Grad som Frederiks Hospital tilfredsstillede de Fordringer, der kunde stilles til et godt Sygehus. At Hospitalet blev saaledes betragtet, kan heller ikke nu forundre os, naar vi erindre, at hele Grundlaget for den nyere Hospitalshygjæue videnskabelig først blev dannet og anerkjendt 30 Aar, efter at Frederiks Hospital var opført, ved det franske Akademis Arbejder i Aarene 1780—1790, og at det da viste sig, at flere af de vigtigste Synspunkter, som bleve fastslaaede ved Akademiets Arbejder, allerede vare komne til fuld Gyldighed ved Opførelsen af Frederiks Hospital i Kjøbenhavn. Kun paa et Punkt saa man, at der var begaaet en større Fejl ved Anlægget, idet man havde anbragt en Fødselsstiftelse i en Del af Hospitalet; men denne Fejl blev rettet ved Oprettelsen af den kgl. Fødselsstiftelse i Aaret 1787, og efter den Tid stod Hospitalet i en lang Række af Aar for det danske Folk og særlig for de danske Læger som et Mønster for et godt Hospital og en velgjørende Stiftelse, der af en Mængde formuende Mænd blev betænkt med Gaver og testamentariske Bestemmelser, og som af Regeringen blev holdt under stadig og kjærlig Forsorg. I denne Periode blev der derfor ogsaa kun foretaget mindre betydelige Forandringer i Hospitalets Enkeltheder, og disse vare saa godt som altid motiverede enten ved mere øjeblikkelig Behov, som Udviklingen efterhaanden medførte, eller ved Ufuldkommenheder i den daglige Administration.

Først efter 1820 blev der af enkelte Mænd, især saadanne, som havde haft Lejlighed til at gjøre sig bekjendte med, hvorledes de Hospitaler, som i det 19. Aarhundredes Begyndelse vare opførte og indrettede paa forskjellige Steder i Udlandet, rejst Tvivl, om det rette var truffet saa vel ved Valget af Pladsen for Frederiks Hospital som ved dets Konstruktion og hele Indretning, dog, saa vidt nu kan erfares, uden at disse Tvivl have vundet nogen større Tilslutning før efter 1840, da Hospitalet, især dets kirurgiske Afdeling, viste sig at være hjemsogt af visse farlige epidemiske Sygdomme, som man almindeligvis sammenfatter under Navn af Hospitalssygdomme, fordi de opstaa under Indflydelse af Hospitalets Indvirkning paa de syge, der efter al Sandsynlighed vilde være blevne for-

skaanedes for dem, dersom de ikke havde søgt Kur og Pleje paa Hospitalet. Disse Sygdomme vare paa Frederiks Hospital fornemmelig den ambuleringende Rosen, Hospitalskoldbrand og Pyhæmi. Noget tilsvarende viste sig allerede, faa Aar efter at Stiftelsen var aabnet, paa den kgl. Fødselsstiftelse i Form af den ondartede Barsel-feber, som her antog en saa farlig Form og en saa stor Udbredning, at det allerede i 1844 viste sig nødvendigt, midlertidig at nedlægge Fødselsstiftelsen, at ombygge den i stort Omfang, at give den en meget forandret Indretning og at anlægge den paa, fremtidig kun at optage i selve Bygningen omtrent Halvdelen af de Barselkoner, som den tidligere havde optaget, medens den anden Halvdel henvistes til Behandling og Forplejning i Filialer, anbragte paa mange forskellige Steder rundt om i Byen.

I de sidste 10—15 Aar er der ved Midler, hvorom vi senere skulle udtale os, opnaaet en saa god Tilstand med Hensyn til Hjem søgelser med Hospitalssygdomme, at denne Grund til Uro i det væsentlige er borte. Derimod have vor Tids Erfaringer, navnlig med Hensyn til Anbringelsen af i Krigen saarede Soldater, baade i Evropa og i Amerika fremkaldt dybtgaaende Overvejelser og livlige Forhandlinger om de rette Grundsætninger for Opførelsen og Indretningen af Hospitalsbygninger. Enighed om, i hvilken Form Hospitaler bør bygges, er herved endnu ikke opnaaet, idet man foretrækker forskellige Former, eftersom et Hospitals Formaal kunne være forskellige nuancerede. Dog vil man finde, at de i den sidste Menneskealder opførte nye permanente Hospitaler enten ere Længdekorridor-Hospitaler eller Tverkorridor-Hospitaler eller Pavillon-Hospitaler eller Barak-Hospitaler. Af de her i Kjøbenhavn eller for Kjøbenhavns Kommunes Regning i den sidste Menneskealder opførte eller indrettede Hospitaler ere Kommunehospitalet, Fødselsstiftelsen, St Hans Hospitals Kurhus og dets sidst opførte Plejehus Længdekorridor-Hospitaler, det i 1870 opførte Plejehus for St. Hans Hospital og Dronning Louises Børnehospital Tverkorridor-Hospitaler, Øresundshospitalet og Blegdamshospitalet Barak-Hospitaler. Derimod have vi her endnu ikke opført noget Pavillon-Hospital. Til et saadant har Planen først i den sidste Menneskealder dannet sig og udformet sig; men Pavillon-Hospitalet har efterhaanden vundet mere og mere Bifald, og mellem de i det sidste Decennium opførte Hospitaler baade i Evropa og i Amerika har det vist nok i det hele Overvægten, om man end er vedblevet i den sidste Tid ogsaa at bygge efter de andre, ovenfor nævnte Systemer. At man noget Sted for Alvor skulde have tænkt paa at nedlægge et Hospital, der ydede tilfredsstillende Tjeneste, for at bygge det af nyt efter et af de nævnte Systemer, er ikke os bekjendt, og vilde heller ikke stemme med Videnskabens Standpunkt. Det er derfor ikke paa Grunde, hentede fra et saadant Synspunkt, at de Mænd, som i de sidste Aar have talt for at flytte Frederiks Hospital, med eller uden Fødselsstiftelsen, til et andet Sted i Byen, have støttet deres Forslag. Hr. fhv. Inspektør Leerbech, hvis Forslag af Ministeriet er oversendt til Kommissionens Prøvelse, støtter sig fornemmelig til finansielle Betragtninger; hans Plan er at benytte den nu værende høje Pris paa Byggegrunde, beliggende paa Frederiks Hospitals nu værende Plads, til ved Salg af disse Grunde at erhverve de fornødne Midler ikke alene til at opføre et nyt og bedre Hospital paa en billigere Grund, men ogsaa skaffe Hospitalet et klækkeligt Overskud til Forøgelse af dets Formue. Men efter at Kommissionen havde

begyndt sine Arbejder, er der i Hospitalstidenden for 8. og 15. Juli 1881 fremkommet en Redaktionsartikel, som ved Siden af det finansielle Hensyn ogsaa fremhæver andre meget vigtige Betragtninger, nemlig for det første den, at Frederiks Hospital ikke kan flyttes, uden at baade Fødselsstiftelsen og kirurgisk Akademi samtidig flyttes, og navnlig uden at disse henlægges paa det samme nye Sted, hvor Hospitalet henlægges, eller i sammes nærmeste Nærhed, og dernæst, at Frederiks Hospital nu maa erkjendes at være et saa maadeligt Hospital, at det, selv om det modtager alle rimelige Forbedringer paa sit nu værende Sted, ikke vil kunne blive til et for de forskjellige Øjemed, til hvis Fyldestgjørelse det nu tjener, tilfredsstillende Hospital. I den først nævnte Betragtning maa Kommissionen ganske slutte sig til Hospitalstidendens Redaktion. Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen ere uundværlige for Universitetet, naar det skal løse den samme stillede Opgave, at uddanne Landets Læger og Jordemødre til praktisk dygtige Mænd og Kvinder, og da, efter Afslutningen af det propædevtiske Kursus, hele det store Komplex af medicinske Undervisningsfag, for saa vidt de væsentlig ere theoretiske, doceres og maa doceres paa kirurgisk Akademi, og de praktiske Fag ikke kunne doceres andetsteds end paa Hospitalet eller paa Fødselsstiftelsen, er det klart, at dersom Hospitalet alene eller Hospitalet og Fødselsstiftelsen alene flyttedes, vilde der opstaa en saadan Fjærnelse af de forskjellige Steder, hvor Undervisningen gives for Studenter paa det samme Undervisningstrin, at Studiet derved vilde lide et sandsynligvis ubodeligt Afbræk.

Vi maa altsaa ganske slutte os til den Anskuelse, at naar Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen flyttes, kan kirurgisk Akademi ikke blive liggende, hvor det nu ligger, men at det kirurgiske Akademi med samtlige de til det hørende Etablissementer maa følge med Hospitalet og Fødselsstiftelsen, og dets Bygninger og Grund bortsælges tilligemed Hospitalernes.

Den anden Række af de Betragtninger, som Hospitalstidenden fremhæver, er ligeledes af den allerstørste Vigtighed, og deres Betydning er saa stor, at dersom den Slutning, som af dem drages, findes rigtig, maa Spørgsmaalet derved i det mindste i et af sine Hovedpunkter anses som afgjort. Det maa dog bemærkes, at Hospitalstidenden vel anfører en Række af Anker ved Frederiks Hospitals Bygninger og Indretning, men at den ikke anfører noget Bevis for, at Hospitalet, som det nu er indrettet, og som det nu styres og forvaltes, ikke yder et tilfredsstillende Resultat af Sygebehandlingen, ej heller at det ikke allerede yder eller let kan bringes til at yde et saa godt Grundlag for Undervisningen, som det burde. Derfor kan der gjerne være Fejl at rette og Forbedringer at iværksætte, men det maa erkjendes, at en absolut Trang til en saa radikal Forandring, som en Flytning vilde være, dog først vilde være indtraadt, naar Bevis for Tilstedeværelsen af en af de 2 nævnte Ulemper var bragt til Veje, og der i alt Fald var Sandsynlighed for, at de kun paa denne Maade kunde afhjælpes.

Kommissionen maa hertil for sit Vedkommende føje, at den hverken i det sidste Decenniums aarlig afgivne Beretninger om Dødeligheden paa Frederiks Hospital eller i de Erfaringer, som haves om Sygdommens Karakter og Forløb, har fundet noget Holdepunkt for den Paastand, at Hospitalet nu ikke skulde virke saa heldig for de syges Helbredelse, som det burde. Undervisningslokalerne og de polikliniske Lokaler ere ikke gode, men det kan først af en nærmere Prøvelse

fremgaa, om de ikke paa Stedet kunne modtage saadanne Forbedringer, at de blive fuldkommen tjenlige for deres Bestemmelse. En fyldigere Indsigt i de Forhold, som kræve en Afgjørelse, vil imidlertid først kunne erhverves ved i det enkelte at gennemgaa de forskjellige Anker mod Indretningen og Styrelsen af Hospitalet, som enten grunde sig paa vor egen Kundskab til Hospitalet og dets Historie, eller af andre ere fremførte, og disse Ankers Begrundelse skulle vi da bestræbe os for at gjøre saa omhyggelig som muligt, for derved at belyse Spørgsmaalet, om det er tilraadeligt at andrage paa, at en Flytning iværksættes.

Den vigtigste af de Anker, som fremføres mod Frederiks Hospital, er den, at Hospitalet er bygget paa en lav, fugtig og med slette Materialier opfyldt Grund. Denne Paastand er saa ofte og af saa mange fremsat, at den efterhaanden lige som er gaaet over i den almindelige Bevidsthed, og det maa indrømmes, at den er af meget alvorlig Natur. Det har dog været os paafaldende, at ingen af dem, som hidtil have skrevet eller talt om Sagen, har fundet sig foranlediget til enten at fremdrage, hvad der historisk lader sig oplyse om Grundens tidligere Anvendelse, eller at fremkalde de Undersøgelser af Grunden, som ere nødvendige, naar man vil danne sig en paalidelig Mening om dens nu værende Beskaffenhed, om hvorvidt den er egnet til Byggegrund for et Hospital, og hvorledes Afledningsforholdene fra den ere. Paa Grund heraf mangler endnu hele Grundlaget for Dommen om dette Hovedpunkt. Det har været os klart, at Undersøgelser i denne Retning først og fremmest ere nødvendige, og vi skulle nu først meddele Resultaterne af disse Undersøgelser.

Hospitalet er bygget paa den Paradeplads, som efter den store Ildebrand i 1728 anlagdes dels, hvor Amalienborg Slot havde staaet før Branden 1689, dels paa forhen værende private Grunde. Af den store til Griffenfeldt dedicerede Plan af Kjøbenhavn, der er stukket i Kobber af Husman, og som var bestemt til Resens danske Atlas, ses det nemlig, at Kansleren Peder Reedz, som døde 1674, her havde en Have med Bolig eller Lyststed. Kongen maa den Gang eller senere være kommet i Besiddelse af Haven; den synes at have ligget temmelig sidt, 3—5 Fod under den nu værende Terrænhøjde. Ved Paradepladsens Anlæg tilfyldtes den Kanal, »Dronningens Kanal«, som tidligere i Lighed med Nyhavn strakte sig ind omtrent der, hvor Fredericiagade nu er. Pladsen strakte sig omtrent fra Frederiksgade til Hjørnet af Bredgade og Toldbodvejen, i Bredden fra Bredgade til Toldbodgade; den var omgivet med Stakitværk og en 30—40 Alen bred Grav. I den ikke udgivne Del af Thuras danske Vitruv, som findes paa det kgl. Bibliothek, siges udtrykkelig, at den til Paradepladsens Dannelse nødvendige Fyld for en stor Del fremkom ved Rydning af Brandtomterne 1728, og dette stemmer ogsaa med Resultatet af de Boringer, som Kommissionen har ladet foretage (hvorefter senere).

Vel er man ingensteds i Borehullerne stødt paa forkullet Træ eller lignende aabenbare Brandspor, men det øverste 3—5 Fod mægtige Lag bestaar af Ler og muldblandet Grus med Murbrokker og kan efter sin Beskaffenhed godt tænkes fremkommet ved Rydning af Grunde. Under dette Lag findes et Lag Muld eller Havejord af forskjellig Tykkelse, dernæst paa sine Steder et tyndt Lerlag og saa Strandbund. Kun i de nærmest Bredgade og enkelte ved Amaliagade liggende

30—40 Al. brede Partier, af hvilke det første tidligere indtoges af Graven, er der anvendt slettere Fyld, der nærmest maa karakteriseres som Gaderenovation. Det samme er Tilfælde paa et Par Steder af Fødsels- og Plejestiftelsens Grunde, og de Mænd, der have været beskæftigede med de nyere Kloakanlæg paa Hospitalets og Fødselsstiftelsens Grunde, have fra disse Arbejder Indtryk, der stemme med Resultatet af Boringerne. Denne Grundens gode Beskaffenhed, for den langt overvejende Del af Hospitalets og Stiftelsernes Vedkommende staar i temmelig stærk Modsætning til, hvad der er Regelen i andre Dele af dette Kvarter. Thi vel skal Toldbodvejen efter privat Meddelelse være dannet som en lav Dæmning eller Vej ud til det gamle Toldsted af gode Materialier, men baade syd og nord for denne synes der opfyldt med Gaderenovation, og det samme er Tilfælde i visse Dele baade af Bredgade og Amaliegade. Øst for Amaliegade er Opfyldningen ofte endnu slettere. Naar da d'Hrr. Colding og Thomsen i deres Skrift om Koleraens ulige Styrke i de forskellige Dele af Kjøbenhavn pag. 45 sige, at man med stor Sandsynlighed kan paastaa, at Maximum af de ved dem paaviste Gjødningslags skadelige Indflydelse falder omtrent paa det Sted, hvor Byens Hovedhospitalet fandtes i 1853, kan dette for Almindeligt Hospitals Vedkommende have sin Rigtighed, men maa efter de nu stedfundne Undersøgelser for Frederiks Hospitals Vedkommende modsiges, idet man sjældent her i Kjøbenhavn træffer saa fortrinlig Fyld som den, der findes i Grønnegaarden og nord og syd for samme. Denne Skildring hviler paa en Undersøgelse af Terrænet, som er foretaget efter Kommissionens Foranstaltning. Paa Grund af Spørgsmalets Vigtighed vedlægger man den Kommissionen bistaaende Arkitekts udførlige Beretning om Undersøgelsens Enkeltheder. Terræuhøjden varierer fra Amaliegade til Bredgade mellem 7 og 8 Fod o. D. V. og Grundvandshøjden i Følge en Række for den hygiejniske Forening foretagne Maalinger, mellem 3, 4' (1. Avg.) og 2, 7' (7 Nvbr.) o. D. V. Alt Overflade- og Spildevand bortføres nu i lukkede Ledninger. Den største Del af de til Vandafledningen hørende Anlæg, som paa Hospitalets Grund høre til de tidligste private Anlæg her i Byen, udførtes i Aaret 1852. Der fandtes den Gang ingen offentlig Kloak i Amaliegade og kun en gammeldags firkantet Kloak i Bredgades vestre Fortov. Største Delen af Hospitalets Overflade- og Spildevand maatte derfor føres til Bredgade. For Enderne af de 4 Pavilloner mod Bredgade og Amaliegade anlagdes der murede Sumpe (ved den søndre Fløj mod Amaliegade skal der være drænet til nærmeste Sump efter denne Bygnings Brand i Aaret 1870). Foruden disse Sumpe findes endnu 2 i den søndre Sidegaard, som synes at have været Brønde eller Vandbeholdere, inden Kjøbenhavns Vandværk anlagdes; de ere nemlig med stor Omhu samlede af tilhugne bornholmske Sandsten, og 2 lignende fandtes i den nordre Sidegaard. Oprindelig holdtes alle 6 Sumpe, til hvilke man ikke med Bestemthed har kunnet paavise Drænledninger, tørre ved Hjælp af Pumper, men efter at den offentlige Kloak, en 12" Rørledning, var nedlagt i Amaliegade 1863, kunde man skaffe Afløb fra de 2 nærmeste Sumpe og Terrænet nærmest Amaliegade til denne. Derimod maa der endnu stadig pumpes fra de 4 andre Sumpe; Apothekeren passer selv sin, og en af Hospitalets Karle har omtrent en Times daglig Arbejde med at lænse de tre øvrige. I Aaret 1867 anlagdes en muret øjeformet Kloak i Bredgade, men denne kom ikke saa dybt, at den kunde skaffe Afløb fra Sumpene. De 3 Stikrør fra Hospitalet udmunde for Tiden i Bredgades Kloak i Højderne 3, 14'—2, 81' og 2, 64' o. D. V.

Kloakledningen i Amaliegade ligger midt for Hospitalet i en Dybde af omtrent 1, 5' o. D. V. Det indses da, at ved Dræning til Kloakerne lader Grundvandets Højde sig ikke reducere. Der vil tvært imod ved at føre Drænrør til Kloakerne være den Fare, at Vandet under heftige Regnskyl kan fra Kloakerne stemme sig op i Drænrørerne, og derved Undergrunden gjennevædes stærkere og højere end det ellers vilde være Tilfældet. Derimod vil man maaske ved at dræne til Sumpe og ved Pumpning, der kan ske ved Hjælp af en eventuelt til Køkken og Vaskeri anskaffet Dampmaskine, kunne holde Grundvandet saa vel under Grønnegaarden som under Fløjene mod begge Gader paa et forholdsvis lavere Niveau, og til en vis Grad modarbejde de skadelige Følger af Grundens lave Beliggenhed. I Følge de Oplysninger, som have kunnet indhentes paa Hospitalet, skal Hussvamp i Mands Minde ikke have vist sig paa Hospitalet, før man i Halvtredserne eller Tredserne begyndte at fernisere Gulvene. Dette synes nærmest at tyde paa en fra Grunden udviklet Fugtighed, som blev lukket inde ved Gulvenes Fernisering og Kitning. For at forebygge dette bør Grunden inden for Murene dækkes med et for Luft og Fugtighed uigjennemtrængeligt Lag. Begyndelsen til et saadant Arbejde findes kun i Stuerne N N, C og D, hvor der i den allerseneste Tid, ved Fornyelse af Brædegulve, er anbragt Beton. Derimod findes der Indskud med Ler eller Mursten paa Kant under de fleste Gulve. Rummet under Gulvene er tomt og forsynet med Rister til Gjennemtræk. O. L. Bang oplyser, at alle Gulvene 10 Aar efter Hospitalets Opførelse maatte fornyes; det synes altsaa, som om Afledningsforholdene tidligere have været mindre gode.

Den her drøftede Formodning om, at Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen vare opførte paa en slet Byggegrund, som Kommissionen altsaa nu maa anse for afkræftet, eller i det mindste væsentlig svækket, har faaet en ikke ringe Indvirkning paa de Overvejelser, som have fundet Sted i Anledning af Spørgsmaalet om den fordærvelige Indflydelse, som skyldes de af Kommissionen oven for omtalte Hospitalssygdomme. Det var ikke faa af de med Omsorgen for Hospitalerne betroede Mænd, som i den Periode, da disse Sygdomme herskede, antog, at de kunde skyldes den Byggegrund, paa hvilken Hospitalet og Fødselsstiftelsen ere byggede. Men da denne Formodning dog ikke hvilede paa en tilstrækkelig sikker Grundvold, og da der navnlig i Fødselsstiftelsens hele da værende Indretning fandtes adskilligt, som fortrinsvis kunde lede Opmærksomheden hen paa andre Feil ved denne, og Tilstanden derhos paa Fødselsstiftelsen syntes i endnu mere paatrængende Grad end paa Frederiks Hospital at kræve energisk Indskriden fra Bestyrelsens Side, besluttede man i 1844, som oven for meddelt, at gaa ind paa en Ombygning og helt forandret Indretning af denne. Efter at Stiftelsen var ombygget, blev den i 1849 atter taget i Brug, og Indflydelsen, som den store Forandring havde haft med Hensyn til Optrædelsen af den ondartede Barselseber, syntes i Begyndelsen ret lovende. I de sidste 5 Aar, før Forandringen foretoges, var der nemlig død omtrent $6\frac{1}{2}$ pCt. af de paa Fødselsstiftelsen fødende Kvinder af Barselseber. I de første 5 Aar, som fulgte paa Flytningen, døde der paa Stiftelsen kun omtrent 4 pCt. Dette var vel ikke i og for sig nogen fuldt tilfredsstillende Forbedring. Men tager man Hensyn til, at henved Halvdelen af de Kvinder, som søgte Stiftelsen, bleve betjente og forplejede i Filialer, og at Barselseber her var meget sjældnere, saa at Dødeligheden af Barselseber mellem de der for-

plejede Barselkvinder i disse Aar kun var omtrent 1 pCt. af de fødende, blev Totalresultatet dog saadan, at Dødeligheden af Barsel-feber mellem samtlige de ved Fødselsstiftelsens Foranstaltning betjente Barselkvinder i disse 5 Aar kun naaede til omtrent $2\frac{1}{2}$ pCt. af de fødende, hvilket altsaa var en betydelig Forbedring, mod hvad den havde været i de sidste 5 Aar inden 1844, idet den var sunken i Forholdet som 13 til 5. Men allerede i 1858 var Forholdet atter kjendelig forværret, og denne Forværrelse tiltog i de følgende Aar saaledes, at der i de 5 Aar 1860—64 mellem de paa selve Stiftelsen fødende Kvinder viste sig en Dødelighed af 10 pCt. paa Grund af Barsel-feber. Dertil kom, at i de samme 5 Aar Sygdommen ogsaa viste sig med stigende Heftighed mellem de Kvinder, som fødte i Stiftelsens Filialer, saa at Resultatet i disse 5 Aar for samtlige under Stiftelsens Forsorg fødende Kvinder blev det, at henved 7 pCt. af dem døde af den ondartede Barsel-feber. Tilstanden var altsaa endog værre end førend de store Reformer foretoges i 1844—49, og alle de foretagne Forbedringer syntes aldeles intet at have hjulpet med Hensyn til Barsel-feberen.

Paa Frederiks Hospital synes Forholdene at have været af tilsvarende Beskaffenhed. Dette er især tydeligt for Pyhæmiens Vedkommende. I de 12 Aar, som ligge mellem 1857 og 1869, er der paa Hospitalets kirurgiske Afdeling død 160 Patienter, formodentlig alle enten opererede eller indlagte for svære Saar, af Pyhæmi. Af den ambulerende Rosen er der i det samme Tidsrum død 18 Patienter, og da denne Sygdom er langt mindre dødelig end Pyhæmien, forudsætter dette Tal af døde, at Rosen omtrent har vist sig hos lige saa mange Patienter som Pyhæmien paa Afdelingen i disse 12 Aar. Hospitalskoldbranden har ogsaa, efter Hospitalsjournalerne at dømme, ret jævnlig været til Stede; saa vidt skjønnes, omtrent hvert andet Aar. Men Sygdommen har ikke vist sig meget dødelig, saa at kun et lille Antal Patienter (3 i 1865—66) er blevet bortrevet af den.

Frederiks Hospital var altsaa lige som Fødselsstiftelsen hen imod Aaret 1870 i en Tilstand, der maatte vække den største Bekymring. Alt hvad man paa disse Stiftelser siden 1840 havde gjort for at fri sig for Hospitalssygdommen — og de herpaa rettede Bestræbelser have været af betydeligt Omfang — havde vist sig ganske frugtesløst, og var der den Gang bleven fremsat et alvorligt Forslag om at flytte begge Stiftelser til et andet Sted i Byen, er det vel ikke usandsynligt, at et saadant Forslag, uagtet man ingen Sikkerhed havde for, at Hospitalssygdommens Aarsag hang sammen med Beskaffenheden af den Grund, paa hvilken Stiftelserne vare opførte, vilde i det mindste have foranlediget en indgaaende Undersøgelse af, hvorvidt Flytningen maatte anses for nødvendig, eller i det mindste hvorvidt der var Rimelighed for, at Hospitalssygdommen herved vilde kunne indskrænkes i nogen betydelig Grad. Et saadant Forslag fremkom imidlertid ikke, og Grunden hertil var, at der netop paa samme Tid blev fundet de rette Midler til at forebygge Hospitalssygdomme. Det var støttet paa de videnskabelige Undersøgelser, hvorved man havde gjort Bekjendtskab med de smaa Organismer, der danne sig ved Gjæring, Forraadnelse og visse Sygdomme, og spille en Rolle ved Forplantning af disse, at Lister opfandt og indførte i Kirurgien den antiseptiske Methode, og denne vandt her hos Hospitalslægerne en saadan Tilslutning og blev ved disse saaledes udviklet og afpasset efter vore Forhold, at

Følgerne næsten uopholdelig indtraadte baade paa Fødselsstiftelsen og paa Frederiks Hospital. Vi skulle saaledes anføre, at i de første 5 Aar efter 1870 sank Dødeligheden af Barselseber paa Fødselsstiftelsen til 2 pCt. og paa dens Filialer til under $\frac{1}{2}$ pCt., paa begge i Forening til $1\frac{1}{7}$ pCt., og i de derpaa følgende fem Aar 1876—80 sank den atter paa Stiftelsen selv til $\frac{3}{4}$ pCt., i Filialerne til under $\frac{1}{2}$ pCt., og paa begge i Forening til knap $\frac{3}{5}$ pCt. Man er altsaa naaet meget nær til det Standpunkt, at Dødeligheden af Barselseber paa Stiftelsen og i dens Filialer nu ikke er større end uden for Stiftelsen i hele Kjøbenhavn.

Af Pyhæmi døde, som oven for meddelt, i de 12 Aar 1857—1869 160 Patienter paa Frederiks Hospital. I de paafølgende 12 Aar 1869—81 døde kun 13 Patienter af samme Sygdom. Hospitalskoldbranden synes i det samme Tidsrum aldeles ikke at have vist sig paa Hospitalet.

Lige over for disse Kjendsgjæringer synes det os umuligt at betvivle, at de rette Midler ere fundne til at bekæmpe Hospitalssygdomme paa Hospitaler, der ere saaledes beliggende og indrettede som Fødselsstiftelsen og Frederiks Hospital, og at det i alt Fald nu vilde være meget ubetimeligt at tænke paa disse Stiftelsers Flytning af Hensyn til Hospitalssygdomme.

Imellem de Momenter, som der ikke vel vil kunne tages Hensyn til uden ved at flytte Hospitalet til en anden Byggegrund, skulle vi endnu nævne den i den seneste Tid fremsatte Anskuelse, at Hospitalet ligger indeklemt og ikke faar tilstrækkelig frisk Luft ude fra. Denne Indvending er noget overraskende; thi Hospitalets frie og luftige Beliggenhed, og særlig Grønnegaardens Størrelse og Skjønhed og dens Omgivelse med ganske lave Bygninger, er netop en Egenskab, hvorover der af de Mænd, der kritisk have beskrevet Hospitalet, er udtalt store Lovtaler, og det er ligeledes bekjendt, at den hidtil værende Direktion med enkelte Undtagelser har vaaget stadig over, at Hospitalet ikke mistede nogen af de med denne Egenskab forbundne Fordele. Kommissionen skjønner heller ikke rettere, end at Forholdet i denne Henseende endnu er tilfredsstillende, og det er ikke kommet til dens Kundskab, at der nogen Sinde er sporet nogen Indflydelse paa den Hospitalet omgivende Luft fra besværende Forhold i dets Omgivelser, fra hvilke det jo desuden er afsondret dels ved 2 af Byens bredeste Gader dels ved gennemgaaende indre Gaarde.

Kommissionen skjønner saaledes ikke rettere end, at hvad der af Sundhedshensyn nu kan gjøres gjældende for at flytte Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen hen til en anden Del af Byens Grund, ingen Vægt har. Deraf følger imidlertid ikke, at der ingen Ændringer er at anbefale, dels med Hensyn til Hospitalets og Stiftelsens Indretning og Benyttelse som Opholdssteder for syge dels til deres Anvendelse til Undervisning af Læger og Jordemødre, og det var jo muligt, at de for at bringe dem til at fyldestgjøre Tidens Fordringer i begge disse Henseender nødvendige Udgifter vilde blive saa store, at det i finansiell Henseende vilde være at anbefale at flytte baade Hospitalet, Fødselsstiftelsen og kirurgisk Akademi andensteds hen.

Kommissionen har derfor taget under Overvejelse, hvilke Fordringer den maa anse som nødvendige eller i alt Fald som særdeles ønskelige for disse Institutioner, idet vi dog for den sidst nævnte Institutions Vedkommende ikke anse os

ved vort Kommissorium bemyndigede til at gaa dybere ind i Spørgsmaalet, end der er givet os Anledning til ved særlig Opfordring fra Ministeriet. Vi skulle da først henlede Opmærksomheden paa Sygeplejen, som efter vor Opfattelse ikke er god paa Frederiks Hospital. Hovedpersonerne ved denne, de saakaldte Stuekoner, ere Dag og Nat anbragte paa Sygestuerne, hvor de fleste af dem have deres Opholdssted og Sovested bag et Bræddeskillerum til liden Hvile for dem selv og liden Hygge for de syge. Vaagekonerne ere ganske simple Koner af Almueklassen, som om Dagen færdes uden for Hospitalet paa hvad Maade de selv ville, og kun ere til Stede paa Sygestuerne om Natten uden tilstrækkelig Kontrol. Baade Stuekoner og Vaagekoner ere blottede for tilstrækkelig Vejledning i deres Gjerning og ere kun daarlig oplærte til deres Fag. Der er derhos ingen stadig og særegen Kontrol med Stuekonerne. Denne meget betydelige Mangel bør afhjælpes ved, at de for Stuekonerne bestemte Opholds- og Soverum fjernes fra Sygestuerne, at Vaagekonerne erholde Ophold i Hospitalet i særegne Stuer, hvor de kunne sove om Dagen, at der ansættes overordnede Sygeopsyn, hvert for sin Afdeling, hvem Tilsynet med de syges Forplejning paa hele Afdelingen er underlagt, samt at disse Overopsyn ligeledes erholde Bolig paa Hospitalet.

Det er end videre en følelig Mangel ved Hospitalet, at der ikke findes nogen fra det øvrige Hospital tilstrækkelig afsondret Del af samme, hvor man kan modtage de farlige og smitsomme Sygdomme, som enten allerede ere opstaaede hos Patienter, naar de indlægges, eller som udbryde hos de allerede der indlagte syge, saa at disse strax kunne anbringes og blive under Behandling, i alt Fald indtil de kunne blive transporterede til et andet Hospital, under saadanne Forhold, at Smitte fra disse syge til Hospitalets øvrige Patienter ikke er at befrygte.

En lignende Fordring maa stilles med Hensyn til sindssyge Patienter eller andre, som paa Grund af deres Uro blive særdeles besværlige for andre syge, som ligge i Nærheden af dem. Thi vel er Frederiks Hospital ikke bestemt for sindssyge; men det har altid vist sig uundgaeligt i det at optage og behandle en Del meget akutte og farlige Tilfælde af maniakalsk Sindssygdom, og en Del af disse udvikle sig endog, efter at Patienten er indlagt paa Hospitalet, især paa dets kirurgiske Afdelinger. Men de Midler, som nu haves til at afsondre disse syge fra de rolige, ere i høj Grad utilfredsstillende.

Det samme gjælder ogsaa om Patienter, der lide af Sygdomme, som forvolde en stærk Udvikling af ildelugtende Substanser. Disse blive ikke sjældent meget besværlige for andre Patienter paa samme Stue og kunne vel endog indvirke uheldig paa deres Sygdomme. De bør derfor ogsaa tilstrækkelig kunne isoleres.

Patientstuerne Fordeling er paa Frederiks Hospital ikke heldig. Stuerne for de forskjellige Kjøen ere for meget blandede mellem hinanden, og en særlig Ulempe er det, at de til samme Hospitalsafdeling hørende Sygestuer paa flere Steder ikke ligge samlede, men saaledes spredte, at Uorden deraf kan opstaa. Særlig maa bemærkes, at Forbindelsen mellem Sygestuerne og den Sal, hvor de kliniske Foredrag holdes og de store kirurgiske Operationer foretages, er saa uheldig, at Patienterne vanskelig kunne undgaa at føres gennem andre Sygestuer, naar deres Tilstedeværelse i denne Sal er nødvendig. Overhovedet er der ved den nu værende

Fordeling af Sygestuerne for megen Anledning til at benytte disse som Gjennemgang, og det vilde være meget ønskeligt, om der ved en ny Fordeling kunde sættes en Dæmning herfor.

Ikke alene med Hensyn til Sygebehandlingen, men ogsaa med Hensyn til Undervisningen maa vi dernæst fremhæve Vigtigheden af, at der paa Hospitalet indrettes nogle mindre Afdelinger til bedste for Patienter, der lide af Sygdomme, som i Følge Videnskabens nu værende Udvikling helst bør behandles af Læger, der have gjort et særligt Studium af disse Sygdomme, fordi et saadant særligt Studium er nødvendig, naar Lægen skal kunne behandle Sygdomme lige saa godt som de dygtigste i Faget, og fordi han uden et saadant Studium ikke kan vejlede de unge. Kommissionen antager, at denne Fordring nu bør stilles med Hensyn til Øjensygdomme og med Hensyn til Kvindesygdomme, og maa derfor anbefale, at 2 smaa Afdelinger for disse Sygdomme indrettes paa Frederiks Hospital. Med-undertegnede Docent i Fødselsvidenskab og Kvindesygdomme, Stadfeldt, har i Skrivelse af 2. Febr. 1879 til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og senere i Skrivelse af 2. Febr. 1881 til Konsistorium ved Københavns Universitet andraget paa, at der oprettes en mindre Afdeling af Kvindesygdomme under hans Ledelse i Fødselsstiftelsens Lokaler, og han har i disse Skrivelser udtalt Betænkelighed ved at henlægge den omtalte Afdeling i Frederiks Hospital. Naar han undertegner Betænkningen, med fuld Tilslutning ogsaa i dette Punkt, da er det fordi den projekterede Afdeling i Frederiks Hospital efter Ombygningsplanen vil faa den isolerede Beliggenhed, som han anser for nødvendig, naar den skal være heldbringende for de syge, og fordi den i Betænkningen foreslaaede fælles Bestyrelse for begge Hospitalerne vil gjøre det muligt at anvende de i Fødselsstiftelsen ansatte subalterne Lægers Tjeneste ved den foreslaaede Afdeling for Kvindesygdomme i Frederiks Hospital. Betænkeligheden ved en overflødig Udgift til et eget Lægepersonale ved Afdelingen vil paa den Maade falde bort.

For Undervisningens Skyld maa det ogsaa meget anbefales, at Operationsstuen forbedres, og at der indrettes en Forelæsningsaal til særlig Brug for den medicinske Klinik, som nu savner ethvert Hjælpemiddel af denne Art.

I Følge den udstrakte Anvendelse, som i den nyere Tids Medicin gjøres af Bade, særlig i Febersygdomme, er det vist nok nødvendigt at indrette sig paa med større Lethed end nu at give saadanne paa Sygestuerne selv, hvorimod et særeget Badehus for lunkne Bade kun i mindre Omfang vil være nødvendigt. Derimod antages det ikke, at man kan undvære det nu til Stede værende Apparat til russiske Bade for Hospitalets eget Brug, men vel at det trænger til Forbedring. Lighuset med tilhørende Obduktionsstue bør vist nok heller ikke ret længe bevares i sin nu værende Skikkelse. Endnu skal Kommissionen henpege paa en for Hospitalets Drift, ogsaa i økonomisk Henseende meget nyttig Foranstaltning, som uden Tvivl snart bør søges iværksat, nemlig den at udflytte Hospitalets Kjøkken og Vaskeri, som nu ere anbragte i eller i umiddelbar Forbindelse med Sygebygningen, og anbringe dem i en for sig beliggende Bygning, forsynet med alle de Apparater, som nu erkjendes for nødvendige til en økonomisk Drift. Særlig Betydning vil dette Forslag faa, dersom man følger det Raad, som Kommissionen senere skal fremsætte, at tilvejebringe en nærmere administrativ Forbindelse mellem Fødselsstiftelsen og Frederiks Hospital. At der ogsaa er Forbedringer at foretage ved

de til Polikliniken bestemte Lokaler, saa vel som med Hensyn til Sygestuernes Opvarmning og Ventilation, Latrinerne osv., vil fremgaa af de mere detaillerede Forslag, som vi skulle fremsætte til Hospitalets Forbedring.

Hvad den kongelige Fødselsstiftelse angaar, da maa denne efter den Ombygning, som den underkastedes i Aarene 1844—49, erkjendes for at være blevet et vel bygget og vel indrettet Akkouchementshus. De Mangler, som endnu findes, angaa fornemmelig Økonomibygningerne, men skulde Kommissionens Forslag om en Forening mellem Stiftelsens og Frederiks Hospitals Økonomi blive taget til Følge, ville de ganske kunne forsvinde fra deres nu værende Sted, og en Del af de Rum, som nu benyttes til Fordel for dem, kunne finde anden Anvendelse. Der vil saaledes herved vindes nogen Plads for Læredøttrene, der ere yderst utilfredsstillende indlogerede. Medens der saaledes ikke er Trang til større Bygningsforandringer ved den egentlige Fødselsstiftelse, gjælder dette ingenlunde om den med Fødselsstiftelsen forbundne Plejestiftelse; thi denne trænger uægtelig i høj Grad til Forbedring og delvis til Ombygning. Dette er begrundet og udførligt fremsat i en Skrivelse fra Direktionen for den kongelige Fødsels- og Plejestiftelse til Ministeriet af 21. Septbr. 1876, senere aftrykt i den af Folketingets Finansudvalg afgivne Betænkning over Forslag til Finanslov for Finansaaret 1877—78, pag. 75 ff. Denne Betænkning Indhold skulle vi derfor ikke gjentage for Ministeriet, men indskrænke os til den Erklæring, at vi anse den af Direktionen givne Beskrivelse af Plejestiftelsens Mangler for rigtig, og at vi tiltræde Direktionens Forslag til at afhjælpe disse Mangler.

Hvad kirurgisk Akademi angaar, da er det ved Ministeriets Skriv. af 28. Septbr. 1881 blevet os meddelt, at det medicinske Fakultet trænger til en ny Bygning for Undervisningen i pathologisk Anatomi, i Hygiejne og i Farmakologi. At en saadan Bygning bør lægges i Nærheden af Hospitalet, er indlysende.

Det bliver da nu at undersøge, ved hvilke Bygningsforetagender de væsentligste af de oven antydede Mangler kunne rettes, og med hvilke Omkostninger en saa betydelig Byggeforandring vil være forbunden. Kommissionen har vist nok nærmest tænkt sig at benytte det bestaaende Grundlag, og navnlig at bevare alt det væsentlige i de nu bestaaende Hovedbygninger. Men den har dog ikke villet undlade til Underretning for sig selv og andre at undersøge de Muligheder, som kunde frembyde sig, naar man vilde give Sygebygningen en med et af de andre i Nutiden anerkjendte Systemer for Hospitalsbygninger bedre stemmende Form. Man har da først overvejet, hvad der kunde vindes ved at paaføre Bygningerne om Grønnegaarden en Etage til, hvor der ikke allerede er to Etager. Man vilde paa denne Maade kunne faa et Længdekorridor-Hospital med Sygestuer af samme Dybde og Korridorer af samme Brede som Kommunehospitalets. Der vilde, naar Økonomien tillige udsondredes i en særskilt Bygning, og 3 Barakker opførtes til smittende, stinkende og støjende Patienter, samt naar de nu værende Officiantværelser bibeholdtes, blive rigelig Plads til 400 Senge og de fornødne Sygeplejersker, men ikke til meget mere; Sygestuerne, antager man, maatte helst lægges mod Grønnegaarden i de 2 lange Fløje, og de halve af disse vilde altsaa, som nu, faa Lyset fra nord uden Sol. Gaarden vilde ved de den omgivende Huses Forhøjelse blive mindre tilgængelig for Luft og Sol end nu, kort sagt Hospitalet vilde vel vinde en lettere Kommunikation mellem de forskjellige Afdelinger, men

paa Isolationens Bekostning en Forøgelse af Plads, som hovedsagelig vilde medgaa til Korridorer og Kamre for Sygeplejersker, en maaske mindre god Form paa Sygestuerne, en mindre luftig Gaard, og dog ikke komme til at svare til alle Nutidens Fordringer til et godt Længdekorridor-Hospital. Alene Forandringen af Bygningerne om Grønnegaarden vilde efter en kalkulatorisk Beregning løbe op til 4 à 600,000 Kr.

Giver Tanken om en 2den Etages Paaførelse paa Bygningerne saaledes et utilfredsstillende Resultat, saa synes Tanken om en Omdannelse af det nu værende Frederiks Hospital til et moderne Pavillon-Hospital ved en delvis Nedrivning og Ombygning og maaske ved en Udvidelse af de nu for Haanden værende Bygninger, at frembyde endnu større Vanskeligheder, allerede fordi en saadan Omdannelse i hvert Fald vilde medføre endnu større Bekostninger.

Kommissionen er herved bleven bestyrket i den Anskuelse, at til en alvorlig Sammenligning mellem de 2 Alternativer, Flytning og Ikke-Flytning, hører for det sidstes Vedkommende, at man ikke gaar videre i sine Fordringer til Bygningsforandringer, end til hvad der er nødvendigt for at fremskaffe et efter Nutidens Fordringer fuldkomment godt Hospital, der tillige løser de Opgaver, der maa stilles til det paa Universitetets Vegne, paa en aldeles tilfredsstillende Maade. Som det let vil ses af hvad oven for er udviklet, vil der hertil høre en Del mere Plads, end der nu haves i Hospitalets Bygninger, og denne vil fornemmelig kunne vindes: 1) ved Vaskeriets og Kokkenets Udsondring; 2) ved en mere udstrakt Benyttelse af Kvisten over Sygestuerne, af hvilken store Partier staa ledige eller blive ledige ved Tørreløftets Flytning. Kommissionens Tanke i denne Henseende vil fremgaa af de Betænkningen vedføjede Planer. Som man vil se, er der paa Kvisten over de Sygestuer, der omgive Grønnegaarden, lagt en Korridor rundt langs Midtskille rummet; paa den ene, den solbelyste Side af denne, findes Kamre til alle Stuekonerne, de 4 Plejemødre og Vaagekonerne, paa den anden Side er under Tagskraaning indrettet smaa Kamre, i hvilke hver Stuekone vil kunne have sit Haandforraad af Linned, Sengklæder, Forbindsager o. s. v. o. s. v. Korridorens Gulv vil blive at dække med et Linoleumstæppe. Gjennem Trapper, der med regelmæssige Melle rum ere førte ned i Stueetagen, staa Korridoren i Forbindelse med hver enkelt Sygestue, og for Enderne af hvert Trapperum findes i Stuen Thekøkkener og Latriner. Herved opnaas følgende Fordele: 1) Stuekonerne faa hver et ordentligt Kammer, Vaagekonerne faa et godt Opholdssted, hvor de kunne sove om Dagen, og de 4 Overopsyn ville ved Hjælp af den Kommunikation, som saaledes er tilvejebragt, kunne føre et virksomt Tilsyn med dem. 2) Patienterne kunne føres til og fra Operationsstuen uden at passere andre Sygestuer end deres egen, og behøve i daarligt Vejr ikke at komme i det frie. 3) Tvær-Korridorerne blive ikke som nu tillige Thekøkkener, og de Besøgende risikere ikke strax, som nu, at møde Synet af Stikbækkener, skident Tøj o. s. v. 4) Fra hver Stue bliver der direkte Adgang til Gaarden og til Latrinerne, som erholde en forbedret Indretning.

Ved en dækket Overgang i Højde med Kvisten havde man tænkt at kunne tilvejebringe en Forbindelse med Køkken og Bade, men denne Tanke er atter opgivet af Frygt for, at Færdselen i Kvistkorridoren skulde blive for stærk. Der vil blive Lejlighed til at kunne give varme og kolde Bade paa Afdelingerne, men

man har anset det for rigtigt at bevare det russiske Dampbad og en mindre Lejlighed til varme og kolde Bade i den særegne Bygning, ogsaa paa Grund af den Betydning, det har for Byens Befolkning.

Lige over for den nu værende Operationssal, der for Fremtiden tænkes benyttet som Forelæsningssal for Medicin og Ofthalmologi, vilde der i Midtpartiet mod Bredgade blive anbragt en ny Operationssal med bedre Lys og bedre Indretning. Ved denne og ved den anden Forelæsningssal vil der blive anbragt nogle mindre Sygestuer, men ellers vil der i Hospitalets store Firkant ikke findes Sygestuer i 2den Etage. Kontorerne vilde kunne flyttes over under Midtpartiet mod Bredgade til bedste for en virksommere Kontrol. Portneren vilde kunne flytte over i den nordre Pavillon mod Bredgade. Til Polikliniken vilde et rummeligere og bedre Lokale kunne skaffes under Midtpartiet mod Amaliegade. Til de gynækologiske syge vil det blive muligt at indrømme hele 1ste Sal i søndre Pavillon mod Amaliegade. Paa Grund af Naboskabet med Fødselsstiftelsen vilde ogsaa for saa vidt Beliggenheden være heldig.

Ofthalmologen vil kunne faa og kan have sine syge samlede i Midtpartiet mod Amaliegade, dels i Stuen, dels paa 1ste Sal, og kan have Forelæsningssal fælles med Medicinerne.

Hvad Isolationsbarakkerne angaar, vilde der behøves 3 særskilte: 1 for de støjende (i Haven bag Plejestiftelsen), 1 for de stinkende og 1 for smitsomme Sygdomme, begge i Haven mod Amaliegade. Hver Barak maatte atter kunne deles i 2 Afdelinger.

Naar Fødsels- og Plejestiftelsen for Fremtiden skulde have fælles Økonomi med Frederiks Hospital, maatte den for Økonomien bestemte Bygning helst ligge sønden for Hospitalet, og den fornødne Plads vilde da kunne skaffes til Veje ved at nedbryde den forældede og skrøbelige Bygning, som hidtil har tjent Stiftelsen til Vaskeri. En ny Økonomibygning vilde kunne opføres paa dette Sted. Til Opbevaring af nyt og gammelt Inventarium og Patienternes Klædningsstykker, ville Lofferne over de 3 af Pavillonerne og over de toetages Sygebygninger være disponible. Til Værksteder for Hospitalets Haandværkere, som ikke have faaet Plads andetsteds, vil Havehuset paa Fødsels- og Plejestiftelsens Grund kunne benyttes, naar den der placerede Barak lægges lidt anderledes.

I Fødselsstiftelsen vilde den Plads, som vandtes ved Køkkenets Flytning, kunne komme Læredøtrene til Gode, og de der værende gode Kjælderrum kunne benyttes af Økonomien. Plejestiftelsen maatte udvides efter det af Stiftelsens Direktion i 1876 fremsatte Forslag, og da ved Sammensmeltningen Inspektørens Bolig muligvis vilde blive overflødig, kunde der her skaffes Plads til Oldfruen og Kjøkkenbestyrerinden. Passagen mellem Økonomibygningen og Ryen vilde kunne ske gennem Plejeforeningens Gaard under Kontrol af den der værende Portner.

Med Hensyn til, at Københavns Universitet efter det medicinske Fakultets Andragende er indgaaet til Regeringen med Forslag om Opførelsen af et patologisk Laboratorium, bemærkes, at der til et saadant kunde skaffes den forlangte Plads ved Nedrivning af den nu værende Badebygning og Lighuset, hvilke begge ikke ere tidssvarende. Der maatte i saa Tilfælde baade sørges for Rum til Begravelse og Pyntning af Ligene, som vilde kunne faas ved Omdannelse af Staldbygningen,

og for en ny Badebygning. Skulde Universitetet ikke finde denne Plads tjenlig, vilde Laboratoriet kunne anbringes paa en Grund, som Frederiks Hospital ejer paa Bredgades vestre Side.

Kommissionen har ingen Tvivl om, at et Hospital og en Fødselsstiftelse, saaledes forbedret som i det foregaaende er skildret, vilde blive en i enhver Henseende, baade for Sygebehandling og for Undervisningen, tjenlig Stiftelse. Hospitalet vilde vel ikke ganske komme til at svare til noget af de Forbilleder for Sygehospitaler, som Nutiden har udviklet. Men det er dog umiskjendeligt, at det i alt væsenligt vilde komme til at stemme med Planen for et Tverkorridor-Hospital, saaledes som denne i vor Tid er bleven udviklet, men at det vilde have visse store Fordele fremfor de i de senere Aar opførte Hospitaler af denne Art, først og fremmest den, at det paa den aldeles overvejende Del af Hospitalet har alle Sygestuerne i en Etage, og derved undgaar den for de sædvanlige Tverkorridor-Hospitaler saa følelige Ulemper af de gennem flere Etager gaaende Trappehuse, til hvilke flere Sygestuer i hver Etage udmunde, dernæst den gode rummelige Plads, som er skaffet til et tilstrækkeligt Personale af Sygeplejersker, og endelig den fuldstændige Udsondring fra de almindelige Sygestuer af de egentlige Økonomibygninger saa vel som af de for smittende, urenlige og støjende Patienter bestemte Sygestuer, hvilket heller ikke tilstrækkeligt har været iagttaget ved Opførelsen af adskillige Tverkorridor-Hospitaler paa andre Steder.

Kommissionen mener altsaa at have godtgjort, at den Række Betragtninger, hentede fra Paastanden om, at Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen paa deres nu værende Plads ikke kunne blive til en baade for Sygebehandling og for Undervisningen fuldt tilfredsstillende Stiftelse, ikke er holdbar.

Det maa imidlertid erindres, at denne Række af Betragtninger ikke er den eneste, paa hvilken Forslaget om Stiftelsernes Flytning er støttet. Den anden Hovedrække af Betragtninger er støttet paa finansielle Hensyn og navnlig paa den Paastand, at man ikke vil kunne skaffe en forsvarlig Tilstand af samtlige de for den praktiske lægevidenskabelige Undervisning fornødne Lokaler til Stede uden betydelige finansielle Opoffrelser, hvilke man kunde spare sig, endog saaledes at man skaffede de nu bestaaende Stiftelser en kjendelig Forbedring i deres noget trykkede Formuestilstand. Kommissionen skal altsaa gaa over til at drofte de med denne Betragtningssække forbundne Forhold. Man skal dog først gjøre opmærksom paa, at de Mænd, som hidtil have udtalt sig for Flytningen, ikke synes at have Øje for, hvad Hospitalerne og Undervisningen kunde tabe ved, at Bygningerne forlægges til Byens Forstæder. Dette Spørgsmaal maa dog belyses, inden Sagen henvises til en Afgjørelse af rent finansielle Hensyn. I denne Anledning bemærkes, at efter Kommissionens Overvejelse og i Overensstemmelse med hvad Erfaringen har lært andetsteds i den nyeste Tid, angaaende hvilken Plads der vil udfordres til et Komplex af Bygninger, som kunne rumme et Hospital for 400 syge, en Fødsels- og Plejestiftelse af Størrelse omtrent som vor nu værende, og en Undervisningsanstalt for medicinske studerende i den senere Periode af deres Studium, vilde et saadant kræve et Areal af 120,000—150,000 □ Alen, eller omtrent 10 Tdr. Land, naar det skal være godt. Skal nu et saadant Areal skaffes i Sammenhæng for en nogenlunde

antagelig Pris, paa en god Grund og med tænkelige gode Omgivelser, da vil den ikke kunne søges i de den indre By nærmest liggende Dele af Forstæderne. Saa vidt Kommissionen kan skjønne, maa den søges enten paa Østerbro, uden for Trianglen, f. Ex. mellem St. Jacobskirken og lille Vibenshus, eller paa Vesterbro, f. Ex. mellem Enghavevej og Vesterfælledvej. Thi paa Nørrebro vilde det ligge for nær ved Kommunehospitallet, og paa Amagerbro vilde der jo paa ingen Maade kunne blive Tale om at lægge det. Kommissionen finder det først nævnte Sted det tjenligste og antager ogsaa, at det vilde blive det billigste, navnlig om man ved Kjøb eller Mageskifte kunde erhverve den Del af Østerfælled, som grænser op til Strandvejen. Kommissionen har ikke anset sig kompetent til en nærmere Forhandling om, hvorvidt denne Grund kan erhverves, men for at erholde et Grundlag for sine Overvejelser, har den forudsat, at den kan erhverves.

Forudsat altsaa, at man erhverver en Grund af omtrent 10 Tdr. Lands Størrelse paa Østerfælled, og paa den opfører et nyt Frederiks Hospital, en ny Fødsels- og Plejestiftelse og nye, til det nu værende kirurgiske Akademi svarende Bygninger for de til Lægevidenskabens theoretiske Studium bestemte Instituter, og forudsat, at man giver disse Stiftelser en Indretning, der vel ikke stemmer med den Luxus, som i en Del af de senest tilsvarende Bygninger i Udlandet er udfoldet i en Del af deslige Instituter, men kun stemmer med de mere beskedne af Nutidens Fordringer til Hospitaler med lignende Sygeantal og de for et Universitet som Københavns passende Undervisningslokaler, da er det utvivlsomt, at baade de syge, som søge Hospitallet, og Undervisningen af Læger og Jordemødre herved vilde kunne vinde adskilligt i flere Henseender. Thi det kan ikke betvivles, at vor Tids mange og ihærdige Bestræbelser for at bygge stedse fuldkomnere Hospitaler og Undervisningsanstalter paa mange Punkter have baaret god Frugt. Et andet Spørgsmaal er det, om disse Fremskridt i Bygningernes Konstruktion og Arrangement, selv naar de tages i Sammenhæng, ere af en saadan Betydning, at det er tilladt, paa Grund af den Vinding, som ved den opnaas, at se bort fra de Tab, som lides ved at anbringe de nye Bygninger paa et for deres Benyttelse mindre heldigt Sted. Som et saadant maa Kommissionen nemlig anse ethvert saa langt fra den indre By beliggende Sted, hvad enten det ligger paa Østerbro eller paa Vesterbro. Det er jo nemlig klart, at en saa exentrisk Beliggenhed af Hospitallet betydeligt maa formindske den Nytte, det stifter for de syge, der søge Hjælp. Den lange Vej vil besvære og fordyre Indlæggelsen, og særlig for tilskadekomne vil det i mange Tilfælde blive forbundet med betænkelige Følger, naar de skulle kjøre en saa lang Vej, inden de kunne naa deres Tilflugtssted. Dobbelt føleligt vil Tabet blive i de desværre ikke ganske sjælden mødende Tilfælde, i hvilke en syg, som bringes til Hospitallet, ikke kan optages i dette. Den samme Vanskelighed gjælder ogsaa i høj Grad om de fødende, og de endog under de nu værende Forhold undertiden forekommende Gadefødsler og Fødsler i de tilførende Drosker ville blive mere almindelige. Ogsaa for de syges Slægtninge og Venner, som ville se til dem, høre Besked om dem eller bringe dem Budskab, vil Forholdet blive besværet. At dette ikke har nogen ringe Betydning, vil ikke kunne betvivles af nogen, der kjender til, hvorledes Forholdet nu i denne Henseende er paa vore Hospitaler, og ganske sikkert vil det af de syge føles stærkt, om det i nogen

højere Grad fremtidigt bliver vanskeligere for dem end nu at modtage hyppige Besøg, ligesom ogsaa Tabet vil være utvivlsomt for de syges Slægt og Venner. Af stor Vigtighed er dernæst ogsaa Sagen for det lægevidenskabelige Studium. I det første Par Aar af deres Studium høre de medicinske Studenter de Forelæsninger, som holdes i Universitetets Høresale, og benytte dets Laboratorier, Bibliotheker, Samlinger, botaniske Have m. m. Dette bevæger dem til at søge Ophold i den indre By, hvor disse Hjælpemidler findes i Nærheden; men i den paafølgende Del af deres Studium maa de største Delen af Dagen nu færdes paa det kirurgiske Akademi og paa Hospitalerne. Men naar nu disse Institutioner komme til at ligge saa langt fra Universitetets øvrige Anstalter, som Flytningen vilde medføre, ville de medicinske studerende ikke uden betydeligt Tab af Tid samtidig kunne nyde godt af Undervisningen paa Universitetets øvrige Anstalter, f. Ex. Universitetets kemiske Laboratorium og den botaniske Have og paa de i Forbindelse med Hospitalerne udflyttede Instituter for den theoretiske Medicin, hvilket vil være et Tab for dem i den Periode af Studiet, hvor Institutionerne benyttes samtidig paa begge Steder. Hertil kommer, at de yngre Læger, som efter endt Embedsexamen dels til deres egen videre Uddannelse, dels for at fremme Videnskaben nu i deres Fritid, jævnlig benytte de paa det kirurgiske Akademi indrettede videnskabelige Anstalter, ikke vilde kunne benytte dem, naar de vare flyttede langt ud af Byen. Ogsaa med Hensyn til Studenternes pekuniære Forhold vil Flytningen for mange af dem have uheldige Følger. Have de opnaaet fri Bolig paa Regensen eller et af Kollegierne, eller bo de hos deres Forældre i den modsatte Ende af Byen eller dens Forstæder, maa de betale denne med en følelig Opofrelse af Tid. Ere de nødsagede til at skaffe sig nogle af deres Subsistensmidler ved Undervisning, vil dette blive dem meget vanskeligere, og Mellemtimer fra Forelæsningerne vilde da næppe kunne benyttes saaledes som nu. Lignende Hensyn vilde gjøre sig gjældende med Hensyn til Medlemmerne af det medicinske Fakultet, og endnu mere for deres Assistenters, for Reserve-lægerne og Kandidaterne paa Hospitalet og paa Fødselsstiftelsen. I alt Fald maatte i det mindste en Del af disse Mænd lønnes meget højere, end nu er Tilfældet, naar man blot vil give dem en taalelig Erstatning for, hvad de tabe ved at skulle boe saa langt ude i Forstæderne, hvilket for de fleste af dem vil blive en Nødvendighed.

Kommissionen maa derfor fastholde, at lige saa vel som der vil være Fordele forbundne med at opføre nye Bygninger for Frederiks Hospital, Fødselsstiftelsen og de øvrige medicinske Undervisningsanstalter, lige saa vel vil der være alvorlige Tab forbundne med disse Anstalters Flytning til en af Byens Forstæder, og skulde det endog vise sig, at der for Stiftelserne vilde være en pekuniær Fordel derved, maatte det dog stille sig tvivlsomt, om man af Hensyn til den kunde forsvare at foretage Flytningen.

For imidlertid ogsaa i finansiell Henseende at kunne foretage en Sammenligning mellem Hospitalernes og de lægevidenskabelige Instituters Flytning, og deres Forbliven paa deres nu værende Sted, bliver det nødvendigt at udkaste en Plan for Hospitalernes og Instituternes Opførelse paa det nye Sted. Forarbejderne hertil ere ikke mange her i Landet. Thi Hospitalernes Bestemmelse som

Sædet for den af Universitetet givne kliniske Undervisning maa give disse visse for dem særlige Egenskaber, der baade fremtræde i deres Former og Indretning og som Følge deraf ogsaa indvirke paa de med deres Opførelse forbundne Bekostninger, og disse Hensyn har der ikke været Anledning til at tage ved noget her i Landet hidtil opført Hospital. I den af Hr Leerbech udkastede Plan, som ikke tilsigter tillige at flytte de lægevidenskabelige Instituter, har der selvfølgelig ikke kunnet tages Hensyn dertil; og da der desuden i denne Plan er overset adskillige væsentlige Punkter, som ville gjøre Hospitalets Opførelse meget beklageligere end af Forfatteren antaget, kan Kommissionen ikke tilraade at benytte hans Forslag som Udgangspunkt for den finansielle Overvejelse. Derimod findes der Forbilleder i nogle af de i det sidste Decennium i Udlandet opførte Stiftelser som, naar tilbørligt Hensyn tages til vore særlige Forhold, og man derhos ser bort fra det efter Kommissionens Mening overdrevne i Udstyrelsen, som Tidsforholdene i Tyskland have medført, ville kunne benyttes ved Overvejelse af, hvilke Udgifter en Flytning maa medføre her i Kjøbenhavn, naar man bestemmer sig til ikke at gaa videre end til, hvad med Nutidens Forhold for Øje maa erkjendes for passende for helt fornyede Stiftelser.

Der har med Hensyn til Hygiejnens Fordringer til et Hospital af den Størrelse og Betydning som Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen været og er vel endnu nogen Usikkerhed; men saa meget tør dog vist betragtes som givet, at man nu ikke vilde bygge et nyt Frederiks Hospital saaledes, som for 20 Aar siden Kommnehospitalet opførtes med 15 Alen dybe Sygestuer, alle forbundne ved gjennemløbende Korridorer. Man vilde heller ikke udstykke Hospitalet som Blegdamshospitalet i lutter isolerede Barakker, men man vilde dog i alt Fald fordre nogen Isolation mellem de forskjellige Afdelinger, overalt rigelig Tilgang af Lys og Luft, lune og tørre, vel ventilerede Huse, med tilbørligt Hensyn taget til Hospitalets Bestemmelse som lægevidenskabelig Skole. Saaledes som Forholdene have udviklet sig her i Norden, er man ikke vant til Sydens store Fællesstuer og vilde under lige Forhold foretrække mindre Stuer paa 8 à 10 Senge, navnlig for saa vidt det skulde vise sig muligt med Stuer af denne Størrelse at skaffe rigeligt Lys og Luft, god Kommunikation og dog en nogenlunde virksom Isolation mellem Stuerne. I Frankrig og England have de store Sygestuer fra gammel Tid hørt til Regelen, og man har ikke fundet Anledning til at opgive denne. De nyeste Hospitaler i Paris og London: Hotel-Dieu, Menilmontant og Thomashospitalet kunne, bortset fra de med deres Opførelse forbundne enorme Bekostninger og mange fortræffelige Enkeltheder i det hele, ikke opstilles som Forbilleder i hygiejnisk Henseende. Ved dem alle finder man Pavillonssystemet efter Stonehouse og Lariboisière anvendt paa en mere eller mindre heldig Maade.

I Tyskland, hvor tidligere Korridor-Hospitalerne med de mindre Sygestuer hørte til Regelen, synes man ved Nybygninger at være kommet bort fra disse og ind paa en Byggemaade, der nærmest kan betegnes som en Mellemting mellem Pavillonssystemet og Baraksystemet, som det fremkom efter Krigene i Amerika, Tyskland og Frankrig. Det er tidligst kommet til Anvendelse ved det af Gropius og Schmieden byggede Neue Städtische Krankenhaus i Friedrichshain ved Berlin; men det deri fastslaaede System følges nu foruden ved nyere civile Hospitaler ogsaa ved alle nye militære Hospitaler, af hvilke flere have set Lyset

de sidste Aar. Det er det samme System, som er fulgt ved det nye Hospitals- og Lægeskoleanlæg i Halle, der i sin Art betragtes som mønsterværdigt, og det vilde vist nok være særlig gunstigt for Frederiks Hospitals og Fødsels- og Plejestiftelsens Forening under fælles Administration og Økonomi.

Et tilsvarende System er ogsaa anvendt i Stockholms og Christianias nyeste Hospitaler, hist med, her uden dækkede Forbindelsesgange. Til et Anlæg efter dette System hører først og fremmest rigelig Plads, helst en med Træer og Buske, grønne Plæner og Blomster vel udstyret Park. Til Oplysning om, hvilke Arealstørrelser Hospitalerne herved komme til at udfordre, skulle vi meddele, at Städtisches Krankenhaus i Berlin har 398, Albertforeningens Hospital i Dresden 502, Hospitalet i Königshütte 474, Hospitalet i Wiesbaden 413, Tempelhoflasaretet 307, Lasaretet i Königsberg 312, i Düsseldorf 281 □ Al. Grund pr. Seng. Til Sammenligning kan anføres, at vort Kommunehospital har 215, Blegdamshospitalet 624, Hotel-Dieu 111, Menilmontant 143, Eugeniehospitalet i Lille 238, Thomashospitalet i London 218 og Rudolfstiftung i Wien 122 □ Al. Grund pr. Seng.

Paa en saadan Grund opføres nu fuldstændig isolerede eller kun ved dækkede Gange forbundne Bygninger, dels til Administration og Økonomi (Køkken, Vaskeri og Kjedelhus m. m.), dels til Ophold for de syge. Mellem disse skjælnes saaledes, at Bygningerne for de kirurgiske Patienter som oftest bygges i 1 Etage, Bygningerne for de medicinske Patienter i 2 Etager. Hvor Isoleringshuse for smitsomme Sygdomme høre med til Anlægget, gjøres disse ogsaa i Regelen paa 1 Etage. Hvor, som i Halle, for den lægevidenskabelige Undervisning bestemte Instituter (s: Laboratorier og Museer) slutte sig til Anlægget, faa disse en Størrelse og Karakter, der harmonerer med det øvrige. Sygehusbygningerne ere dels mindre Korridor-Hospitaler, dels Pavilloner (Blocks) med 1 à 2 større Sygesale pr. Etage. Neues Städtisches Krankenhaus har Sale paa 28, Sabbatsbergshospitalet i Stockholm paa 24, Albertforeningen derimod paa 14, Militærlasareterne paa 16, Christianiahospitalet paa 16 Senge, Hotel-Dieu 24, Menilmontant 22, Thomashospitalet 28, 20 og 16.

Anvendes det oven anførte paa et Anlæg som det, der skulde afløse Bygningerne i Bredgade og Amaliegade, vilde vi altsaa faa 1) en Administrationsbygning, 2) en Økonomibygning, 3) en kirurgisk Afdeling, 4) en medicinsk Afdeling, 5) en Afdeling for Øjensyge, 6) en Fødselsstiftelse med en gynækologisk Afdeling, 7) en Plejefdeling for spæde Børn med Ammer og 8) de lægevidenskabelige Instituter.

Administrationsbygningen maatte indeholde de nødvendige Kontorlokaler og Plads til Polikliniken. Da der i denne Bygning den længste Del af Dagen slet ikke vilde findes syge, vilde man i samme ogsaa kunne indrette Familieboliger for Inspektøren og maaske et Par gifte Reservelæger. Skjøndt Reservelægerne paa Frederiks Hospital ikke have kunnet gjøre Fordring paa Familiebolig, har det dog vist sig ønskeligt at kunne indrømme i det mindste et Par af de 4 Reservelæger, hvis Overlæge ikke bor i Hospitalet, Familiebolig; Reserveakkouchøren ved Fødselsstiftelsen kan der skaffes en lignende. De ugifte Reservelæger, Hospitalets og Fødselsstiftelsens Kandidater, har man anset det rigtigst at fordele ved de respektive Afdelinger. Overakkouchøren ved Fødselsafdelingen maa være i dennes umiddelbare Nærhed og dog, da han forudsættes at have Familie,

helst i en egen Bygning; det samme gjælder Reserveakkouchøren. Om Overkirurgens og Fysiologens Bolig mere senere.

Økonomibygningen maatte indeholde Dampkøkken og Dampvaskeri i Forbindelse med Kjedelhus og Maskinrum. Den koncentrerede Form, som findes for disse Lokaliteter i de nyere tyske Hospitaler, er vist nok baade hensigtsmæssig og økonomisk.

Ved de to Sygeafdelinger, den medicinske og den kirurgiske, er at mærke, at som Frederiks Hospital historisk har udviklet sig, findes der ved samme et Antal Enkeltværelser for betalende Patienter, Officiantværelser, nemlig 15 paa Mynsters Gang og 7 paa Schumachers Gang; disse, som især søges i farlige og vanskelige Tilfælde af syge, ikke blot fra Hovedstaden, men fra hele Landet, ja endogsaa undertiden fra Nabolandene, kunne saa vel for Patienternes Skyld som for Videnskabens ikke opgives, men maa beholdes mindst i deres nu værende Antal. Det vilde være naturligt at dele dem i to mindre Korridor-Hospitaler, som hver vilde faa sin noget forskjelligt indrettede Operations- og Forelæsningsaal, Aftrædelsesværelser for Overlægerne, Værelser for en ugift Reservelæge, 4 Kandidater og 2 Plejemødre m. m. Disse Korridor-Hospitaler vilde da blive Centrum i hver sin Afdeling, og til begge vilde kunne slutte sig 2 dobbelte Blocks i 2 Etager.

Gaar man ud fra, at en Sygeplejerske, som det fra Hospitalets Oprettelse har været Tilfældet, ikke bør tilse mere end 8 højst 10 syge, vil en dobbelt Block inklusive Isoleringstværelserne kunne indeholde 64 à 80 Patienter. Skulle de kirurgiske og medicinske Afdelingers Størrelse, som hidtil, være en klinisk paa 90—100 og en anden Hospitalsafdeling paa 60—70 Patienter, lade disse Tal sig lettere bringe til Veje ved at give hver Block 72 og Centralbygningen 26 Senge. Lægges til de derved fremkomne 340 Senge 20 for gynækologiske Patienter, som rettest burde findes i Nærheden af Fødselsafdelingen, 20 for øjensyge i en særskilt Bygning og 20 for stinkende, støjende, smitsomme eller mistænkelige Tilfælde i 3 Isoleringshuse paa 1 Etage, faas de 400 Syge, som Hospitalet maa rumme.

Hver Afdeling vilde kunne sondre Kjønnene i de 2 Blocks, og dog i den for begge fælles Centralbygning kunne flytte Grænsen, som ikke bør være fast, da Kjønnene ikke altid ere eller kunne være repræsenterede med samme Antal Patienter.

Ligeledes vil enhver af Overlægerne kunne faa sin Afdeling samlet.

Naar endelig de 2 Blocks, som bør ligge i en Afstand af mindst deres dobbelte Højde, ca. 35 Alen fra Centralbygningen, forbindes med denne ved lukkede Gange, som til Tider kunne gjøres helt aabne, er der vist nok sørget tilstrækkeligt baade for Isolation og for en god Forbindelse.

Afdelingen for Øjensyge, der maa indeholde to 4 Sengs og to 2 Sengsstuer for hvert Kjø, samt en Operationsstue, Undersøgelseslokaler og 2 Værelser for Sygeplejersker, 2 Thekøkkener, Badeværelser og Klosetter, bygges bedst som en isoleret Bygning, maaske i to Etager.

Fødselsafdelingen kan efter de seneste Erfaringer indrettes som et Korridor-Hospital i 2 Etager med en Fødeafdeling og 2 Barselsengsafdelinger i hver Etage. Fødeafdelingerne maa have 4 Senge i 2—3 Rum à 2500 Kubikfod Luft

pr. Seng; Barselsengsafdelingerne maa have 12 Senge i to 4 Sengsstuer og 4 Enkeltværelser i 15—1800 Kubikfod Luft pr. Seng. Til hver Afdeling et Koneværelse, Thekøkken, Kloset m. m. I Bygningen maa, som i de foregaaende Afdelinger, findes en Forelæsningssal med tilhørende Museum og Bibliothek, Værelser for 40 Læredøtre og 2 Reservejordemødre; endelig en mindre Familiebolig for Overjordemoderen med vedliggende Receptionslokale og et mindre Værelse samt 8 Kandidatværelser.

Ved Fødselsstiftelsen, men helst i en eller 2 særskilte Bygninger, vilde behøves Familieboliger for Over- og Underakkouchøren paa respektive 8 og 4 Værelser.

Med Fødselsstiftelsen er nu forbunden Plejestiftelsen for nyfødte Børn. Denne Forbindelse er det ikke tilraadeligt at opgive. Plejestiftelsen vil kunne bygges som et lille Korridor-Hospital i 2 Etager. Til denne Bygning, som ved en dækket Overgang maatte være forbunden med Fødselsstiftelsen, kan som Pendant opføres en Bygning af samme Størrelse, som da vil komme til at indeholde dels den oven omtalte gynækologiske Afdeling, dels nogle Sove- og Opholdsværelser for svangre, der blive aldeles nødvendige, hvis Hospitalet lægges i en Udkant af Byen.

Ved Bedømmelsen af, hvor megen Plads der bør indrømmes de lægevidenskabelige Instituter, maa det nøje overvejes, hvilken Rolle disse ville kunne komme til at spille for Studiet her hjemme, og hvilken Udvikling de antagelig kunne faa. Uden videre at efterligne tyske Forbilleder og kun tænke paa at skaffe hver Docent et saa komplet og kostbart Apparat som muligt, gaar ikke an. Den enorme Udvikling, som disse Anstalter i den sidste Tid have faaet i Tyskland, skyldes til Dels særlige Forhold, saa som Konkurrencen mellem Universiteterne, Betalingen, der ydes for Adgang til Forelæsninger og Øvelser, den hyppigere Erhvervelse af akademiske Grader og de dermed forbundne Specialstudier, Muligheden af under større Forhold at kunne udvikle flere Specialister o. s. v.

Med vore Forhold for Øje kan man ikke se bort fra, at vort Universitet kun kan byde ganske faa Videnskabsmænd Lærerpøster i de specielle Fag, at disse ikke ere saaledes aflagte, at Vedkommende udelukkende kan hengive sig til videnskabelige Studier, hvis han ikke har privat Formue, at den Undervisning, som skal forberede til lægevidenskabelig Examen, altid maa faa en noget propædevtisk Karakter, og at der inden Examen i Regelen ikke for den studerende vil blive Tid til specielle og selvstændige videnskabelige Undersøgelser, samt at de lægevidenskabelige Instituter væsentlig ville faa Betydning som Hjælpemidler for Erhvervelsen af almindelig lægevidenskabelig Dannelse, hvorimod de for videre gaaende Specialstudier fornømmelig ville faa Betydning for de vordende Læger i Tiden mellem Examen og Overgangen til Praxis, — altsaa almindeligvis kun blive til Brug for det lille Antal Hospitalskandidater, Reservelæger, Assistenten og kun undtagelsesvis for yngre kjøbenhavnske Læger, som have begyndt at praktisere.

Det vil dog kunne blive en virkelig Vinding for det lægevidenskabelige Studium her hjemme, hvis der skaffes Lokaler, hvori den ældre studerende kan foretage en Dissektion, en kemisk eller en mikroskopisk Undersøgelse, som det sig hør og bør, med de Hjælpemidler, som et godt indrettet Institut tilbyder, og særlig vil det kun ved Hjælp af et saadant blive muligt at udnytte det rige patho-

logiske Materiale, som Hospitalet yder, paa en ret tilfredsstillende Maade. Paa den anden Side kræver Hensyn til Orden og Renlighed, at de studerende ikke i Flæng benytte de samme Lokaler og Apparater. Der maa være visse Hovedafdelinger, for hvilke Ansvar et betros enkelte Mænd. Ved hver saadan Afdeling ville nogle Lokaler f. Ex. et kemisk Laboratorium og et Mikroskoperingsværelse komme igjen. Benyttelsen af Lokalerne maa ordnes ad Frivillighedens Vej saaledes, at de studerende ved Overenskomst med vedkommende Lærer faa Adgang til at anstille de Øvelser og Undersøgelser, man ønsker. Om Lokaliteterne ligge i en eller flere Bygninger, bliver for saa vidt ligegyldigt, naar de studerende kun ikke for kemiske og mikroskopiske Undersøgelser Vedkommende alene skulle være henviste til fælles Lokaler. Af Docenterne vil det kun være nødvendigt at give Fysiologen Bolig paa Stedet. Derimod kunde det være ønskeligt at give flere Assistenten ikke blot et Arbejdsværelse, men ogsaa et Beboelsesværelse paa Stedet. Det mindste, der kan fordres ved en ny lægevidenskabelig Skole, er altsaa, at der gives Anatomien og Fysiologien den Plads, de have i det gamle kirurgiske Akademi og dets Tilbygninger, Pathologien i Forening med Farmakologien og Hygiejnen saa megen Plads, som der vil kræves til et pathologisk Institut, hvis Hospitalet bliver, hvor det er.

Støttet paa disse Betragtninger antage vi, at en for Lægevidenskabens theoretiske Fag bestemt Institution, saaledes udformet som den efter Nutidens Krav bør blive under tilbørligt Hensyn til vore særegne, mere beskedne Fordringer, maatte indbefatte følgende Bygninger, nemlig:

1) et anatomisk Institut, som i 2 Etager med Kjælder og maaske muret Kvist maatte indeholde: Forstue, et stort Avditorium med vedliggende Demonstrationssal og Præparationsværelser, Arbejdsværelser for Docenten og Assistenten med mellemliggende Værelse til finere Injektioner, et Bibliotheksværelse, der maaske tillige kunde benyttes som Arbejdsværelse for videre komne; en stor Dissektionsstue med vedliggende Garderobe, Hejseindretning, Ligkjælder, Opbevaringsrum for konserverede Lig og Macerationslokale. Fremdeles et Værelse til Øvelse i kirurgiske Operationer og et mindre Avditorium med Aftrædelsesværelse for en anden Docent, et stort Mikroskoperingsværelse med Rum for histologisk Materiale; rigelig Plads til den anatomiske Samling, Samlingen af kirurgiske Instrumenter, Boliger for en ugift Assistent, en gift Pedel og en gift Anatomikar, et Lokale til Foretagelse af Maceration og Injektion, Plads til Varmeapparat, Brændsel, Glas, Spiritus og Inventar.

2) et fysiologisk Institut, som i 2 Etager med Kjælder maatte indeholde: Forstue, Avditorium med Præparationsværelse, Værelse til fysiologiske Experimenter, et kemisk Laboratorium med Vejeværelse, Rum til Titring og Apparat til Vedligeholdelse af konstant Temperatur, Værelser for videre komne kemiske, fysiologiske og mikroskopiske Praktikanter, et mindre Arbejdsværelse for Assistenten, et større do. for Docenten, Bibliothek og Instrumentsamling, Mikroskoperingsværelse, et Værelse for fysiologisk Optik og et fotografisk Atelier, rigelig Plads til den anatomisk-fysiologiske Samling og Studiesamlingen, Boliger for en ugift Assistent og en gift Medhjælper (af Haandværksklassen), Kjælderrum til Gasanalyse, Isskab, Centrifuge, Stalde, Værksted, Varmeapparat, Brændsel, Glas, Kemi-kalier.

3) et pathologisk Institut, som i 2 Etager med Kjælder maatte indeholde: Forstue, Garderobe, Avditorium med Præparationsværelse og Studiesamling, Obduktionsstue med Højseindretning og Ligkjælder, Arbejdsværelser for Docent, Assistent og Praktikanter, et anatomisk Arbejdsværelse, et kemisk Laboratorium med Vejeværelse, en Sal til Mikroskopering, Boliger for en ugift Assistent og en gift Anatomikar, Injektionsrum, Macerationsrum og Isrum, Plads til Varmeapparat, Brændsel, Glas, Spiritus og Inventarier, rigelig Plads til den anatomisk-pathologiske Samling, og foreløbig til Docenterne i Farmakologi og Hygiejne hver et Arbejdsværelse for Docenten, et do. for Assistenten og et større Værelse til Samlingen. Den heraf optagne Plads skulde i sin Tid kunne benyttes til Udvidelse af den pathologisk-anatomiske Samling.

4) Plads til Opførelse af et hygiejnisk og farmakologisk Institut for det Tilfælde, at der oprettes en Docentpost i experimental Pathologi, eller hvis den medicinske Videnskabs Udvikling hurtigere paa anden Maade kræver udvidede Lokaler.

Til hvert af disse Instituter vil, naar de skulle bygges i 2 Etager med Kjælder, som oven for angivet, kræves 2000-2500 □ Alen bebygget Grund, som er noget mere, end hvad Fakultetet forlanger til et nyt pathologisk Institut inde i Byen, men dels kræver Bygningernes mindre Højde et større Fladerum, dels vilde det ved et helt nyt Anlæg vel næppe være forsvarligt at indskrænke Docenternes Fordringer til et Minimum.

Instituternes Anlæg og Indretning i Overensstemmelse med de nyeste Erfaringer og Forbedringer paa dette Omraade vil selvfølgelig kræve specielle Studier og Udsendelse af sagkyndige Personer. For Kommissionen har det væsentlige været at faa Bygningernes Størrelse nogenlunde bestemt.

Som oven for berørt, maa Fysiologen have Bolig paa Stedet, og denne Bolig lægges bedst som Overakkouchørens i en særskilt Bygning ud mod Vejen, dog forbunden med det fysiologiske Institut ved en dækket Overgang. Som Pendant til denne Bolig kunde man lægge en anden for en kirurgisk Overlæge ved Hospitalet. Han vil her bo bedre end i Administrationsbygningen, hvorvel han intet har at gjøre med det pathologiske Institut, men da Ligkjælder og Obduktionsstue i dette ligge i den anden Ende af Huset, synes Naboskabet ikke at kunne blive besværligt.

Det kunde ogsaa for de andre Docenters Vedkommende være ønskeligt at skaffe Boliger paa Stedet, saa meget mere som Anatomen hidtil har haft fri Bolig i det kirurgiske Akademi, men da Anlægssummen væsentlig fordyres ved saa mange Friboliger, og disse heller ikke kunne siges at være absolut nødvendige, har Kommissionen troet ikke at burde stille noget Forslag i denne Retning.

Efter saaledes at have gjort Rede baade for, hvilke Bygningsforandringer det vilde være tilraadeligt at iværksætte ved Stiftelserne, som de nu bestaa, naar man vilde omdanne dem til at stemme med Nutidens Krav, saa vel med Hensyn til Sygeplejen som til Undervisningen, og for, hvorledes nye Bygninger maatte være beskafne, som man paa et andet Sted maatte opføre til Erstatning for Stiftelserne, naar man besluttede sig til at fraflytte de nu benyttede Lokaler, kan Kommissionen gaa over til at undersøge, hvorledes den finansielle Opgjørelse stiller sig, og navnlig om det forholder sig rigtigt, at man ved at flytte Stiftel-

serne ikke alene kunde gjøre dette uden Tab for disse, men endog med pekuniær Fordel for dem.

En saadan Opgjørelse maa altid i en temmelig høj Grad blive usikker. Naar man kjender den Pris, som i denne Tid gives for Grunde i Kjøbenhavn, som sælges i Stiftelsernes Nærhed, vil man jo vel kunne danne sig et Skjøn om, hvad de Stiftelserne tilhørende Grunde nu vilde kunne sælges for. Det vil jo imidlertid være umuligt at sælge disse Grunde paa det Vilkaar, at Kjøberen skal tiltræde dem snart. Thi de Bygninger, som staa derpaa, kunne paa ingen Maade fraflyttes, inden de nye Bygninger, som skulle erstatte dem, ere opførte, og til deres Opførelse maa der medgaa flere Aar. Enten maa altsaa Kjøberen købe paa Tid, o: til Aflevering om et vist Antal Aar, og med Chancen for, at Grundenes Værdi i disse Aar kan forandre sig, eller ogsaa maa Stiftelserne finde sig i først at sælge Grundene, efter at de nye Bygninger ere opførte, og midlertidig bære de Udgifter, som Erhvervelsen af de nye Grunde og de nye Bygningers Opførelse og Indretning vilde forvolde dem, inden de kunde erhverve noget Vedærlag for disse betydelige Bekostninger og for Renterne af de Summer, som de i Løbet af disse Aar havde udgivet. At disse Omstændigheder maa udøve en ikke ganske ringe Indflydelse paa Grundenes Værdi, er indlysende; men hvor stor denne Indflydelse vil blive, og i hvilken Retning den vil gaa, er der næppe nogen, som i Forvejen vil kunne danne sig et paalideligt Skjøn om.

Imidlertid vil det dog være af Interesse at erhverve det Udgangspunkt for den finansielle Overvejelse, som gives ved Skjønnets over, hvad man kan vente at faa ind ved nu at sælge Stiftelsernes Grunde og Bygninger.

Ved Opgjørelsen heraf maa der skjælnes mellem de Grunde, som disse Stiftelser nu benytte, og de udlejede Grunde, af hvilke haves en Indtægt, der bortfalder, naar de sælges.

Til Hospitalet benyttes en Grund af ca. 190×262 Alen = 49,780 □ Alen.

Til Fødsels- og Plejestiftelsen en do. af ca. 92×184 Alen = 16,928 □ Alen.

Til kirurgisk Akademi en do. af ca. 78×60 Alen = 4,680 □ Alen.

ialt ca. 71, 388 □ Alen.

Hvis Staten skal sælge alle disse Grunde under et til Udparcellering eller selv lade dem udparcellere, da viser det sig, hvor uheldigt den katholske Kirke kiler sig ind i det ellers samlede rektangulære Komplex. Uden Kirken vilde man kunne føre 2 Gader paa 30 Alens Bredde igjennem fra Bredgade til Amaliegade, og naar der af Rektangelens modstaaende Sider, 282 Alen lange, afgik 60 Alen til de nævnte Gader, beholdt man fire Strimler Parceller tilbage, hver paa $55\frac{1}{2}$ Alens Dybde. Men at købe Kirken til Nedbrydning, maa dog sikkert anses for altfor kostbart. Ej heller synes en Tværgade med Fordel at kunne føres ind fra Fredericiagade; thi der bliver paa denne Maade to Ejendomme i Fredericiagade at erhverve til Sløjfning; Grundene vilde blive 58 Alen dybe, men faa i Tværgaden ikke den Værdi som i Gader, der løbe mellem Bredgade og Amaliegade.

Naar katholsk Kirke bliver liggende, maa saaledes formentlig Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsens samt kirurgisk Akademis Grunde udparcelleres hver for sig. Frederiks Hospital har en Façade til Bredgade og Amaliegade af 190 Alen. Føres en Gade paa 30 Alens Bredde herigjennem, faas 2

Strimler Parceller af 80 Alens Dybde, føres to Gader igjennem, faas 3 Strimler, 1 af 65 og 2 af $32\frac{1}{2}$ Alens Dybde. Det sidste Alternativ vilde give de lettest sælgelige Grunde, for hvilke man vel for Øjeblikket turde regne 30 Kr. pr. □ Alen; ved det andet Alternativ tør der næppe paaregnes en højere Gjennemsnitspris end 25 Kr. pr. □ Alen.

Fødsels- og Plejestiftelsens samt kirurgisk Akademis Grunde kunde tænkes udparcellerede enten saaledes, at en Strimmel af c. 53 Alens Bredde lægges til kirurgisk Akademis Grund, og de 3 oprindelig private Gaarde i Amaliegade sælges hver for sig, medens kirurgisk Akademi sælges under et med den det tillagte Strimmel, eller der kan føres en 30 Alen bred Gade igjennem langs katolsk Kirkes sydlige Side, hvorved der fremkommer en Række Parceller syd for samme paa 30 Alens Dybde og en Række nord for samme paa 32 Alens Dybde.

Ved at kalkulere de Lejeindtægter, der kunne paaregnes af Gaardene i Amaliegade, kommer man imidlertid til det Resultat, at den forreste Del af Grundene, som indtages af de ældre Bygninger, i Forbindelse med disse kun kunne antages at ville forrente 20—25 Kr. pr. □ Alen, efter at de ere omdannede indvendigt og eventuelt forhøjede med en Etage. Det gaar derfor næppe an at ansætte Baggrundene til mere end højst 15 Kr. pr. □ Alen. Under disse Omstændigheder er det ikke sandsynligt, at Bygningerne i Amaliegade ville blive staaende, hvis de sælges til private, og de meget dybe Grunde (130 Alen) ville kun kunne finde Kjøbere til forholdsvis lave Priser.

Efter det anførte ville Salgsummerne for Stiftelsernes Grunde kunne kalkuleres saaledes:

I. Frederiks Hospital.

- a) med 2 Gader 34,060 □ Alen à 30 Kr. . . . 1,021,800 Kr.
- b) med 1 Gade 41,920 □ Alen à 25 Kr. . . . 1,048,000 Kr.

II. Fødsels- og Plejestiftelsen med kirurgisk Akademi.

- a) med 1 Gade 13,748 □ Alen à 30 Kr. . . . 412,440 Kr.
- b) uden Gade 21,608 □ Alen à 20 Kr. . . . 432,160 Kr.

altsaa samtlige Grundes Værdi mellem 1,434,240 Kr. à 1,480,160 Kr.

Udparcelleres Grundene, som oven for anført, og alle tre Gader føres igjennem, ere de nu værende Bygninger hjemfaldne til Nedbrydning, og man vil i Stedet for dem kun faa de ved Nedbrydningen fremkomne Materialiers Værdi. Denne tør for Frederiks Hospitals Vedkommende vist nok i intet Tilfælde sættes højere end 6 Millioner Sten til 15,000 à 20,000 Kr. = 90,000 à 120,000 Kr., for Fødsels- og Plejestiftelsen samt det kirurgiske Akademi 3 Millioner Sten til 15,000 à 20,000 Kr. = 45,000 à 60,000 Kr. Man vil da næppe fjerne sig meget fra det sandsynlige, naar man antager, at

Frederiks Hospital ved Salg vil kunne indbringe	1,100,000	Kr.
Fødsels- og Plejestiftelsen	—	— 300,000 —
Kirurgisk Akademi	—	— 200,000 —

i alt 1,600,000 Kr.

I disse Summer ere fraregnede Udgifterne ved nye Gadeanlæg og Omkostningerne ved Afhændelsen, hvad der maaske under gode Konjunkturer lader sig opnaa, skjønt Anlægget af en enkelt Gade vil koste c. 30,000 Kr.

Det tør dog ikke lades uomtalt, at, saa fremt der for Frederiks Hospitals Bygninger lod sig finde en Anvendelse, der kunde forenes med Bevarelsen af Floejene mod de to Gader og eventuelt Forhøjelsen af Bygningerne om Grønnegaarden med 3 à 4 Etager, hvad Fundamenterne og Murtykkelsen tillade, da vilde en noget højere Salgssum muligvis kunne opnaas.

Det bemærkes, at Frederiks Hospitals Bygninger ere assurerede for 726,800 Kr., Fødsels- og Plejestiftelsens Bygninger for 360,000 Kr., og kirurgisk Akademis Bygninger for 192,600 Kr.

De i det foregaaende omtalte udlejede Grunde, der alle ejes af Frederiks Hospital, ere:

- a) i Bredgade to Grunde, tilsammen 3,120 $\square$ Alen, bortlejede med et Aars Opsigelse til Billedhugger Bondrop for 2,000 Kr. aarlig,
- b) 3 Grunde, ligeledes i Bredgade, tilsammen 4,384 $\square$ Alen, bortlejede til Restavrater Hansen for 1,400 Kr. aarlig, indtil Aaret 1902,
- c) paa Toldbodvejen 3 Grunde, tilsammen 2,830 $\square$ Alen, bortlejede indtil 1902 til tre forskjellige Personer for i alt 898 Kr. 30 Ø.,
- d) I Amaliegade en Grund paa 4,988 $\square$ Alen, udlejet med et Aars Opsigelse til Handelsgartner Voss og Grosserer Jantsen for 2,000 Kr. aarlig.

Af disse Grunde maa de tre paa Toldbodvejen betragtes som usælgelige for Øjeblikket, da næppe nogen vil indlade sig paa at købe en Ejendom, der først kan tiltrædes om 20 Aar, end ikke de nu værende Lejere, med mindre Prisen sættes meget lavt. Det samme gjælder vist nok om Grunden paa Hjernet af Bredgade og Toldbodvejen, skjøndt Beliggenheden er meget fordelagtig, saa at Lejeren maaske kunde bevæges til at købe.

Tilbage staar altsaa Grunden i Bredgade 3,120 $\square$ Alen, der, anslaaet til 40 Kr. pr. $\square$ Alen, antages at kunne udbringes til 124,800 Kr., og Grunden i Amaliegade, 4,988 $\square$ Alen, som, anslaaet til 30 Kr. pr. $\square$ Alen, antages at kunne udbringes til 149,640 Kr., i Alt 274,440 Kr. Da den nu værende Lejeafgift af disse Ejendomme — 4,000 Kr. — repræsenterer en Kapital af 100,000 Kr., vilde Salget af samme i Virkeligheden kun indbringe 174,000 Kr. Det Tab, som Hospitalet vil lide ved at sælge Apotheke, som er bortforpagtet for 8,000 Kr. aarlig, vil senere blive omtalt.

Kommissionen anslaaer, naar der ikke tages Hensyn hertil, den Sum, som vilde kunne indvindes ved at sælge Frederiks Hospital, Fødsels- og Plejestiftelsen og det kirurgiske Akademi med Bygninger og Grund, til et samlet Beløb af 1,774,000 Kr. Det bliver nu at undersøge, hvad det vil koste at erhverve en ny Grund, og paa den at opføre et saadant Komplex af Bygninger, som vilde blive nødvendige, efter hvad Kommissionen oven for har udviklet. Prisen for en saadan Grund vilde efter de nu bestaaende Forhold ikke kunne sættes lavere end til 3 Kr. pr. $\square$ Alen, altsaa for 10 Tdr. Land til . . . . . 420,000 Kr.

Ifølge en summarisk Beregning, ved hvilken Prisen for hver $\square$

Alen fuld Etagehøjde er sat til 20 Kr., for de ufuldstændige

til 15 eller 10 Kr kunne Byggeudgifterne anslaaes saaledes:

Lateris . . . . . 420,000 Kr.

	Transport . . .	420,000 Kr.
a. for Hospitalet:		
1.	Administrationsbygninger	119,000 Kr.
2.	Køkken- og Vaskeribygning med Dampapparat	130,000 —
3.	2 Midtbygninger for syge à 160,000 Kr.	320,000 —
4.	4 Blocks	410,000 —
5.	4 dækkede Overgange	27,000 —
6.	1 særlig Bygning for Øjensyge	59,000 —
7.	3 Barakker à 26,000 Kr.	78,000 —
8.	Et Lighus	14,000 —
9.	1 Stald	12,000 —
10.	1 Ishus	6,000 —
11.	1 Materialhus	6,000 —
		<hr/> 1,181,000 —
b. for Fødsels- og Plejestiftelsen:		
1.	Den gynækologiske Afdeling	92,000 Kr.
2.	Plejestiftelsen	81,000 —
3.	Fødselsstiftelsen	262,000 —
4.	Overgange	13,000 —
5.	2 Vaaningshuse	60,000 —
		<hr/> 508,000 —
c. for den lægevidenskabelige Skole:		
1.	3 Bygninger for det anatomiske, det fysiologiske og det patologiske Institut à 185,000 Kr.	555,000 Kr.
2.	2 Vaaningshuse	60,000 —
3.	Overgange	5,000 —
		<hr/> 620,000 —
d. Fælles Udgifter:		
1.	Indhegning	30,000 Kr.
2.	Vej-, Kloak-, Drænings- og Haveanlæg	120,000 —
3.	Varmeapparat	100,000 —
4.	Gas- og Vandledninger	12,000 —
5.	Delvis Fornyelse og Supplering af Inventarier samt Flytning	150,000 —
6.	Administrationsudgifter og uforudselige Udgifter	190,000 —
		<hr/> 602,000 —
	Tilsammen altsaa . . .	<hr/> <hr/> 3,331,000 Kr.

Herved er forudsat, at største Delen af det nu benyttede Inventar ogsaa vil være tjenligt i de nye Bygninger. Til denne Udgift maa endnu lægges, hvad Forrentningen af Anlægskapitalen i de 3 Aar, i hvilke Byggearbejdet antages at ville staa paa, og i hvilke samtidig Stiftelsernes Drift maa vedligeholdes, maa antages at ville løbe op til. Den anslaaes til mellem 300,000 og 400,000 Kr., og den samlede Udgift til at faa opført, indrettet og forsynet Stiftelserne paa det nye Sted, kan saaledes anslaaes med et rundt Tal til . . . . . 3,700,000 Kr.

Som oven for er vist, kan Indtægten ved Salget af Stiftelsernes Bygninger og Grunde, og det endda under Forudsætning af, at man kan sælge dem paa en Gang om 3 Aar til de anførte Priser, nu beregnes til . . . . . 1,774,000 Kr.

Det er altsaa saa langt fra, at det hele Foretagende vil bringe Universitetet og Stiftelserne nogen pekuniær Fordel, at det derimod vil volde dem en Udgift af henved 2 Millioner Kroner. Paa den anden Side maa det dog erindres, at man ikke kan lade enten Stiftelserne eller det kirurgiske Akademi blive i deres nu værende Forfatning, naar man vil, at de skulle svare til de Fordringer, som nu maa stilles til Bygninger, hvis Bestemmelse er at tjene som Grundlag for en fuldkommen god Sygepleje og en fuldkommen god Undervisning af Landets Læger og Jordemødre, men at de Bygningsarbejder, som til dette Øjemeds Opnaaelse maa foretages, og hvis Ønskelighed vi oven for have stræbt at skildre, ogsaa ville medføre betydelige Udgifter.

Kommissionen anslaar paa samme Grundlag, som er benyttet i Overslaget over Udgiften ved at opføre helt nye Bygninger, disse Udgifter paa følgende Maade:

a. for Frederiks Hospital:

1. Til Forbedring af Bygningerne om Grønnegaarden	168,000	Kr.
2. Til Forbedring af Pavillonbygningerne til Bredgade og Amaliegade	5,000	—
3. Ligkapellets Indretning	3,000	—
4. En ny Badebygning	45,000	—
5. En ny Køkken- og Vaskeribygning med Dampapparat 130,000 Kr, hvoraf for Hospitalet $\frac{3}{4}$	98,000	—
6. 3 Barakker	78,000	—
Efterhaanden vil derhos blive at udføre:		
7. Betongulv under Stuegulvene	15,000	—
8. Fornylse af Ovnene	21,000	—
Endelig maa beregnes:		
9. Uforudsete Udgifter og Administration	30,000	—

b. for Fødsels- og Plejestiftelsen:

1. Ombygning og Udvidelse af den kongelige Fødsels- og Plejestiftelse	70,000	Kr.
2. Fjerdedelen af den med Frederiks Hospital fælles Køkken- og Vaskeribygning	32,000	—
3. Uforudsete Udgifter og Administration	7,000	—
	109,000	—

Lateris . . . . . 572,000 Kr

	Transport . . .	572,000 Kr.
c. for den lægevidenskabelige Skole:		
1.	Til det patologiske Institut	130,000 Kr.
2.	Uforudsete Udgifter og Administrationen	9,000 —
		<u>139,000 —</u>
d. Fælles:		
	Flytning og Fornyelse af Inventarium	75,000 —
		<u>75,000 —</u>
	Tilsammen . . .	<u>786,000 Kr.</u>

Heraf vil skjønnes, at Stiftelserne ved en Udgift af omtrent 600,000 Kr. og Universitetet ved en Udgift af omtrent 150,000 Kr. ville kunne opnaa at faa sine Sygelokaler og Undervisningsapparater bragte i en tilfredsstillende Tilstand. Som be- kjendt er Stiftelsernes Formue saa stor, at det ikke vilde være nogen Umulighed for dem at udrede deres Parter af Beløbet. Paa den anden Side ville de paa ingen Maade kunne undvære Renterne af de Kapitaler, som disse Parter ville ud- gjøre, og Kommissionen skjønner saaledes ikke rettere, end at det vil blive nød- vendigt at skaffe Stiftelserne Erstatning for de tabte Renter, dersom det skal blive dem muligt at dække deres Udgifter. Hjælp fra Statens Side bliver altsaa nød- vendig, hvad enten man vil skaffe sig gode Lokaler ved Forbedring og Udvidelse af Bygningerne paa det nu værende Sted eller ved at flytte dem til et nyt Sted. Men vælger man det første Alternativ, vil den Hjælp, man vil behøve, blive ikke lidet under Halvdelen af, hvad der, naar man vælger det sidste Alternativ, vil være nødvendigt.

Til Sagens fuldstændige Belysning hører ogsaa Undersøgelsen af, hvilken Ind- flydelse saa vel Stiftelsernes Flytning som deres Forbedring paa deres nu værende Sted vilde faa paa deres økonomiske Forhold. Kommissionen ser sig imidlertid ikke i Stand til herover at gjøre en tilforladelig Beregning. Den skjønner, at selv om Stiftel- serne faa fuld Erstatning for det Rentetab, de lide ved at anvende saa meget af deres Kapitaler paa Byggeforetagender, tør man dog ikke stole paa, at de i Fremtiden ville have fuld Balance mellem Indtægt og Udgift, især da de, navnlig Fødselsstiftelsen, allerede nu ikke have den. Stærkest bliver Tvivlen i denne Henseende, naar man overvejer Følgen i økonomisk Henseende af Stiftelsernes Flytning. Thi ikke at tale om, at visse Udgifter, som f. Ex. til Personalets Gagering, nødvendigvis maa blive større, og at visse Indtægter, f. Ex. af Apotheket, maa bortfalde, er der en af Hospitalets vigtigste Indtægter, nemlig Betalingen for Sygebehandlingen, om hvilken det er umuligt at vide, hvorledes den vilde stille sig, naar Hospitalet flyttes langt ud i Byens Forstæder. Den udgjør i Følge de sidst aflagte Regnskaber nu mellem 60 og 70,000 Kr. aarlig, men det er at be- frygte, at den ikke vilde kunne holde sig paa dette Standpunkt, naar Hospitalet blev flyttet. Kommissionen maa dog fremhæve, at heller ikke de Forbedringer af Bygningerne paa deres nu værende Sted, som den foreslaar og anbefaler, ere fri for at ville medføre økonomiske Vanskeligheder. Navnlig kan den Forbedring i Sygeplejen, som gjennem Forslaget forberedes, ikke gennemføres uden forøgede Udgifter. Det større Tal af Sygeafdelinger vil ogsaa medføre noget større Be- kostninger, og om end nogle af de Forbedringer, som vilde kunne indføres i for-

skjellige administrative Forhold, ville kunne bevirke adskillige Besparelser, er det næppe muligt at naae til et paalideligt Skjøn om, hvor meget der ved disse vil kunne dækkes af de stegne Udgifter.

Men utvivsomt er det, at den Risiko, som Stiftelserne ere udsatte for, vil blive langt større, naar de flyttes, end naar de forbedres paa deres nu værende Sted, og vil man ikke ganske inddrage dem som særegne Stiftelser, hvad dog, naar Hensyn tages til de Forhold og de Vilkaar, under hvilke de ere oprettede, turde vise sig meget betænkeligt, da bør man være meget varsom med at udsætte dem for den Risiko, saa vel med Hensyn til Formuetab som med Hensyn til Formaalstjenlighed, som en Flytning nødvendigvis vilde medføre.

Endnu et Hensyn skal Kommissionen nævne, men kun tillade sig at henstille til Ministeriets nærmere Overvejelse, da det ligger uden for dets Kompetence at vurdere, hvilken Vægt der bør tillægges det. Naar Stiftelserne og det kirurgiske Akademi sælges og nedbrydes, da vil der paa deres Plads rejse sig et nyt Kvarter, og da det næppe vil blive fundet tilraadeligt, naar det mest mulige skal bringes ud af Grundene, at stille Vilkaar i Retning af særegen Byggemaade for disse Grundes Bebyggelse, er det højst sandsynligt, at det nye Kvarter i Udseende meget nær vil komme til at svare til de nye Kvarterer, der i den senere Tid ere opstaaede paa Gammelholm og paa Nørrebro. Herved vil den nordre Del af Frederiksstaden arkitektonisk forandre Karakter, og Mindet for denne Del af Stadens Vedkommende gaa tabt om de Bestræbelser, som i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede udfoldedes af Regeringen, og paa det kraftigste støttedes af mange af Landets mest ansete og mest formuende Slægter, for paa dette Sted at tilvejebringe en ny Bydel, der kunde stemme med Rigets da værende Anseelse og Værdighed. Denne Bestræbelse har i alt Fald en stor historisk Interesse; saa vidt vi have kunnet erfare, er der mange kunstforstandige Mænd, som finde, at der ogsaa bør tillægges den en stor æsthetisk Interesse, og Ministeriet vil sikkert tage under Overvejelse, hvad Vægt der bør tillægges denne Betragtning, naar en Flytning ikke er aldeles nødvendig for Stiftelsernes egen Skyld.

Der staar endnu tilbage for Kommissionen at ytre sig om det af Ministeriet i vort Kommissorium stillede Spørgsmaal, om hvor vidt en Omordning af de nu værende Bestyrelsesforhold ved Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsen maa anses for ønskelig.

De oprindelige Bestemmelser om Bestyrelsen for Frederiks Hospital indeholdes i § 27 i Stiftelsens Fundats. Ved denne overdrager Kongen Bestyrelsen til en Overdirektion, bestaaende af 3 Ministre og nogle Tilforordnede, hvilke den Gang vare: en Livmedikus, Generaldirektøren i Kirurgien, Hofkirurgen, 2 Kommitterede i Kammer-Kollegiet, Konfessionarius eller første Hofprædikant, General-Fiskalen og 2 vederhæftige Borgermænd. Ved Reskriptet af 10. Decbr. 1772 § 4, der i det væsentlige endnu staar ved Magt, bestemmes det, at der kun skal være en Direktion. »da en dobbelt Direktion let kan foraarsage Kollision, og Mængden af dem, der skal tage Del i Sagernes Bestyrelse, ofte hindrer og udsætter deres Tilendebringelse til Skade for Indretningen«, samt at Direktionen skal bestaa af Overpræsidenten og Kommandanten i Kjøbenhavn, en af de kongelige Livmedici, en medicinsk Professor ved Kjøbenhavns Universitet, Generaldirektøren over Kirurgien, en Kommitteret ved Rentekammeret og 2 af Magistratens Med-

lemmer. Endelig skal der i Følge allerhøjeste Resolution af 1. Avg. 1821 af Kongen udnævnes tvende økonomiske Direktører ved Hospitalet, der skulle fungere 4 Aar ad Gangen, og hvortil skulle indstilles en af Raadmændene i Kjøbenhavn og en af Stadens 32 Mænd (nu et Medlem af Kjøbenhavns Magistrat og en af Borgerrepræsentanterne). Ved den sidst foregaaede Udnævnelse af økonomiske Direktører er imidlertid disses Funktionstid ikke bestemt til 4 Aar, men kun til »indtil videre«, jfr. allerhøjeste Resolution af 25. Marts 1881. Kommandanten deltager ikke længere i Bestyrelsen.

Direktionen ansætter Hospitalets Embedsmænd — de øverste med kongelig Konfirmation — har Opsyn med Betjentene, med Hospitalets Kapitaler og dets Indtægter, besøger Kapitaler udsatte og paaser Kassebogens Førelse. Den samles i Hospitalet, saa ofte det er nødvendigt. Resolutioner bestemmes ved Stemmerflerhed.

Med Hensyn til Fødsels- og Plejestiftelsen indeholdes Bestemmelserne om Ordningen af Styrelsen i allerhøjeste Reskript af 23. Marts 1787, kongelige Resolutioner 17. Juni 1803, 18. Maj 1804 og 30. Avg. 1837. I Følge den først nævnte Bestemmelse var den regerende Dronning den egenlige Direktrice ved Fødselsstiftelsen, og havde Ret til at udnævne Meddirektører.

Ved Sammensmeltningen af Fødsels- og Plejestiftelsen bestemmes det, at Direktionen, foruden af begge Stiftelsernes da værende Direktører, skulde bestaa af en Professor af det kirurgiske Akademi og af Lægen og Reservelægen ved Fødsels- og Plejestiftelsen. En af Fattigvæsenets Direktører skulde tillige være Medlem af Direktionen. I Følge Resolutionen af 30. Avg. 1837 skal Overakkouchøren ikke længere være Medlem af Direktionen. For Tiden bestaar Direktionen af Overpræsidenten, 2 lægekyndige Medlemmer samt et lov- og regnskabskyndigt Medlem. Der er i det væsentlige tillagt Direktionen for Fødsels- og Plejestiftelsen den samme Myndighed og de samme Forretninger som Direktionen for Frederiks Hospital.

Under Direktionerne for Frederiks Hospital og for Fødsels- og Plejestiftelsen sorterer de ved begge Stiftelser ansatte Læger og administrative Embedsmænd.

Direktionerne for begge Stiftelser ere ulønnede.

Overbestyrelsen af de to Stiftelser, der oprindelig henhørte under det danske Kancelli og derfra i Aaret 1848 overgik til Justitsministeriet, henlagdes i Henhold til allerhøjeste Resolution af 30. Juni 1871 fra 1. Juli s. A. at regne under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Angrebene paa Stiftelsernes hidtil værende kollegiale Bestyrelsesform gaa allerede temmelig langt tilbage i Tiden. I Aaret 1847 indkom der saaledes til det danske Kancelli et anonymt Forslag til en forandret Administration for Frederiks Hospital, Fødsels- og Plejestiftelsen, det almindelige Hospital og St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard ved Roskilde, der i det væsentlige gik ud paa, at der skulde ansættes tvende lønnede administrerende Fælles-Direktører for samtlige de oven nævnte Stiftelser, nemlig en lægekyndig og en ikke-lægekyndig, hvoraf den første valgtes af Sundhedskollegiet og den sidste af det danske Kancelli, og at disse Direktører skulde have den specielle Bestyrelse af Hospitalerne, til hvis Tjeneste de udelukkende skulde ofre sig. Ved allerhøjeste Reskript af 26. April s. A. paalagde Kong Kristian VIII Kancelliet at afgive Betænkning over dette

Forslag Som Mangler ved Administrationen anfører dette, at de oven nævnte Anstalter ere henlagte under forskjellige Bestyrelser, bestaaende hver af flere ikke lægekyndige Medlemmer, der ej i Særdeleshed have lagt sig efter de Kundskaber, der udfordres til Bestyrelsen af et Hospital, at disse til Dels efter forældede Fundatser vælges blandt Mænd i andre Emledsstillinger, hvortil de hovedsagelig maa anvende deres Kræfter og hvoraf de skulle leve, at de lægekyndige Medlemmer dels have andre Forretninger, dels overalt ere i Minoriteten, og at Antallet af Direktionens Medlemmer er for stort, hvoraf Følgen er langsom Cirkulation, heftig Diskussion med mange ulige Meninger og Mangel paa Ansvar hos den enkelte.

I Anledning af Forslaget indhentedes Kancelliet Betænkninger fra Direktionerne for Frederiks Hospital, Fødsels- og Plejestiftelsen, fra den administrerende Direktion for Kjøbenhavns Fattigvæsen samt fra Sundhedskollegiet. Ihvorvel det i Betænkningerne erkjendtes, at der med Føje kunde rejses Indvendinger mod Hensigtsmæssigheden i Direktionernes Sammensætning, blev dog efter Sundhedskollegiets Forslag ved allerhøjeste Resolution af 6. Novbr. 1848 Sagen stillet i Bero indtil videre, navnlig paa Grund af de da værende Krigsforhold. I Aaret 1856 gjenoptog Justitsministeriet Spørgsmaalet paa ny. Efter at Direktionen for Frederiks Hospital i sin over Sagen afgivne Betænkning havde ytret, at der formentlig ikke var tilstrækkelig Anledning til at tilraade Justitsministeriet at bevirke nogen indgribende Forandring i Direktionernes Sammensætning, saaledes som de for Tiden befandtes at være, men at Sagen indtil videre burde stilles i Bero, indhentedes Justitsministeriet Sundhedskollegiets Betænkning over Sagen. I Skrivelse af 23. Decbr. 1857 udviklede Sundhedskollegiet, hvorledes Hospitalsadministrationen efter dets Formening bedst kunde ordnes ved Indførelsen af et Centralisationssystem, men tilraadte derhos, hvis Forslaget vandt Opmærksomhed og Billigelse, at det overdroges 3 Mænd, nemlig et Medlem af Kommunalbestyrelsen, et af de fælles Medlemmer af Bestyrelsen for Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsen, samt et af Sundhedskollegiets Medlemmer at træde sammen for at udarbejde et udførligt og i Detail gaaende Forslag til Indenrigsministeriet, hvis Ytringer bleve indhentedes over dette Forslag, fraraadede i Skrivelse af 6. Juni 1858 Nedsættelsen af en saadan Kommission, idet det nemlig maatte antage, at den foreslaaede Forening af de 4 ommeldte Sanitetsanstalter under en Overbestyrelse, selv Hensigtsmæssigheden deraf forudsat, vilde støde paa uovervindelige praktiske Vanskeligheder, ligesom en saadan Foranstaltning mindre turde egne sig til Gjennemførelse for Øjeblikket, efter at Bestyrelsen af Kjøbenhavns Kommunalvæsen og der under af de kommunale Hospitaler, nylig havde fundet sin Ordning. Sagen blev derefter stillet i Bero. En i Aaret 1876 indledet Forhandling om Forandring i Direktionen for Frederiks Hospital har heller ikke ført til noget Resultat.

At de saaledes paa en Fællesadministration for de 4 Sanitetsanstalter rettede Bestræbelser ikke førte til noget positivt Resultat, var i og for sig naturligt. Grunden hertil maa nærmest søges i Vanskeligheden for Staten og Kommunen i at finde en Form for en fælles Overbestyrelse, hvorved Statens og Kommunens Interesser vare mere ligeligt repræsenterede. Naar derimod Spørgsmaalet kun er om at tilvejebringe en fælles Overadministration for Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsen, der begge ere Statsinstitutioner, er denne Vanskelighed ikke til Stede. Efter Kommissionens Formening bør en saadan fælles Overadministra-

tion ubetinget tilstræbes som en for Stiftelsernes Formaal gavnlig Reform. Vi have foran tilladt os at tilraade en fælles Økonomi for begge Stiftelser. Saafremt denne Ordning gennemføres, synes en fælles Administration at maatte blive en naturlig Konsekvens heraf; men selv under Forudsætning af, at hver af Stiftelserne fremdeles beholder sin nu værende særlige Økonomi, maa det efter Kommissionens Skjøn anses for den heldigste Ordning, at de begge underlægges en fælles Administration, hvorved den sikreste Garanti opnaas for, at disse to, til Universitetet knyttede lægevidenskabelige Anstalter ville blive bestyrede efter ensartede Grundsatninger.

Det næste Spørgsmaal bliver da dette: Hvorledes skal denne Administration være indrettet? Skal Direktionernes nu værende kollegiale Sammensætning efter deres Sammensmeltning i det væsentlige bibeholdes, eller skal Overledelsen henlægges til en enkelt Mand eller til en af ganske faa Medlemmer bestaaende Direktion?

At den kollegiale Sammensætning, som de to Stiftelsers Direktioner for Tiden have, har sine Fordele, maa indrømmes. Direktionens Sammensætning af dels lægevidenskabelig dannede, dels rets- og regnskabskyndige Medlemmer, afgiver Garanti for, at Stiftelsernes saa vel økonomiske som lægevidenskabelige Interesser beskyttes mod den Indflydelse, som en enkelt Administrators mindre heldige Opfattelse af Sagerne vilde kunne udøve, og betrygger i det hele bedst mod let-sindige og overilede Foranstaltninger. Men paa den anden Side tror Kommissionen, at de Mangler, som hæfte ved en saa kombineret Bestyrelse som Frederiks Hospitals og Fødsels- og Plejestiftelsens Direktioner, overveje disse Fordele. Af disse Mangler anføres, at Direktionerne paa Grund af deres Sammensætning ikke kunne arbejde saa hurtig som ønskelig; at Uenighed mellem de enkelte Medlemmer virke hæmmende for Gjennemførelsen af nyttige og paatrængende Reforme; at Delingen af Ansaret mellem mange let bidrager til, at Følelsen for dette Ansvar trænges tilbage. Da Stillingen som Direktør er ulønnet, og den enkelte Direktørs øvrige Livsvirksomhed naturlig maa først og fremmest lægge Beslag paa hans Kræfter, vil han kun inden for et begrænset Omraade kunne ofre sig for Stiftelserne, hvor af Følgen bliver den, at han ikke let bliver eller vedbliver at være Administrationens egentlige Leder. Kommissionen kan derfor ikke tilraade Bibeholdelsen af den kollegiale Bestyrelsesform for disse Stiftelser, men maa anse det for i høj Grad ønskeligt, at Overledelsen lægges i Haanden paa en enkelt administrerende Direktør, der gjør Hospitalsadministrationen til sin Livsopgave, til hvilken han helt og udelt kan ofre Tid og Kræfter. Ved Valget af denne administrerende Direktør maatte formentlig Forretningsdygtigheden være det prædominerende Hensyn; ved Siden heraf kunde det selvfølgelig have sin Betydning, om den Mand, der vælges til administrerende Direktør, var i Besiddelse af grundige Kundskaber paa Lægevidenskabens Omraade og Kjendskab til Hospitalsadministrationen; men at fastholde denne Fordring drister Kommissionen sig dog ikke til at anbefale, da det næppe tør ventes, at man i Regelen vil kunne gjøre Regning paa at finde en Mand, der er i Besiddelse af alle disse Kvalifikationer. At stille ved den administrerende Direktørs Side en særlig lægekyndig Direktør med besluttende Myndighed, anser Kommissionen ikke for heldigt, da en Uenighed mellem de to Direktører, der vist nok ofte maa befrygtes at ville indtræde, vilde virke altfor hæmmende paa

Stiftelsernes Virksomhed. Derimod antager Kommissionen, at Hensynet til Stiftelsernes lægevidenskabelige Interesser og deres særlige Stilling med Hensyn til den lægevidenskabelige Undervisning og til Universitetet vilde tilstrækkelig varetages ved Oprettelsen af et med konsultativ Myndighed udrustet Lægeraad, bestaaende af samtlige Overlæger ved Frederiks Hospital og Overakkouchøren, der under Direktorens Forsæde skulde sammentræde til visse bestemte Tider, og hvilket det maatte gjøres den administrerende Direktør til Pligt at raadspørge i alle almindelige Spørgsmaal vedkommende Sygebehandlingen, Sygeforplejningen eller Undervisningen, inden den afgjørende Bestemmelse tages, eller Indstilling i disse Sager bliver gjort til Ministeriet, ligesom i de her nævnte Spørgsmaal Lægeraadets Fler-tal maatte kunne bevirke, at der blev gjort Indstilling til Ministeriet, ogsaa hvor det havde en anden Mening end den administrerende Direktør. Kommissionen maa derhos anbefale, at der tillægges den administrerende Direktør en rundelig Lønning; dog antages dette ikke nødvendigvis at ville paaføre Stiftelserne nogen stor Udgift, da Ansættelsen af en lønnet Direktør efter vort Skjøn vilde gjøre den ene Inspektør overflødig, hvorved dennes Lønning vilde bespares og hans Fribolig blive disponibel til Hospitalsbrug, idet vi anse det for unødvendigt, at Direktøren har Fribolig i selve Stiftelserne. Hvad angaar Tidspunktet for Gjennemførelsen af den anførte Reform i Administrationen, bemærkes, at det forekommer os heldigt, at Forandringen træder i Kraft i en nær Fremtid, og navnlig ikke udsættes, indtil den endelige Bestemmelse om Stiftelsernes Omdannelse eller Flytning er tagen, efter som vi ere overbeviste om, at en dygtig administrerende Direktør vilde være Regeringen til særlig Nytte, naar Spørgsmaalet om Gjennemførelsen af saa vigtige Foranstaltninger foreligger til endelig Afgjørelse.

Kjøbenhavn i Maj 1882.

Fenger. H. Kayser. Panum. Plum. Stadfelüt.

Under 8. Juni 1882 tilskrev Ministeriet Direktionen for Frederiks Hospital, Direktionen for Fødselsstiftelsen og Konsistorium for at begjære sig sammes Udtalelser meddelte over Kommissionens Forslag.

Direktionen for Frederiks Hospital ytrede sig i denne Anledning ved Skrivelse af 21. Avg. saaledes:

Med Hensyn til Spørgsmaalet om en eventuel Flytning af Stiftelserne fra deres nu værende Plads maatte Direktionen, støttende sig til de samme Motiver, som vare gjorte gjældende af Kommissionen, med denne udtale sig bestemt mod en Flytning af Stiftelserne.

Angaaende det næste Hovedspørgsmaal, nemlig Omdannelsen af Stiftelserne med Bibeholdelsen af deres Beliggenhed, mente Direktionen i Hovedtrækkene at kunne tiltræde den udførlige Plan, som forelaa fra Kommissionens Side. Skjønt denne Plan ogsaa til Dels omfattede Sagens Detailler, havde det vel næppe været Kommissionens Mening i denne Henseende allerede i Betænkningen overalt at kunne træffe det rette; men Direktionen antog, at naar de forskjellige Detailspørgsmaal, der selvfølgelig for Stiftelser af den Art som de paagjældende havde særegen Betydning, ved Planens videre Bearbejdelse afpassedes efter de rette Hensyn, vilde

dens Realisation i sin Helhed tilvejebringe et tilfredsstillende Resultat, og Direktionen fandt ingen Anledning til her at gaa ind paa saadanne Enkeltheder.

Kommissionen havde vist nok haft Øje for, at dens Forslag om Stiftelsernes Omordning ville forrykke disses økonomiske Forhold. I denne Henseende skulde Direktionen udtale som sin Opfattelse, at hvad enten det endelige Resultat blev Stiftelsernes Flytning eller disses Omdannelse, og hvad enten de i begge Tilfælde betydelige Omkostninger tænktes tilvejebragte ved Statshjælp eller ved Forbrug af Stiftelsernes Formuer, vilde den nye Ordning nødvendigvis bevirke en saa betydelig Stigning i Driftsudgifterne, at Kravet paa en betydelig Forøgelse af de aarlige Statstilskud vilde være uafviselig.

Med Hensyn endelig til det tredje Hovedspørgsmaal, om en Omordning af Stiftelsernes Bestyrelsesforhold, vilde Direktionen ubetinget kunne slutte sig til Kommissionens Forslag om, at den nu værende kollegiale Bestyrelsesform afskaffedes, og at Stiftelsernes Overledelse lagdes i Haanden paa en enkelt administrerende Direktør. Direktionen mente, at det vilde være særdeles ønskeligt, om denne Reform snarest mulig kunde gennemføres, idet man gik ud fra, at en administrerende Direktør i langt højere Grad end de nu værende Bestyrelser vilde kunne bistaa Ministeriet i Gjennemførelsen af den udkastede Plan.

Direktionen for Fødselsstiftelsen ytrede under 26. Avg. følgende:

Med Hensyn til en eventuel Flytning forment Direktionen at kunne slutte sig til Kommissionens Udtalelser imod en Flytning af Stiftelserne.

Angaaende Spørgsmaalet om en tidssvarende Omdannelse af Stiftelserne uden nogen Flytning, tiltraadte Direktionen i det væsentlige den af Kommissionen udarbejdede Plan, hvorved det vilde lykkes at afhjælpe de mangelfulde og ugunstige Betingelser, hvorunder Stiftelsens Plejebørn forplejedes paa Stiftelsens Ammestue, til hvis Ombygning Direktionen allerede i 1876 forgjæves havde forlangt et forøjet Tilskud saa vel fra Staten som fra Kjøbenhavns Kommune. At saa vel en Ombygning som en eventuel Flytning vilde udkræve en betydelig Forhøjelse af Statens Tilskud til Stiftelsen, ansaa Direktionen imidlertid for en Selvfølge.

Hvad endelig Spørgsmaalet om Bestyrelsesforholdenes Omordning angik, udtalte Direktionen sig ganske i Overensstemmelse med de af Direktionen for Frederiks Hospital fremsatte Bemærkninger.

Konsistorium indsendte under 6 Oktbr. en Erklæring af 29. Septbr. fra det lægevidenskabelige Fakultet tillige med det neden for anførte Minoritetsvotum. Idet Fakultetet i øvrigt forbeholdt sig en nærmere Overvejelse af Sagen i det hele, og føreløbig kun udtalte sig om Forslaget til en Omordning af Bestyrelsen, erklærede Flertallet — bestaaende af 9 Medlemmer — sig for den af Kommissionen foreslaaede Ordning, som stemmede overens med de Anskuelser, der tidligere havde været udtalte i Fakultetets Forhandlinger. Flertallet skulde i denne Henseende udhæve Vigtigheden af Kommissionens Udtalelse om, at den administrerende Direktør stilledes saaledes, at han kunde gjøre Hospitalsadministrationen til sin Livsopgave og helt og udelt ofre sin Tid til denne. Man maatte ligeledes være enig med Kommissionen i Ønskeligheden af, at den administrerende Direktør kunde være i Besiddelse af grundige Kundskaber paa Lægevidenskabens Omraade, eller med andre Ord, at han var Læge; men i Betragtning af de mulige Vanskeligheder ved at finde en Mand, som besad de fornødne Kvalifikationer saa vel i administrativ

som i lægevidenskabelig Retning, vilde man, lige saa lidt som Kommissionen, fastholde denne Fordring, idet man forventede, at det af Kommissionen foreslaaede Lægeraad vilde kunne erstatte den mulige Mangel i saa Henseende. Flertallet maatte derfor ganske billige Kommissionens Forslag om Lægeraadet, hvorefter dette blev at sammensætte af Hospitalets og Fødselsstiftelsens Overlæger, og det gjordes den administrerende Direktør til Pligt at raadspørge Lægeraadet i alle almindelige Spørgsmaal vedkommende Hospitalshygijnen, Sygeforplejningen, Sygeplejen samt Undervisningen. Lægeraadet burde formentlig under Direktørens Forsæde sammentræde til bestemte Tider, og det maatte, i Overensstemmelse med Kommissionens Forslag, fastsættes, at Lægeraadets Flertal i de oven nævnte Sager kunde udvirke Indstilling til Ministeriet, ogsaa naar det ikke var enigt med den administrerende Direktør.

Medens saaledes Fakultetets Flertal kunde slutte sig til Kommissionsbetænkningen i dette Punkt, vilde det dog ikke undlade at berøre de Vanskeligheder ved den administrerende Direktørs Stilling, som hidrørte fra den Omstændighed, at der ved begge Stiftelserne gjorde sig et dobbelt Forhold gjældende derved, at Universitetet baade havde erholdt Ret til at benytte disse Stiftelser som Undervisningsanstalter, og muligvis — saa fremt man bestemte sig til at ombygge Frederiks Hospital — vilde komme til at eje Bygninger, som f. Ex. det patologiske Institut, paa Stiftelsernes Grund. Det var formentlig klart, at der her trængtes til nøjagtige Bestemmelser om Universitetets og Stiftelsernes og dermed Direktørens indbyrdes Stilling, Rettigheder og Pligter, for at der ikke skulde opstaa Kompetencestridigheder under Bestyrelsen af de forskjellige Etablissementer.

Et Medlem af Fakultetet — Lektor C. Lange — afgav et Minoritetsvotum, hvori han beklagede ikke at kunne slutte sig til Flertallets Anskuelse om Omordningen af Bestyrelsesforholdene. Lektor Lange udviklede nærmere, hvorledes det efter hans Formening vilde føre til uheldig Indblanding i Bestyrelsens Enkeltheder fra den overordnede Myndigheds Side, naar denne blev lagt i Haanden paa en enkelt Direktør, og idet han forment, at den Misfornejelse, der undertiden havde ytret sig over for Hospitalets Direktion, ikke havde sin Grund i den kollegiale Bestyrelsesform, men kun deri, at Direktionen havde været sammensat af for mange Medlemmer, hvilket havde sinket Forretningsgangen, og at det lægevidenskabelige Element ikke havde haft den tilbørlige Overvægt i Direktionen, henstillede han, at dennes Sammensætning ændredes saaledes, at den kom til at bestaa af tre Medlemmer, hvoraf to skulde være Læger.

Forinden Fakultetets Udtalelser gennem Konsistorium vare tilstillede Ministeriet, havde dette imidlertid under 28. Septbr. 1882 nedlagt en allerunderdanigst Forestilling om Bestyrelsesforholdenes Omordning. Idet Ministeriet heri sluttede sig til de af Kommissionen og af Stiftelsernes Direktioner fremsatte Udtalelser om den nævnte Omordning og om Ønskeligheden af, at denne snarest mulig blev iværksat af Hensyn til de øvrige paatænkte Reforme ved Stiftelserne, indstillede det:

1. at saa vel Direktionen for det kgl. Frederiks Hospital som Direktionen for den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse ophævedes fra 1. Novbr 1882 at regne, og at Ministeriet bemyndigedes til i denne Anledning at tilkjendegive de nu værende Medlemmer af begge Direktioner Hs. Maj. Kongens allerhøjeste Paaskjønnelse af

den Tjeneste, som de i Udførelsen af deres ulønnede Hverv havde ydet Stiftelserne;

2. at den stedlige Bestyrelse saa vel af Frederiks Hospital som af Fødsels- og Plejestiftelsen henlagdes, under Overbestyrelse af Ministeriet, under en for begge Stiftelserne fælles Direktør, ligeledes fra 1. Novbr. at regne;

3. at der oprettedes, sideordnet med Direktøren, et raadgivende Lægeraad, bestaaende af samtlige Overlæger ved Frederiks Hospital og Overakkoucheøren ved Fødsels- og Plejestiftelsen, med hvilke Direktøren for begge Stiftelsers Vedkommende vilde have at forhandle i alle almindelige Spørgsmaal vedrørende Sygebehandlingen, Sygeforplejningen eller Undervisningen, saaledes at Ministeriet be- myndigedes til at fastsætte de nærmere Bestemmelser om Direktørens og Lægeraadets indbyrdes Forhold;

4. at kongevalgt Landstingsmand J. Ch. H. Fischer fra d. 1. Novbr. s. A. at regne ansattes som Direktør for begge Stiftelser med et aarligt Honorar af 3,000 Kr., hvoraf de tre Fjerdedele afholdtes af Hospitalet og den ene Fjerdedel af Fødsels- og Plejestiftelsen.

Under 2. Oktbr. blev oven staaende Forestilling bifaldet af Kongen, hvorom der under 3. s. M. gaves de hidtil værende Direktioner for Stiftelserne samt Konsistorium Underretning.

Da Konsistorium derpaa d. 6. Oktbr. indsendte Fakultetets foran anførte Udtalelser i Sagen til Ministeriet, bemærkede det, at det, efter at have modtaget Underretning om den kgl. Resol. af 2. s. M., ikke fandt Anledning til nærmere at udtale sig om Sagen, men kun vilde henlede Ministeriets Opmærksomhed paa, hvad Fakultetet i Slutningen af sin Erklæring havde paaapeget, nemlig Nødvendigheden af nøjagtige Bestemmelser om Universitetets og Stiftelsernes og dermed den administrerende Direktørs indbyrdes Forhold, for at Kompetencestridigheder ikke skulde opstaa.

Med Hensyn til de andre af Kommissionen behandlede Spørgsmaal, vedrørende Stiftelsernes Flytning og Omdannelse, afgav det lægevidenskabelige Fakultet under 18. Dec. 1882 en udførlig Betænkning, som Konsistorium under 12. Jan. 1883 fremsendte med Bemærkning, at det i det hele kunde henholde sig til, hvad deri var udtalt.

Fakultetet indledede sin Erklæring med en Bemærkning om, at tre af dets Medlemmer havde haft Sæde i Kommissionen og underskrevet dennes Betænkning, hvorefter de til en vis Grad maatte føle sig bundne ved denne, selv om de ikke i et og alt vare fuldt enige i alle dens Punkter. Desuden havde et af Fakultetets Medlemmer, nemlig Lektor C. Lange, underkastet Spørgsmaalet en grundig offentlig Behandling i Hospitalstidenden, hvorved han var kommen til det Resultat, at en Flytning af Hospitalet var absolut nødvendig, og det kunde næppe ventes, at han under Sagens Behandling i Fakultetet vilde bringes til at forandre sin Anskuelse. Da hertil endnu kom, at et Medlem paa Grund af Bortrejse havde været fraværende fra den største Del af Forhandlingen i Fakultetet om Sagen, og derfor ikke havde ønsket at underskrive Fakultetets Betænkning, var det i det hele kun 6 af dets 11 Medlemmer, som vare fuldkommen frit stillede over for Spørgsmaalet. Under disse Omstændigheder kunde Fakultetet ikke fremkomme med en blot tilnærmelsesvis enstemmig Erklæring, og det havde derfor ment at burde holde sig

til visse Hovedpunkter, om hvilke der kunde ventes opnaaet Enighed, eller som vare af den Beskaffenhed, at de afvigende Meninger inden for Fakultetet nødvendigvis maatte komme til Orde.

Et Hovedpunkt i Betænkningen, som Fakultetet fra sit Standpunkt betragtede som det aller vigtigste og hvori alle dets Medlemmer vare fuldkomment enige om at slutte sig til Kommissionens Betænkning og ligeledes til den i Hospitalstidenden fremsatte Betragtning, var det, at hvad enten Hospitalet blev paa sin Plads eller flyttedes, maatte det fastholdes som en uafviselig Fordring, at Hospitalet, Fødsels- og Plejestiftelsen og kirurgisk Akademi med det fysiologiske Institut, ligesom det paatænkte nye Institut, forbleve samlede paa et Sted. Det vilde efter Fakultetets Mening være ødelæggende for det medicinske Universitetsstudium, hvis Hospitalet blev udflyttet, medens de øvrige nævnte Institutioner beholdt deres Plads; thi det var af største Vigtighed for Studiet, at de til samme hørende Instituter laa i hverandres umiddelbare Nærhed, saaledes som nu. Disse forskellige Bygninger vare nu kun faa Minutters Vej fjærnede fra hverandre, og den Omstændighed, at Forelæsningerne ikke holdtes paa Universitetet, men paa kirurgisk Akademi, saa at Lærere og studerende umiddelbart kunde begive sig fra det ene Sted til det andet imellem Timerne, var af ubetalelig Værdi for alle. Kom Hospitalet til at ligge i en vis Afstand fra de øvrige Institutioner, vilde det ikke blive muligt at lade de kliniske Morgentimer paa Hospitalet umiddelbart følges af Forelæsninger og Øvelser paa kirurgisk Akademi, fysiologisk Laboratorium og Fødselsstiftelsen, saaledes som det var Tilfældet, og der vilde gaa megen og kostbar Tid til Spilde for Studenterne, som i visse og lange Perioder af deres Studietid tilbragte Tiden fra Kl. 8 Morgen til 2 Eftermiddag, stundom til Kl. 3 og endnu længere paa de nævnte Anstalter, hvis de skulde gaa lange Veje mellem disse.

Fakultetet var ligeledes enigt om at bifalde de i Betænkningen foreslaaede nye Elementer til Forøgelse af Fakultetets Undervisningsfundament, nemlig en oftalmologisk, gynækologisk-klinisk og patologisk-anatomisk Anstalt med dertil knyttede Studierum for Farmakologi og Hygiejne.

Et vigtigt Punkt i Betænkningen var dernæst det økonomiske Spørgsmaal, om Udgifternes Størrelse ved Flytningen i Modsætning til Ombygningen. Fakultetet fandt dog ikke Anledning til at meddele de forskjellige Meninger, som blandt dets Medlemmer vare komne til Orde angaaende dette Spørgsmaal, da det ikke besad det fornødne Materiale til at danne sig en selvstændig Dom derover, og Ministeriet ad anden Vej vilde kunne erholde bedre begrundede Udtalelser i denne Henseende.

Fakultetet gik nu over til at omtale de for hele Sagen særdeles vigtige Undersøgelser af Hospitalsgrunden, som Kommissionen havde givet en Fremstilling af. Disse Undersøgelser viste, at Grunden paa mange Steder var uheldig, idet den bestod af Gaderenovation i en vis Udstrækning; end videre, at det var vanskeligt, til Dels endog umuligt at dræne den, saa at Grundvandet for en Del maatte pumpes ud gennem Brønde. En saadan Beskaffenhed af i det mindste en ikke ganske ringe Del af Grunden maatte absolut betragtes som uheldig. Men hertil kom den Omstændighed, at de Boringer, som i Kommissionsbetænkningen afgave Grundlaget for Vurderingen af Grunden i det hele, kun vare foretagne i Gaardene, ikke under Bygningerne. Fakultetet ansaa det for særdeles ønskeligt, at der ogsaa

blev indhentet Oplysninger om Beskaffenheden af Grunden under Bygningerne, og mente, at saadanne Oplysninger vilde kunne tilvejebringes, da flere Stuer efterhaanden vare blevne omlagte, saaledes at deres Grund var bleven udgravet. Men medens Fakultetet saaledes i det hele ikke kunde undlade at nære Betænelighed over for det Resultat, som Kommissionen i sin Betænkning var kommet til, nemlig at Grunden, hvorpaa Hospitalet og Fødselsstiftelsen vare byggede, maatte betragtes som en god Grund — saa maatte det paa den anden Side efter flere, skjønt ikke alle Fakultetsmedlemmers Mening erkjendes, at Erfaringen ikke havde udtalt sig for, at Grundens Beskaffenhed havde haft nogen uheldig Indflydelse paa Resultatet af Sygebehandlingen, afset fra de noget mistænkelige Forhold, som vare forefundne ved en Stue paa Prof. Reisz's Hospitalsafdeling, idet denne Stue var bleven omlagt paa Grund af en der herskende styg Lugt og en Formodning om, at Helbredstilstanden der var mindre god. Ved Udgravningen her var der efter Prof. Reisz's Vidnesbyrd fundet en ikke ringe Mængde Dyrekogler i Jordlaget umiddelbart under Gulvet.

Naar da Spørgsmaalet stillede saaledes, om Hospitalet absolut burde fjærnes fra sin nu værende Plads allerede af Hensyn til Grundens Tilstand, da maatte Flertallet af Fakultetet (nemlig foruden de tre Medlemmer, der havde haft Sæde i Kommissionen, tillige Reisz, Saxtorph, With, og Warncke finde, at der ikke forelaa nogen saadan ubetinget Foranledning til at flytte Hospitalet, hvorimod Mindretallet (Gædeken, Lange og Chievitz) formente, at Grundens Beskaffenhed i og for sig gjorde Flytningen nødvendig.

Medens det vel — afset fra det økonomiske Spørgsmaal — maatte indrømmes, at en Flytning af Hospitalet og Fødselsstiftelsen med de øvrige Læreanstalter til en ubetinget god og sund Plads i og for sig vilde være ønskelig, naar ingen andre Hensyn toges, saa var der paa den anden Side ogsaa Forhold, der for flere af Fakultetets Medlemmer gjorde Flytningen betænelig. Herved sigtedes til den Vanskelighed, der vilde opstaa for de studerende, naar de skulde søge til en muligvis fjærn Egn af Byens Udkanter fra de Steder, hvor en stor Del af dem altid vilde have Bolig, nemlig paa Regensen og Kollegierne, samt fra private Familier, ofte maaske i diametralt bortliggende Dele af Staden. Denne Vanskelighed var imidlertid ikke blot til Stede for de egentlige Studenter, men ogsaa for den, heldigvis ikke ganske ringe Del af den yngre Lægestand, som efter bestaaet Examen, og efter at praktisk og Embeds-Virksomhed havde lagt Beslag paa en Del af Dagens Arbejdstimer, vedblev at studere baade paa Hospitalerne, det fysiologiske Institut og kirurgisk Akademi. De yngre Læger, som saaledes fortsatte deres videnskabelige Arbejder, og som udgjorde den Stab, hvorfra bl. a. Universitetets Lærerkrafter rekruteredes, vilde møde en ikke ringe Hindring for deres Studier, naar det hele Komplex af Bygninger fjærnedes langt fra Byens Centrum. Det var almindeligt, at de maatte bruge de videnskabelige Anstalter i Mellemtimer mellem deres øvrige Sysler, hvilket selvfølgelig blev vanskeligere, jo længere Anstalterne flyttedes ud. Den Omstændighed fortjente ogsaa at tages i Betragtning, at Hospitalet, hvor det nu laa, havde et naturligt Opland i den store Arbejdsmasse, som var beskæftiget ved Havnen, og i Befolkningen i den østlige Del af Staden. Naar Hospitalet flyttedes, vilde den indre By ganske blive blottet for Hospitaler, et Forhold, som ikke var uden Betænelig-

hed. De her anførte Betæneligheder tillagdes der vist nok ikke lige Vægt af alle Fakultetets Medlemmer, idet navnlig de, der af hygiejniske Grunde ubetinget forlangte Flytningen, ikke kunde tillægge de nævnte Momenter saa megen Betydning som de Medlemmer, der ikke vilde indrømme nogen absolut Nødvendighed for denne Foranstaltning.

Kommissionsbetænkningen havde for det Tilfældes Skyld, at Stiftelserne beholdt deres Plads, givet et Udkast til en Ombygning af dem, idet det fra alle Sider erkjendtes, at der ikke klæbde saa store Mangler ved de nu værende Forhold, at endog betydelige Forandringer udkrævedes.

Ved at undersøge det saaledes givne Udkast til en Ombygning af Frederiks Hospital turde man vist nok, naar man vilde være retfærdig, ikke anlægge en fuldkommen ideel Maalestok, men man maatte undersøge, om Kommissionen havde truffet det rette ud fra den givne Forudsætning, at Hospitalet skulde forblive, hvor det er. Det kunde da vist nok ikke nægtes, at der var særdeles meget godt ved Kommissionens Plan, betragtet fra dette Synspunkt, men paa den anden Side medførte den saa mange Ulemper, at man ikke kunde værgе sig mod den Tanke, at i det mindste nogle af disse lode sig fjærne. Fakultetet vilde her indskrænke sig til i faa Hovedtræk at paapege disse Mangler.

Ved den foreslaaede Ombygning af Hospitalet vilde Sygeværelserne for en stor Del, ligesom hidtil, komme til at vende med Vinduerne enten mod nord eller syd, saa at nogle Stuer aldeles berøvedes Sol, hvilket som bekendt var meget uheldigt for Sygeværelser. Sengenes nu værende Standpladser, som af mange ansaas for mindre heldige, forbleve uforandrede. Sygeplejerskerne vilde efter Planen blive fjærnedede fra Sygeværelserne og indlogerede paa Loftet. Dettes Indretning til Beboelse for Betjeningen og til Passage vilde komme til at foraarsage en Del Støj, og den paa det nu værende Hospital stedfindende Luftfornyelse paa de ubeboede Lofter vilde hæmmes eller ophæves. Endelig fortjente det at fremhæves, at det Kubikrum, der vilde tilfalde hver Patient, vilde blive for knebent, navnlig i Betragtning af den mangelfulde Ventilation. Der kunde anføres flere mindre Indvendinger mod Udkastet, som Fakultetet dog ikke vilde gaa nærmere ind paa, idet det i det følgende kun vilde holde sig til de væsentligste og til dem, der laa det selv nærmest paa Hjærte.

Naar Hospitalet skulde ombygges efter en forholdsvis stor Maalestok, maatte Fakultetet særdeles ønske, at der toges meget Hensyn til Undervisningens berettigede Krav. Dette Hensyn var ogsaa taget af Kommissionen, for saa vidt der foresloges anlagt en ny Forelæsningssal. Men Fakultetets Ønsker gik unægtelig videre. I Nutiden hørte der til et klinisk Hospital Lokaler baade til kemiske og til mikroskopiske Undersøgelser, og skjönt saadanne Lokaler, rigtignok kun til Dels, fandtes paa det foreslaaede pathologiske Institut, maatte Fakultetet dog udtale det Haab, at der paa Hospitalet, naar dette fremstod i en ny og tidsvarende Skikkelse, maatte anvises betydelig større Lokaler baade til den mundtlige kliniske og til den mere analyserende Undervisning.

Lige over for Kommissionens Plan til et pathologisk Institut kunde det næppe nægtes, at dette laa alt for tæt ved Sygestuerne og det maatte utvivlsomt henlægges paa et andet Sted. Det var fremdeles en væsentlig Mangel, at Bygningens Front vendte mod syd, saa at Solen netop vilde ophede de Lokaler, der

skulde benyttes til Manipulation af Lig samt til mikroskopiske Øvelser, i hvilken sidste Henseende dette Forhold var endnu uheldigere. Det burde heller ikke lades uomtalt, at Bygningen paa den paatænkte Plads ikke frembød mindste Mulighed for fremtidige Udvidelser, der kunde imødekomme fremtidige Krav af Videnskaben, af hvilke i alt Fald et var meget nærliggende og laa inden for Kredsen af de Fordringer, som Fakultetet rimeligvis snart vilde komme til at stille.

Det kunde næppe modsiges, og det blev til Dels heller ikke modsagt af de Fakultetsmedlemmer, som havde haft Sæde i Kommissionen, at den foreliggende Plan til Ombygning af Hospitalet i ethvert Tilfælde burde underkastes en fornyet Drøftelse. Fakultetet troede imidlertid ikke at burde gaa ind paa de mange Detailspørgsmaal, som da vilde fremkomme, saa længe Spørgsmaalet om Hospitalets Flytning endnu var uafgjort.

Med Hensyn til Fødsels- og Plejestiftelsen vare, hvad Grundens Beskaffenhed angik, de om Hospitalet i denne Henseende anførte Bemærkninger ogsaa her gjældende; i øvrigt fandt Fakultetet ikke Anledning til videre Bemærkninger for denne Stiftelses Vedkommende, især da Kommissionens Plan med Hensyn til Plejestiftelsen var et betydeligt Fremskridt fra de nu værende Forhold.

Da det kirurgiske Akademi efter Fakultets, og som man med Paaskjønelse havde set, ogsaa efter Kommissionens Mening burde forblive knyttet til Hospitalet, ønskede Fakultetet ogsaa i Korthed at udtale sig om dette Punkt, uagtet det ikke var indbefattet under Kommissionens Betænkning. Hovedmangelen ved det kirurgiske Akademi var, at der manglede hensigtsmæssig Plads for Anatomien, og de for Haanden værende Lokaler vare saa ufuldkomne og gammeldags indrettede, at der maatte siges at være stor Trang til en ny og hensigtsmæssig anatomisk Anstalt. Rigtignok vilde der i Forbygningen af det kirurgiske Akademi blive Lokaler ledige, naar det paatænkte pathologiske Institut blev til Virkelighed. Men selv med en saadan Udvidelse af Pladsen vilde det kirurgiske Akademi i sin nu værende Skikkelse aldrig kunne blive en fuldkommen hensigtsmæssig Bygning for det anatomiske Studium. Anderledes forholdt det sig med Studiet af Fysiologien, der havde sit eget temmelig nye og velindrettede Institut.

Til Slutning vilde Fakultetet bemærke, at der ved en Ombygning af Stiftelserne eller ved en Nybygning af samme sikkert burde tages Hensyn til det Spørgsmaal, om Lejligheden ikke burde benyttes til alvorligt at tænke paa en Udvidelse af Sengepladsernes Antal, idet det allerede nu, ved Byens voxende Folkemængde, skortede paa Sengepladser, saa at de syge jævnlig af Mangel paa Plads maatte henvises fra et Hospital til et andet, til stor Lidelse for dem selv og til Bekymring for deres nærmeste og for Lægerne.

Den Plan til Nybygninger, som var medfulgt Kommissionsbetænkningen, vilde Fakultetet afholde sig fra at omtale, da det vel kunde antages, at en Diskussion herom ikke vilde være af aktuel Interesse, førend Spørgsmaalet om Flytning eller Ikke-Flytning var afgjort.

Ministeriet havde imidlertid aføsket den ny udnævnte Direktør for Stiftelserne hans Ytringer over Kommissionens Betænkning.

Under 19. Jan. 1883 afgav Direktøren en udførlig Erklæring, hvori han først henlede Opmærksomheden paa, at der midt i den Unighed, som havde vist

sig i den foreliggende Sag, syntes at være fuld Enighed om tre væsentlige Punkter: for det første nemlig, at den nu værende Tilstand, enten man saa hen til Frederiks Hospital, til Fødsels- og Plejestiftelsen eller til kirurgisk Akademi, var utilfredsstillende, saa at det var nødvendigt, i flere Henseender endog paatrængende nødvendigt, at der handlede; for det andet, at naar der handlede, burde der handles paa en Gang for Hospitalets, de to Stiftelsers og Akademiets Vedkommende, da disse Anstalter, navnlig i Videnskabens Interesse, burde forblive knyttede til hverandre; for det tredje, at Hospitalet indtog en saa betydningsfuld Plads i dette gjensidige Forhold, at Hensynet til det burde være væsentlig bestemmende ved Afgjørelsen af, om man skulde nøjes med en Omdannelse paa den nu værende Plads eller fraflytte denne.

Det kunde maaske synes, som om Kommissionen ikke ansaa Hospitalet i dets nu værende Tilstand for utilfredsstillende; thi efter at den havde skildret Omfanget af de Hospitalssygdomme, som i dette Aarhundrede havde hjem søgt Hospitalet, og derefter Indflydelsen af den antiseptiske Methodes Anvendelse, var den kommen til det Resultat, at de rette Midler vare fundne til at bekæmpe Hospitals-sygdomme paa Hospitaler, der ere saaledes beliggende som Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen. Lige som man imidlertid andre Steder ingenlunde, med Hensyn til Spørgsmaalet om Hospitalers Beliggenhed og Bygningsmaade m. v., havde slaaet sig til Ro ved den antiseptiske Methodes Anvendelse, hvor stor Vigtighed der end i øvrigt maatte tillægges denne, men tvært imod ivrigere end vist nok nogen Sinde for fortsatte Bestræbelserne for at skaffe Hospitaler saa gunstige Betingelser som mulig baade i Henseende til Beliggenhed og Bygningsmaade, saaledes vidnede da ogsaa de, især imod Hospitalet rettede Anker, og Kommissionens Forslag til omfattende Omdannelser baade af Hospitalets og Fødsels- og Plejestiftelsens Bygninger, med al fornøden Tydelighed om, at Kommissionen ikke havde følt sig tilfredsstillet ved det bestaaende.

Turde man altsaa gaa ud fra, at der var Enighed om de tre foran nævnte Punkter, blev det rejste Spørgsmaal fornemmelig at overveje for Hospitalets Vedkommende, og herved maatte dette i det væsentlige ses fra to Hovedpunkter: 1) Hospitalets Beliggenhed; 2) dets Lokaler, særlig Sygestuernes Ordning og Indretning.

Med Hensyn til Hospitalets Beliggenhed bemærkede Direktøren, at det af de omfattende Undersøgelser, som Kommissionen havde foretaget, fremgik, at der til Opfyldning af Grunden i det mindste for en Del var anvendt mindre gode eller slette Materialier, og at Grundens Beliggenhed i Forhold til Havet var saa lav, at en Udtørring ved Dræning til Kloakerne ikke lod sig udføre. Kommissionen havde derimod antydnet det som en Mulighed, at man kunde dræne til Sumpe, formodentlig i Nærheden af det paatænkte nye Køkken og Vaskehus, hvor da dettes Dampmaskine kunde tømme Sumpene. Der forelaa dog intet bestemt Forslag derom, og i Overslaget over Udgifterne ved den paatænkte Ombygning af Hospitalet saas heller ikke at være beregnet Omkostninger hertil, uagtet disse ikke kunde blive ganske ubetydelige, da Hospitalets store lukkede Firkant maatte nødvendiggjøre, at Rørledningerne til Dels førtes under Bygningerne. Hospitalets opfyldte Grund var altsaa fugtig, og Virkningerne deraf mærkedes overalt i de lavtliggende Bygninger; den var tillige let synlig for enhver, der blot ved at

passere Grønnegaarden betragtede Bygningernes Ydre, medens det maatte staa som utvivlsomt, om der kunde bødes derpaa ved Dræning.

Kommissionen havde ganske vist bemærket om Fugtighedens Ledsager, Hussvampen, at vi følge de Oplysninger, som havde kunnet indhentes paa Hospitalet, skulde Hussvamp i Mands Minde ikke have vist sig paa Hospitalet, før man i Halvtredserne eller Tredserne begyndte at fernisere Gulvene. Det var ikke lykkedes Direktøren at efterspore Kilderne til disse Oplysninger. Deres Rigtighed var imidlertid allerede modsagt af Hr. Leerbeck i Dagbladet for 1882), som hævdede, at den omtalte Fernisering netop var foranlediget ved den Overhaandtagende, i alle Retninger skadelige Svamp, ikke omvendt, og dette stemmede med, hvad Direktøren havde kunnet erfare paa Hospitalet, at alle Gulve ti Aar efter Hospitalets Opførelse havde maattet fornyes; hvad Betænkningen anførte efter O. L. Bang, syntes ogsaa at tyde paa, at Hussvampen var ældre end Gulvenes Fernisering. Den var ogsaa uafhængig af Ferniseringen, hvilket Direktøren godtgjorde ved Anførelse af Exempler fra flere af Hospitalets Stuer, som ikke vare ferniserede.

Naar Betænkningen over for de rejste Anker havde fremhævet Hospitalets frie Beliggenhed, fandt Direktøren, at den heri til Dels maatte gives Medhold, idet Hospitalet i det hele havde en i alt Fald forholdsvis fri Beliggenhed; men det maatte ikke overses, at der var stor Forskjel paa Sygestuernes Beliggenhed, som dog var det, hvorefter Sagen maatte bedømmes. Direktøren paaviste nærmere dette Forhold, idet han fremhævede, hvor uheldig de Sygestuer vare beliggende, som vendte ud til Baggaardene, især den sydlige Baggaard.

Det var ligeledes meget uheldigt, at Bygningerne omkring Grønnegaarden slet ikke hævede sig op over deres Omgivelser og laa saa fladt paa Jorden, at Gulvene til Dels vare under Gaardens Niveau, efter at der var foretaget en Opfyldning i Gaarden for at skaffe denne Fald.

Resultatet af Undersøgelserne over Hospitalets Beliggenhed blev altsaa i det hele dette, at det store Antal af Sygestuerne laa lavt paa en ikke altid med de bedste Materialier opfyldt fugtig Grund.

Med Hensyn til Lokalernes, særlig Sygestuernes Ordning og Indretning vilde Direktøren først nævne de i Kommissionens Betænkning fremdragne Mangler, nemlig:

a. Stuekonerne havde Ophold i selve Sygestuerne baade Dag og Nat, medens der paa Hospitalet intet Opholdssted var for Vaagekonerne til at sove om Dagen. Sygeplejen led ved disse Mangler.

b. Patienternes Fordeling paa Hospitalet var ikke heldig, baade med Hensyn til Kjønnene og til Hospitalsafdelingerne; Sygestuerne vare saaledes beliggende, at de maatte bruges til Gjennemgang, og at Patienter, der skulde bringes til den kliniske Forelæsningsaal eller Operationssalen, maatte føres gennem Sygestuerne.

c. Sygestuernes Opvarmning og Ventilation, Latrinerne, m. m. trængte til Forbedring. Man savnede et Varmeapparat, og var henvist til Kakkelovne, som maatte renses i Sygestuerne ligesom de Skorstene, hvori de udmundede. Ventilationen udførtes i Regelen ved en Ledning under Gulvet, som udmundede bag Kakkelovnen; Virkningen heraf var snart for voldsom, snart næsten umærkelig.

d. Der manglede særlige Afdelinger for sindssyge, for Patienter med ilde

Lugt og for Patienter med smitsomme Sygdomme; ligeledes for Øjensygdomme og Kvindesygdomme.

e. Badehuset og Lighuset med Obduktionsstuen tilfredsstillende ikke.

Til disse af Kommissionen fremdragne Mangler maatte endnu føjes nogle, som ingeulunde vare mindre væsentlige. Disse vare:

f. Rekonvalescenternes, uheldige Stilling paa Hospitalet. Disse havde nemlig ingen anden Plads til Ophold og Bevægelse, end Sygestuen, eller Grønnegaarden, naar de vare i Stand til at bevæge sig i fri Luft. Der var her en Mangel, som det vilde være af Vigtighed at faa afhjulpen.

g. Bygningernes Indretning med Hensyn til Administrationen var i mange Henseender uheldig. Exempelvis fremhævede Direktøren det uheldige Forhold mellem de Lokalers Beliggenhed, som kom til Anvendelse ved Optagelsen af Patienter. Fremdeles, hvor vanskelig det var for Portneren ved et aabent Jerngitter at udføre det ham paahvilende Hverv, nemlig at paase, at besøgende intet medbragte til Patienterne i Strid med Lægernes Forskrifter, og at intet udførtes, som tilhørte Hospitalet.

Idet Direktøren derefter gik over til at omtale Kommissionens Forslag til Hospitalets Ombygning, mente han at kunne sammenfatte sine Bemærkninger desangaaende med at udtale, at i nogle Tilfælde vare de til Stede værende Mangler efter Forslaget afhjulpne paa en heldig eller dog efter Omstændighederne ret tilfredsstillende Maade; i andre Tilfælde vilde det vise sig tvivlsomt, om det foreslaaede nye burde foretrækkes for det bestaaende; atter i andre Tilfælde vilde ingen eller ingen væsentlig Forandring ske; og endelig var der nogle Retninger, hvori Forslaget vilde føre til en uheldigere Tilstand end den nu værende.

Som Tilfælde, i hvilke Kommissionens Forslag vilde hidføre anerkjendelsesværdige Forbedringer nævnedes Direktøren, at de nu værende mangelfulde Lokaler for støjende, ildelugtende og smittende Patienter vilde blive erstattede med tre Barakker; dernæst, at der foresloges indrettet to smaa særlige Afdelinger for Øjensygdomme og Kvindesygdomme, der nu ganske savnedes ved Hospitalet; end videre Forbedringen af Operationsstuerne og Indretningen af en ny Forelæsningsaal; endelig at det gamle Badehus erstattedes med et nyt (hvor om nærmere vilde blive talt neden for), og at Lighuset ombyggedes.

Til de Forandringer, der maatte anses for at være af tvivlsom Værd, hørte derimod Kommissionens mest omfattende Forslag, som gik ud dels paa en gennemgaaende Omdannelse af Grønnegaardens Bygninger, dels paa i Forbindelse hermed at udsondre Køkkenet af disse og Vaskeriet af Schumachers Pavillon, og at opføre en ny Bygning til Køkken og Vaskeri i Fødselsstiftelsens Have. I Hovedsagen var det Formaalet med temmelig regelmæssige Mellemrum at anbringe en Række nye, 6 Alen brede Tvær-Korridorer, fra hvilke Trapper skulde føre op til en Længde-Korridor paa Loftet, ved hvis ene Side der skulde indrettes Loftskamre for Stuekoner og 4 Overstuekoner samt 4 Kamre for Vaagekoner, paa den anden Side Kamre, i hvilke Stuekonerne kunde have deres Haandforraad af Linned, Sengklæder, Forbindsager m. m. Herved vilde ganske vist skabes en Forbindelse mellem de forskellige Sygestuer, men da denne ad en temmelig besværlig Omvej gik op over Loftet, kunde det vel stille sig tvivlsomt, om den i alle Tilfælde vilde blive benyttet. Ikke mindre tvivlsomt var det, om de nye Loftskamre for

Stuekonerne vilde hidføre en Forbedring af Sygeplejen. Stuekonerne paa Fællestuerne havde nu Ophold Dag og Nat i et lille Værelse, der var afsondret fra Sygestuen ved et ikke til Loftet naaende Bræddeskillerum; det var indlysende, at de vilde være langt heldigere stillede, hvis de havde et eget Værelse ved Siden af Sygestuen og med et Vindue ind til denne, gennem hvilket der kunde føres Tilsyn. Men at give dem Værelser paa Loftet, helt adskilte fra Sygestuerne, og at henlægge paa Loftet Opbevaringsstederne for Sager, som stadig skulde bruges i Sygestuerne, kunde ikke med Rimelighed ventes at bidrage til Forbedring af Sygeplejen. Hvad de 4 til Vaagekonerne beregnede Loftskamre angik, paaviste Direktøren, at de umulig kunde afgive tilstrækkelig Plads for de 30 Vaagekoner, og deres Beliggenhed mellem Stuekonernes Kamre ansaa han for uheldig, da den let kunde give Anledning til en for Sygeplejen forstyrrende Selskabelighed. Det skulde endnu bemærkes, at for saa vidt Betænkningen havde angivet det som en Fordel ved Forandringen af Bygningerne, at der fra hver Stue blev direkte Adgang til Gaarden, maatte der foreligge en Misforstaaelse; thi der blev efter Forslaget ingen direkte Adgang til Gaarden fra Sygestuerne, og en saadan vilde da ogsaa være meget uheldig.

Som allerede berørt, stod Forslaget til en ny Bygning for Køkken og Vaskeri i nær Forbindelse med Ombygningen af den store Bygningsfirkant. Hensigten dermed var vist nok navnlig den, at skaffe nogen Erstatning for den Plads, der vilde medgaa til de nye Tvær-Korridorer; thi de bestaaende Forhold indeholdt ingen paatrængende Nødvendighed derfor, da baade Køkken og Vaskeri saa vel ved Hospitalet som ved Fødselsstiftelsen vare brugelige, om end Pladsen var indskrænket. De paatænkte Lokaler, der skulde omfatte Økonomien for begge Stiftelserne, kom imidlertid til at lide af den samme Mangel. Direktøren paaviste nærmere, at det projekterede Køkken og Vaskeri kun vilde blive af omtrent samme Størrelse som Hospitalets nu værende, og hvorledes denne Mangel ved Planen lod sig forklare ved, at der havde fattedes den fornødne Plads. En Følge af Pladsmangelen var det vist nok ogsaa, at hverken Husholdersken eller Oldfruen havde faaet Bolig i Bygningen, men vare henviste til Plejestiftelsens Stueetage, idet man var gaaet ud fra, at Inspektørens Bolig vilde blive overflødig ved en Bestyrelsesforandring. Direktøren mente imidlertid med Bestemthed at maatte udtale sig mod, at der anvistes de nævnte vigtige Funktionærer en Bolig, som laa helt borte fra deres Virksomhed, saa meget mere som de slet ikke vilde faa nogen Bolig i Hospitalet, hvis Inspektørens Bolig ikke inddroges, og efter sine Erfaringer turde Direktøren ikke anbefale dennes Inddragelse. Virkningen af den indskrænkede Plads viste sig ogsaa deri, at den nye Badeanstalt i Forslaget ikke var sat i Forbindelse med Dampkøkkenet og gjort tilgængelig ogsaa for Fødsels- og Plejestiftelsen, som den burde være.

I adskillige Tilfælde, hvor Forbedringer vare meget ønskelige, skete i Følge Forslaget ingen Forandring. Direktøren vilde blot nævne i denne Henseende, hvor mangelfuldt der var sørget for Rekonvalescenter, og hvor utilfredsstillende Portnernes Stilling var.

Endelig stod tilbage at omtale som det fjerde Punkt, at det nye i nogle Tilfælde kom til at staa tilbage for det, der nu havdes. Visitationslokalet bestod nu af 4 Værelser, men vilde efter Forslaget kun blive et Værelse. Der havdes

nu Bolig for Kvartermester og Bud, ligesom et Hus til Oplag af Kul og Brænde, men i den nye Plan fandtes intet tilsvarende. Den nordlige Baggaard var allerede nu temmelig indelukket, men Forholdene vilde efter Forslaget blive forværrede ved Opførelsen af en tre Etages Bygning ud til Bredgade i Stedet for det nu værende Badehus; endelig vilde den sydlige smalle Baggaard, der nu i Midten havde en Have over for sig, i Stedet for denne faa det nye Køkken og Vaskeri tillige med en Barak, hvilket hverken vilde være gavnligt for de over for liggende Sygestuer eller for Fødsels- og Plejestiftelsen.

Omkostningerne ved den foreslaede Ombygning vare af Kommissionen beregnede for alle tre Stiftelsers Vedkommende til 786,000 Kr., hvoraf der paa Hospitalet foruden Andel i saa kaldte «Fællesudgifter», nemlig 75,000 Kr., skulde falde et Beløb af 463,000 Kr. til Flytning og Fornyelse af Inventarium. Direktøren bemærkede imidlertid, at da Udgifterne til de enkelte Forandringer kun vare anførte i runde Summer, kunde man ikke en Gang danne sig nogen foreløbig Mening om Overslagenes Tilstrækkelighed. Han fremhævede derhos flere Udgifter, som ikke vare medtagne i Beregningen, deriblandt til Dræning, Bolig til Kvartermesteren, til Brændehus og flere andre nødvendige Bygningsarbejder; end videre at den nu værende Lejeindtægt 2,000 Kr., af Haven ud til Amaliegade maatte bortfalde ved Havens Anvendelse til deri at opføre Barakker.

Disse Poster vilde bidrage til, direkte eller indirekte, at føre Omkostningerne; men ved Siden heraf maatte en almindelig Betragtning gjøre sig gjældende. Frederiks Hospital var nu 1¹/₄ Aarhundrede gammelt, og endskjønt dets Mure endnu ikke paa nogen kjendelig Maade vare mærkede af Tidens Tand, var dette saa meget mere Tilfældet med Bygningernes Træværk, og i stigende Grad jo nærmere det fandtes ved den fugtige Grund. Det maatte derfor ventes, at en gennemgribende Ombygning, selv om det ingenlunde tilsigtedes og selv med Anvendelse af den største Forsigtighed, ved Nødvendighedens Medfør let kunde blive til en hel eller partiel Fornyelse, hvorved Bekostningerne oversteg alle de lagte Beregninger.

Det var endnu et Spørgsmaal, hvorledes Ombygningen i det enkelte skulde iværksættes paa den hensigtsmæssigste Maade. Dette vilde kunne faa ikke ringe Indflydelse paa Udgifterne, ogsaa hvis man her, som det var sket i Kommissionsbetænkningen, vilde beregne Renter af Anlægskapitalen under Flytningen. Men i Betænkningen fandtes intet til Vejledning i denne Henseende. Idet Direktøren nærmere omtalte de Vanskeligheder, som en Ombygning vilde medføre for Driften af Hospitalet, bemærkede han, at Formalet aabenbart vilde naas paa den bedste og billigste Maade, hvis man kunde lukke Hospitalet for et Par Aar; men dette var af andre Grunde ganske umuligt.

Efter disse Bemærkninger om Hospitalet vilde Direktøren kun i Korthed udtale sig om den eventuelle Ombygning af Fødsels- og Plejestiftelsen samt den for videnskabelige Formaal bestemte Bygning ud til Bredgade. Ombygningen af Fødsels- og Plejestiftelsen angik i alt væsentligt den sidste Stiftelse og sluttede sig i store Træk til en tidligere (i 1876) af Direktionen lagt Plan. At Plejestiftelsen ogsaa efter Direktørens Mening i høj Grad trængte til Forbedring, havde han allerede tidligere haft Lejlighed til at udtale for Ministeriet, ligesom han ogsaa havde antydnet det uheldige ved Fødselsstiftelsens mindre frie Beliggenhed til Gaarden.

Den nu foreslaaede Bygningsforandring vilde i flere Retninger bøde paa Plejestiftelsens Mangler, men fuldt tilfredsstillende blev Resultatet dog ikke. Til Exempel kunde nævnes, at Pladsen for Læredøtrene kun blev lidet rummeligere, end den nu var. Det maatte heller ikke glemmes, at der i Følge Planen kom noget nyt til, hvorpaa man i 1876 ikke havde tænkt, nemlig Bebyggelsen af Stiftelsernes Have ved Opførelse af en Barak og en Bygning til Dampkøkken og Vaskeri. Ligesom der her lukkedes for Hospitalets smalle sydlige Baggaard, blev der ogsaa mod vest lukket for Fødselsstiftelsen paa en Maade, der maatte synes betænkelig med den saadanne Stiftelser altid truende Barselseber for Øje.

Om den til videnskabelige Formaal bestemte Bygning, som skulde indtage den nu værende Badeanstalts Plads, var allerede oven for talt, nemlig med Hensyn til, at den vilde komme til at lukke den nordlige Baggaard mod vest. Selv om den maaske i Øjeblikket knebent kunde bøde paa de Savn, hvorunder Lægevidenskaben længe havde lidt, saa forekom det dog Direktøren utvivlsomt, at den nye Bygning kun kunde betragtes som en midlertidig Hjælp, der desuden ved sin Beliggenhed ud til Bredgade vilde være mindre vel egnet til Undervisningslokale. Dette havde formentlig ogsaa Kommissionen haft en Følelse af, idet den i Betænkningen havde henvist til Benyttelsen af en Grund, Hospitalet ejede paa den vestlige Side af Gaden. Denne Grund var lejet ud for 2,000 Kr. aarlig, og af Kommissionen ansat til en Værdi af 124,000 Kr., med hvilket Beløb Omkostningerne ved Ombygningen altsaa eventuelt maatte forøges.

Resultatet af Direktørens Overvejelser angaaende Ombygningen blev her efter i det hele, at da der vist nok i det enkelte vilde fremkomme paaskjønnelsesværdige Forbedringer, men dog Hospitalets Hovedmangel, den lave Beliggenhed paa en med til Dels mindre gode Materialier opfyldt fugtig Grund, ikke blev afhjulpen, og desuden flere af de vigtigste Forandringer vare af tvivlsom Værdi, og Omkostningerne i alle Tilfælde vilde blive meget store, uden at det, man opnaaede, vilde faa blivende Betydning og derfor staa i det rette Forhold til Udgifterne — maatte det fraaades at følge Kommissionens Forslag.

Direktøren gik nu over til at udtale sig om Kommissionens Udkast til Flytningen af Frederiks Hospital, hvilken Foranstaltning Kommissionen i øvrigt selv havde fraaadet. Direktøren kritiserede nærmere den Tankegang, hvorefter Kommissionen var gaaet ud fra, at et nyt Hospital ikke maatte anlægges paa Nørrebro, fordi det da vilde komme for nær ved Kommunehospitalet, idet han paaviste, hvorledes dette Udgangspunkt førte til at anvise Hospitalet en afsides Beliggenhed i de andre Forstæder, hvilket atter havde fremkaldt en hel Række af Betæneligheder, deriblandt ogsaa Ulempen ved, at Vejen blev for lang i Tilfælde af Patienters Henvisning fra det ene Hospital til det andet. Herved kom Kommissionens Betragtninger i indbyrdes Strid og Direktøren ansaa i det hele ikke det nævnte Udgangspunkt for at være tilstrækkelig begrundet. Han vilde derfor som eventuel Byggegrund henlede Opmærksomheden paa Blegdamsfælleden, nærmest Blegdamsvejen og ikke for nær ved Trianglen. Grunden paa denne Strækning skulde være god, Beliggenheden var nogenlunde midt i den nu værende By, og maatte kaldes fri, uden at der var Fare for, at den senere vilde blive indsnævret ved Bygninger; der vilde tillige, navnlig naar Kjørebroen over Sortedamssøen blev gennemført, være en let Forbindelse med hele Staden.

Udgifterne ved en Flytning af Hospitalet, de to Stiftelser og det kirurgiske Akademi havde Kommissionen beregnet til hen imod 2 Millioner Kr., idet der antoges til Grund og Bygninger at ville medgaa 3,700,000 Kr., medens den gamle Grund og dens Bygninger ansattes til en Salgsværdi af 1,774,000 Kr. Ombygningen var anslaaet til at koste 786,000 Kr. Flytningen vilde herefter blive henved tre Gange saa bekostelig som Ombygningen. Selv om nu den rette Balance hermed var opgjort, vilde en Overvejelse af, hvad der vandtes henholdsvis ved Flytning og ved Ombygning, dog maaske bringe Vægtskaalen til at synke til Fordel for Flytningen. Men efter Direktørens Skjøn vilde der ved Ombygning ikke kunne blive Tale om blot tilnærmelsesvis at naa det af Kommissionen angivne Maal, at faa »Sygelokaler og Undervisningsapparater bragte i en tilfredsstillende Tilstand« for den nævnte Sum af 786,000 Kr.

Paa den anden Side maatte Posterne ved Hospitalets Flytning i det enkelte antages at være for højt anslaaede. Direktøren paaviste dette med Hensyn til Ansættelsen af den nye Grund til 3 Kr. pr. Kradratalen, som var for højt i Betragtning af, at Grunden var henlagt til en af Fællederne, og at Københavns Kommune, da Staten i øvrigt havde Brugsret over disse, i Virkeligheden kun ejede Græsningsretten, som Kommunen dog næppe vilde forlange betalt med en saadan Pris, naar der var Spørgsmaal om et for København i Særdeleshed nyttigt Foretagende. Af Anlægskapitalen var beregnet Renter i 3 Aar. En saadan Renteberegning var selvfølgelig i sin Orden, hvor der var Tale om Spekulationsforetagender, men ikke saa ubetinget ved humane Formaal, som ikke anlagdes til Forrentning, og det var i alt Fald vist nok enestaaende at beregne den fulde Rente af hele Anlægskapitalen i hele den Tid, Arbejdet antoges at ville vare. Man kunde fremdeles ikke undgaa at bemærke, at den Plads, der paa Planen var tildelt de tre til videnskabelige Formaal bestemte Bygninger, var større end nødvendigt, og at Pavillonssystemets Anvendelse meget havde forøget Bekostningerne (som vare beregnede til 555,000 Kr.), uden at der var tilstrækkelig Anledning dertil. Man kunde derimod undre sig over, at dette System ikke var anvendt paa Fødselsstiftelsen, hvor det just syntes at være paa rette Sted. Ved dets Anvendelse der vilde Udgiften noget forøges, og det samme vilde følge af nogle mindre Forbedringer ved Planen, som ikke burde savnes; men i det hele kunde der dog ikke være Tvivl om, at tilfredsstillende nye Bygninger til alle tre Formaal kunde opnaas meget billigere end efter Beregningen.

Paa den anden Side var Kommissionen ved Beregningen af de gamle Stiftelsers Salgsværdi gaaet ud fra, at Bygningerne maatte sælges til Nedbrydning. Direktøren mente dog, at man uden at være for sangvinsk maatte kunne tænke sig i det mindste en Del af Bygningerne solgt til fremtidig Anvendelse, og han paaviste ligeledes, at Kommissionen havde været altfor forsigtig ved i sin Beregning ikke at medtage Salgsværdien af de Hospitalet tilhørende Grunde, som for Tiden vare udlejede; for en af disse Grunde, der vare betragtede som foreløbig usælgelige, var der nemlig allerede indkommet et Tilbud om en anseelig Købesum.

Sluttelig tilføjede Direktøren nogle Bemærkninger med Hensyn til, at Kommissionen i sin Betænkning havde forudsat, at Indtægten af Hospitalets Apothek maatte bortfalde ved Flytningen. I Følge Bestemmelserne i Fundatsen for

Hospitalet kunde der imidlertid ikke være Tvivl om, at Hospitalets Privilegium til at holde et Apothek paa det samme Sted som nu maatte bevares ogsaa i Tilfælde af Flytning.

Som Resultat af sine Overvejelser i det hele fremhævede Direktøren, at han ganske sluttede sig til den almindelige Overbevisning om, at Frederiks Hospital, Fødsels- og Plejestiftelsen og det kirurgiske Akademi ikke burde forblive i deres nu værende Tilstand; men at han maatte formene, at en Ombygning, som den af den nedsatte Kommission foreslæede, selv om der kun hensaaes til Størrelsen af de Summer, der udkrævedes, vilde blive dyrere end Flytningen. Naar man tillige tog Hensyn til, hvad der i begge Tilfælde kunde opnaas, vilde Valget ikke være tvivlsomt.

Direktøren indstillede derfor, at Ministeriet vilde beslutte sig for at arbejde hen til en Flytning af Frederiks Hospital og de øvrige dertil knyttede Stiftelser.

Umiddelbart efter Affattelsen af den oven for gjengivne Betænkning modtog Direktøren fra Ministeriet det lægevidenskabelige Fakultets Betænkning over Spørgsmaalet om Hospitalets Flytning (jfr. foran). Foranlediget herved udtalte Direktøren sig i en Kontinuationsskrivelse af 23. Jan. 1883 om de af Fakultetet fremsatte Bemærkninger, hvorved han fremhævede, at selv Flertallet i Fakultetet, som ikke havde fundet nogen ubetinget Foranledning til en Flytning af Hospitalet, dog ved sine Udtalelser om Grundens Beskaffenhed langt fra havde godkendt denne. Direktøren omtalte end videre adskillige af de Indvendinger, Fakultetet havde fremsat mod den projekterede Ombygning, og mente, af dets Udtalelser i det hele at kunne slutte, at Fakultetet ikke havde stor Tillid til Resultatet af en Ombygning, og at det i Virkeligheden, da det dog ikke vilde ønske det bestaaende bevaret, nærmest maatte antages at være stemt for Flytningen. De Betæneligheder, som Fakultetets Flertal havde fremsat over for Flytningen, hvilede paa den Forudsætning, at det hele Bygningskomplex vilde blive fjærnet for langt fra Byens Centrum. Det af Direktøren fremsatte Forslag havde imidlertid netop tilsigtet at undgaa denne Ulempe; i øvrigt maatte han erindre om, at Hospitalet ogsaa nu laa langt fra Byens Centrum, selv om man kun tænkte paa den gamle By. Skulde det lykkes at faa Hospitalet flyttet til en Plads, omtrent ved Blegdamsvejen, vilde Kjøbenhavns to store Hospitaler findes nogenlunde midt i den nu værende Stad, og det var alt, hvad der efter Omstændighederne kunde opnaas; thi det var ikke let at finde en god Plads for et stort Hospital. For saa vidt Fakultetet i Slutningen af sin Erklæring havde henstillet at benytte Lejligheden til en Forøgelse af Sengepladsernes Antal, vilde det ved en lille Ombygning af Hospitalet sikkert ikke nytte at tænke herpaa, thi i Kommissionens Plan var en Forøgelse af Sengepladserne ikke paatænkt og vilde ogsaa være udelukket ved den paa alle Punkter følelige Mangel paa Plads. Derimod kunde en saadan Forøgelse vel iværksættes ved en Flytning af Hospitalet, men i saa Fald vilde Omkostningerne saa vel til de nye Bygninger som til Driften forhøjes saaledes, at Haabet om, ved en nogenlunde gunstig Realisation af Hospitalets Ejendomme at kunne flytte uden Udgift, definitivt maatte opgives. Hertil kom den Betragtning, at hvis de nu værende Hospitaler skulde vise sig utilstrækkelige paa Grund af Stadens vedvarende Udvidelse, maatte det formentlig være Kjøbenhavns Kommune, som det paahvilede

at afhjælpe Mangelen. I øvrigt havde Frederiks Hospital i Regelen kun omtrent tre Fjerdedele af sine Sengepladser belagte.

I Overensstemmelse med Fakultetets Udtalelser i samme Retning forment Direktøren i øvrigt, at Forhandlingen ikke med Nytte kunde føres videre, førend det principielle Spørgsmaal om Flytning eller Ombygning var afgjort.

I Skrivelse af 8. Febr. 1883 til Direktøren bemærkede Ministeriet, at det var enigt med ham i, at der burde stræbes hen til en Flytning af de paagjældende Instituter, ligesom det ogsaa med Hensyn til Spørgsmaalet om Pladsen for de nye Bygninger fandt at kunne tiltræde hans Forslag om Valget hertil af c. 10 Tdr. Land paa Blegdamsfælleden, nemlig et Stykke af samme, liggende op til Blegdamsvejen og ikke for langt hen imod Trianglen. Ministeriet var derfor betænkt paa at indlede Forhandling saa vel med Københavns Magistrat paa Stadens Vegne som Ejer af Blegdamsfælleden som med Krigsministeriet som Bruger af samme om Afstaaelsen af et Areal af den anførte Størrelse og paa den foreslaaede Plads af nævnte Fællede til Byggeplads, Gaardsrum m. v. for et tidssvarende og Videnskabens nu værende Krav fyldestgjørende Hospital, Fødsels- og Plejestiftelse samt lægevidenskabelige Instituter. Ministeriet ansaa det imidlertid for rigtigst, førend saadanne Forhandlinger indlededes, at det først havdes paa det rene, hvilket Vederlag der passende maatte kunne tilbydes Staden København for Afstaaelsen af den foreslaaede Grund, i hvilken Anledning det maatte fremhæves, at da Opførelsen navnlig af det nye Hospital i en meget væsenlig Grad vilde komme Kommunen til gode, idet Trangen til flere Hospitaler i København for Tiden var til Stede i følelig Grad, forekom det Ministeriet ikke at være noget ubilligt Krav, naar det forlangtes af Kommunen, at den skulde overlade de paagjældende Stiftelser Byggegrunden uden nogen Pengekjøbesum, mod at der som Vederlag derfor tillagdes den Ret til at belægge et nærmere angivet Antal Senge i Hospitalet; under denne Forudsætning vilde der derhos end videre kunne blive Spørgsmaal, om Patientantallet i det nye Hospital ikke burde sættes noget højere end efter Kommissionens Forslag, f. Ex. til 450 eller 500. Ligeledes kunde der formentlig være Anledning til ved Overenskomst med Kommunen at søge forebygget, at tilgrænsende Grunde af Fælleden overlodes til Fabrikdrift [eller saadanne Næringsveje, hvis Udøvelse kunde befrygtes at ville indvirke uheldigt i hygiejnisk Henseende paa de nye Stiftelser, eller at stærk Bebyggelse af Fælleden i disses umiddelbare Nærhed fandt Sted.

Med disse Bemærkninger begjærte Ministeriet sig Direktørens Ytringer meddelte om de her omtalte Punkter.

I Svarsskrivelse af 19. Febr. udtalte Direktøren, at det formentlig maatte være ønskeligt, i alt Fald af Hensyn til Opinionen, at det nye Frederiks Hospital saa vel som de andre Stiftelser kom til at ligge et passende Stykke fjærnede fra Blegdamshospitalet, hvilket vilde ske, naar man bestemte Beliggenheden til øst for den Dam, der fandtes paa Blegdamsfælleden ved Siden af Blegdamsvejen. Et Areal af 10 Td. Land ansaa Direktøren for tilstrækkeligt, som det ogsaa var udtalt i Kommissionens Betænkning, endskjønt der paa dennes Plan til Nybygning var beregnet en meget større Plads.

Direktøren mente end videre, at det vilde være let for Ministeriet, ogsaa uden særlig Overenskomst med Kommunen, at sikre sig imod en generende

Bebyggelse af Fælleden, da Brugsretten over denne tilhorte Krigsministeriet, saa at der ikke uden dettes Samtykke kunde blive Spørgsmaal om nogen Bebyggelse.

Allerede i sin tidligere Betænkning havde Direktøren betegnet den af Kommissionen anslaaede Pris for en Grund paa Fælledeerne af 3 Kr. pr. Kvadratalen som urimelig høj, og han bemærkede nu, at hvis Kjøbenhavns Kommune ikke vilde lade sig nøje med et meget lavt Vederlag, af Hensyn saa vel til Hospitalets Nytte for Byen som til, at Kommunen i Virkeligheden kun havde Græsningsret paa Fælledeerne, vilde et Forsøg paa at bringe Expropriation til Anvendelse vist nok være retfærdiggjort.

At benytte Flytningen af Hospitalet til at iværksætte en Udvidelse af samme, var ogsaa efter Direktørens Mening en i høj Grad tiltalende Tanke, naar man holdt sig til det ved Fundatsen givne Grundlag, at Hospitalet nemlig skulde yde Hjælp for dem i hele Landet, hvis Sygdom krævede den særlige Lægebehandling, som kun et Hospital kunde yde, og for saadanne ubemidlede i Hovedstaden, der ikke vare under Fattigforsørgelse, men ved indtruffen Sygdom kunde befrygtes at ville komme ind derunder. Han vilde heller ikke undlade at udtale sig om, hvorledes en Udvidelse formentlig burde iværksættes for at blive til størst Gavn for de syge. Det var et meget stort Savn ved Hospitalet i dets nu værende Skikkelse, at der ikke var sørget for Rekonvalescenter paa anden Maade end for alle andre syge. Naar de begyndte at kunne staa op, maatte de blive i de samme Stuer som de haardest angrebne, til stort Besvær for begge Parter; naar Helbredelsen skred fremad, havde man kun Sygestuen til Bevægelse og siden kun den aabne Gaard. Det vilde være en sand Velgjerning for alle de syge, hvis man til det nye Frederiks Hospital kunde føje 4 Rekonvalescentstuer med omtrent 50 Senge, to for de kirurgiske og to for de medicinske Afdelinger, to for Mænd og to for Kvinder, til hvilke de Patienter efterhaanden kunde overføres, hvis Helbredelse var skredet fremad. Paa et noget senere Trin maatte de da kunne tage sig Bevægelse i de nye Længde-Korridorer og derefter i det frie under de bedækkede Gange, som det fornyede Hospital forhaabentlig ikke vilde komme til at savne. En saadan Udvidelse maatte betragtes som i høj Grad ønskelig, og den vilde ligesom det nu værende Hospital i det hele, komme hele Landet, men særlig Kjøbenhavn til gode. Derimod maatte det formentlig fraraades at foretage en Udvidelse i den Hensigt at stille de nye Pladser til Raadighed for Kjøbenhavns Kommune. Herved vilde man nemlig forlade det givne Grundlag for Hospitalets Virksomhed, og man vilde ikke kunne undgaa at opkaste det Spørgsmaal, hvor meget Vederlaget til Kommunen for Grunden paa denne Maade kom til at koste. Det maatte først fremhæves, at Trangen til et nyt Hospital allerede nu var stærkt følelig, idet der undertiden indtraf Perioder, da mange Patienter paa Grund af Mangel paa Plads maatte afvises, og med Folkemængden voxede Trangen. Følgen heraf var, at hvis et Antal Pladser ligefrem stilledes til Raadighed for Kommunen, maatte det ventes, at de stedse vilde være fuldt belagte. Men nu vilde det af Hospitalets Regnskab for 1881—82 erfares, at en Patients Underhold for hele Aaret i 1880—81 kostede c. 766 Kr. og i 1881—82 c. 843 Kr., altsaa i Gjennemsnit omtrent 800 Kr. Antoges det nu, at 50 Senge skulde stilles til Kommunens Raadighed, maatte den aarlige Udgift herved beregnes til c. 40,000 Kr. eller Renterne af 1 Million Kr. Men et saadant Vederlag vilde blive meget

dyrere end det, Kommissionen havde tænkt sig for Grunden, da denne, selv til en Pris af 3 Kr. pr. Kvadratalen, kun vilde koste 420,000 Kr.

De anførte Tal vilde vise, at en Udvidelse af Hospitalet i hvert Fald vilde blive en bekostelig Sag; men foretoges den med Bevarelse af det givne Grundlag, vilde den blive noget billigere end nylig anført; thi under de nu bestaaende Forhold kunde man gaa ud fra, at gennemsnitlig tre Fjerdedele af Hospitalets Pladser vilde være optagne, hvoraf fulgte, at en Udvidelse med 50 Senge vilde medføre en aarlig Merudgift af c. 30,000 Kr. For Tydeligheds Skyld maatte endnu tilføjes, at der ved Beregningen af det oven anførte Beløb 800 Kr. var taget Hensyn til alle Udgifter paa Budgettet, derimod ikke til hvad Hospitalet havde kostet at opføre eller Grundens Værdi m. v.

Under 2. Marts 1883 tilskrev Ministeriet derpaa Københavns Magistrat, og efter at have udviklet, hvorledes den administrerende Direktørs Betænkning i Forbindelse med de af det lægevidenskabelige Fakultets Mindretal anførte Grunde havde bibragt Ministeriet den Overbevisning, at en Flytning af Hospitalet med tilstødende Stiftelser ubetinget maatte foretrækkes for Ombygningen, for saa vidt som de økonomiske Hensyn ikke maatte frembyde uovervindelige Hindringer derfor, forespurgte det, hvor vidt der fra Kommunens Side kunde forventes meddelt Samtykke til, at et Areal paa 10 Tdr. Land, paa den i Direktørens sidste Skrivelse nærmere angivne Plads, afstodes til Ryggegrund under Forudsætning af, at der tillige opnaaedes Overenskomst med Krigsministeriet om Brugen af Fællederne. Under Paaberaabelse af de af Direktøren fremsatte Betragtninger udtalte Ministeriet derhos sin Forventning om, at Grunden vilde blive afstaaet uden Vederlag, hvilket, saaledes som begge Stiftelsers økonomiske Forhold for Tiden vare, ikke alene vilde lette Anliggendets Fremme, men udgjorde en væsentlig Betingelse derfor. Ministeriet tilføjede, at det var Hensigten, saa snart en Flytning var gennemført, at sælge Stiftelsernes nu værende Grunde til Fordel for Stiftelserne; men ligesom Ministeriet antog, at de de nu værende Stiftelser med deres Fundatser tillagte Begunstigelser med Hensyn til Skatter og Byrder vilde ophøre, saa snart de nedlagdes, saaledes forudsatte det paa den anden Side som en Selvfølge, at de nye Stiftelser kom til at nyde de samme Begunstigelser uden Indskrænkning, uagtet deres Beliggenhed forandredes, og de Arealer, de kom til at indtage, vilde blive ikke saa lidt større end Stiftelsernes nu værende Grunde. Særlig mente man at burde fremdrage, at de nye Stiftelser under alle Omstændigheder burde være fritagne for at deltage i Udgifterne ved Gadeanlæg eller ved Gaders Brolægning efter Bestemmelserne i Lov af 14. Decbr. 1857 om Gader, Veje og Vandløb i København.

Samtidig hermed tilskrev Ministeriet Krigsministeriet for at begjære sig meddelt, om samme var villig til at opgive sin Ret til Benyttelsen af det omhandlede Areal paa Blegdamsfælleden.

Krigsministeriet udtalte imidlertid i Svarskrivelse af 30. Marts 1883, at den nævnte Fællad alt ved tidligere Grundafstaaelser til Epidemihospitalet og St. Johannes Kirken var bleven følelig indskrænket i Størrelse, og at den, naar den nu omspurgte Grund afstodes, ikke blot derved vilde formindskes saa meget, men ogsaa vilde lide saa betydelig i Form, at den ikke vilde kunne afgive fornøden og passende Plads for Garnisonens Øvelser. Ministeriet beklagede derfor, at det

ikke saa sig i Stand til at opgive Retten til Benyttelsen af nogen Del af Blegdamsfælleden, hvorved det fandt Anledning til at fremhæve, at ved de Overvejelser, der havde fundet Sted angaaende Opførelsen af et nyt Kaserneetablisement for Gardehusarregimentet, havde Krigsministeriet selv, da Hensynet til Garnisonens Øvelser som anført ikke tillod nogen yderligere Indskrænkning af Fælledernes Areal, paa Forhaand maattet lade det være fuldstændig uden for Betragtning, at søge det nye Etablisement opført paa selve Fælledeerne, uagtet det laa saa særdeles nær at vælge denne Beliggenhed, der selvfølgelig vilde frembyde betydelige Fordele.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet underrettede under 4. April Direktøren om det modtagne Svar, idet det tilføjede, at da Planen om en Flytning til Blegdamsfælleden herefter maatte endelig opgives, maatte Ministeriet saaledes være betænkt paa at søge den fornødne Byggegrund paa et andet Strøg, og det begjærte sig derfor paa ny Direktørens Ytringer i Sagen meddelte.

Direktøren svarede d 15. Avg. 1883, at han gjentagne Gange havde overvejet, hvor der maatte kunde findes en anden hensigtssvarende Byggeplads; men Resultatet af disse Overvejelser var stedse blevet det samme, nemlig at man, hvis der ikke kunde erhverves et Stykke af Fælledeerne, var henvist enten til en Plads, som ved Fæstningsterrænets Salg var bleven Kommunens Ejendom og derfor vilde blive uoverkommelig af finansielle Grunde, eller til en Plads i saa stor Afstand fra Byen, at deri vilde ligge en Hindring for hensigtsmæssig Benyttelse baade af Hospitalet, Fødsels- og Plejestiftelsen og de videnskabelige Anstalter. Under disse Omstændigheder vidste Direktøren intet andet at foreslaa end, medens Maalet, Hospitalet og de andre Anstalters Flytning, bestemt fastholdtes, foreløbig at stille Sagen i Bero, indtil forandrede Forhold muligvis kunde hidføre forandrede Anskuelser.

Sagen blev herefter indtil videre stillet i Bero af Ministeriet.

— Den ved kgl. Resol. af 2. Oktbr. 1882 fastsatte Omordning af Bestyrelsen for Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsen gav Anledning til en Forhandling om den fremtidige Ordning af Stiftelsernes Regnskabsvæsen.

Under 20. Febr. 1883 tilskrev Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet den nys udnævnte Direktør for Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsen om en forandret Ordning af Revisionen og Decisionen af Stiftelsernes Regnskaber. Ministeriet bemærkede, at efter at den hidtil værende kollegiale Bestyrelsesform var bleven ophævet, og Stiftelserne henlagte under en fælles administrerende Direktør, hvem det saaledes blandt andet paahvilede at aflægge Stiftelsernes aarlige Regnskaber, havde Ministeriet anset det for en naturlig Konsekvens af denne Forandring i Bestyrelsesforholdene, at Revisionen og Decisionen af Stiftelsernes aarlige Regnskaber, der for Hospitalets Vedkommende hidtil var foranstaltet af det Medlem af Direktionen, som var Departementsdirektør i Indenrigsministeriet, og for Fødsels- og Plejestiftelsens Vedkommende af den samlede Direktion, for Fremtiden henlagdes under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Ministeriet var derfor betænkt paa at træffe Foranstaltning til Gjennemførelsen af en saadan Ordning, saaledes at denne første Gang kunde komme til Anvendelse ved Revisionen og Decisionen af de Regnskaber, der skulde aflægges for Finantsaaret 1882—83;

men førend den endelige Afgjørelse blev truffen, vilde man give Direktøren Lejlighed til at udtale sin Anskuelse om Sagen.

Direktøren bemærkede hertil i Skrivelse af 2. Marts, at han hidtil ikke havde antaget, at det paahvilede ham at aflægge Stiftelsernes aarlige Regnskaber. Forholdet havde hidtil været det, at Stiftelsernes økonomiske Direktører havde anvist Indtægter og Udgifter, og at Kontorerne havde aflagt deres Regnskaber til Direktionerne, som derefter havde ladet Regnskaberne revidere og udøvet Decisionen. At nu begge Stiftelserne havde faaet en Direktør med et Lægeraad, der skulde adspørges i visse Anliggender, ved Siden af sig, i Stedet for to Direktioner, syntes ikke at kunne medføre nogen anden Forandring med Hensyn til Regnskabsvæsenet end den, at Direktøren skulde udstede Anvisninger, at Kontorerne aflagde deres Regnskaber til ham, og at han lod dem revidere og derefter deciderede de fremkomne Udsættelser. Der var ikke, saa vidt Direktøren bekjendt, fremkommet nogen Udtalelse under den lange Forhandling om Bestyrelsesforandringen, som kunde lede til nogen modsat Opfattelse. Den Oversigt over de ældre Forsøg paa at tilvejebringe en Forandring i Bestyrelsesmaaden, som var meddelt i Kommissionsbetænkningen angaaende Hospitalets Flytning, viste ogsaa, at Formaalet havde været at samle Overledelsen paa enkelte Hænder eller en enkelt Haand, men ikke at forandre Direktionens Pligter og Rettigheder. Denne Opfattelse havde Direktøren betragtet som saa selvfølgelig, at han havde anvist Indtægter og Udgifter for det løbende Finansaar som Fortsættelse af, hvad der hidtil var gjort af de økonomiske Direktører, og tillige decideret Revisionens Bemærkninger til Hospitalets Regnskab for 1881—82. Han var i det hele gaaet ud fra, at Direktøren med Lægeraadet ved Siden indtog de tidligere Direktioners Plads, men en meget betydningsfuld Afvigelse herfra vilde det være, dersom Regnskabet ikke skulde aflægges af Kontorerne til Direktøren, men aflægges af denne selv. Hertil kom, at det var omfattende Regnskaber, hvorom der her handledes, hvert for sig indbefattende en meget stor og til Dels meget indviklet Detail. De vilde derfor kræve et meget stort Arbejde, som let ved Siden af Direktørforretningen kunde overstige en enkelt Mands Kræfter.

Med Hensyn til Regnskabet for 1882—83 henlede Direktøren Opmærksomheden paa, at som alt berørt, havde Direktionerne indtil d. 1. Novbr. anvist Indtægter og Udgifter, og deres Anvisninger havde i Regnskaberne hidtil været agtede for Hjemmel, hvad de utvivlsomt ogsaa maatte indtil den anførte Tid; men derefter havde Direktøren anvist, og hvis Regnskabsaflæggelsen paahvilede ham, maatte det Spørgsmaal nødvendigvis opstaa, hvad disse Anvisninger havde at betyde. Han haabede imidlertid, at dette Spørgsmaal maatte bortfalde, og at det med Hensyn til Regnskab, Revision og Decision for de omhandlede Stiftelser maatte have sit Forblivende ved det bestaaende.

Ministeriet begjærede derfor Finansministeriets Ytringer over Sagen, idet det, efter først at have fremstillet den hidtil værende Ordning i Overensstemmelse med Bemærkningerne derom i Direktørens Skrivelse, udtalte, at saa længe Stiftelsernes Bestyrelse ndøvedes af kollegiale Direktioner, hvori baade Staten og Københavns Kommune vare repræsenterede, maatte den givne Ordning i det hele anerkjendes at afgive en efter Omstændighederne betryggende Garanti for Stiftelsernes forsvarlige Administration og de for samme gjældende Bestemmers Overholdelse;

men efter at de kollegiale Direktioner vare hævede og Bestyrelsen henlagt under en fælles administrerende Direktør, af hvem samtlige Indtægter og Udgifter anvistes, og under hvis Tilsyn de aarlige Regnskaber aflagdes, havde Ministeriet fundet det tvivlsomt, om det var foreneligt med Stiftelsernes Tarv, at Direktøren beholdt samlet i sin Haand hele den Myndighed, der tilkom de tidligere Direktioner. Navnlig havde Ministeriet anset det for en naturlig Konsekvens af den nye Bestyrelsesform, at Revisionen og Decisionen af de aarlige Regnskaber henlagdes under det Ministerium, hvorunder Stiftelserne sorterede.

Finansministeriet svarede under 6. April, at det ikke var i Besiddelse af de fornødne Forudsætninger for at kunne bedømme, hvilken Administrationsordning der var formaalstjenligst for de omhandlede Stiftelser, og derfor ikke saa sig i Stand til at udtale sig om, hvorvidt den administrerende Direktør burde have samme Myndighed i Henseende til Revisionen og Decisionen af Stiftelsernes Regnskaber, som de tidligere Direktioner fundatsmæssig havde haft. Finantsministeriet vilde kun bemærke, at for saa vidt Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet havde til Hensigt at henlægge Regnskabsaflæggelsen til Direktøren, maatte Følgen heraf være, at Revisionen og Decisionen henlagdes andensteds.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet meddelte derpaa Direktøren ved Skrivelse af 24. Oktbr. 1883, at Ministeriet, trods sin modsatte Udtalelse i Skrivelse af 20. Febr. s. A., var ganske enig med Direktøren i, at Omordningen af Bestyrelsen for Frederiks Hospital og Fødsels- og Plejestiftelsen ikke havde bevirket nogen Forandring med Hensyn til Aflæggelsen af Regnskaberne for disse Stiftelser, men at det var en Selvfølge, at Direktøren, som var traadt i de ophævede Direktioners Sted, fremdeles, ligesom disse tidligere, anviste Indtægterne og Udgifterne for begge Stiftelser, og at Regnskaberne aflagdes under hans Tilsyn, som tilforn, af vedkommende Kontorer (Bogholderen). Ogsaa hvad Regnskaberne Revision angik, betragtede Ministeriet det som givet, at denne vedblev at udføres af de Mænd, som den nu var overdragen, saa længe disse vare villige til og i Stand til paa en efter Direktørens Mening tilfredsstillende Maade at besorge denne. I Henseende til Decisionen fandt Ministeriet vel, at den med Stiftelsernes Bestyrelse foretagne Forandring, der medførte, at Direktøren alene anviste alle Indtægter og Udgifter for begge Stiftelserne, i og for sig anbefalede at henlægge Decisionen andensteds; men Ministeriet vilde dog, saaledes som den nu værende Direktør var stillet lige over for Stiftelsernes Budgetter og Regnskabet, ikke have noget imod, at Decisionerne over Regnskabsudsættelserne afgaves af ham, saa længe han beklædte Stillingen som Direktør. Hvad endelig angik Beskikkelsen af Revisorer for Stiftelsernes Regnskaber fandt Ministeriet det at være i sin Orden, at disse fremtidig antoges af Ministeriet.

b. Om den kgl. Fødselsstiftelses Filialer.

Under 31. Oktbr. 1881 tilskrev Direktionen for den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Anledning af, at Overakkouchøren, Professor Stadfeldt for Direktionen havde fremsat et Forslag om at optage et større Antal Patienter paa selve Fødselsstiftelsen end det hidtil normerede Antal af 20, mod at indskrænke Antallet af Filialer i Byen.

Direktionen fandt sig herved foranlediget til at give en Fremstilling af den

nu værende Indretning og Belægningsmaade af de paa Stiftelsen værende Patientværelser. Der fandtes i hver af Fødselsstiftelsens 2 Etager 22 Enkeltværelser, hvoraf de 4 i hver Etage benyttedes til Fødestuer. Det var Regel at belægge en Etage ad Gangen, medens den anden udluftedes. De Patienter, som ikke kunde finde Plads paa Stiftelsen, henvistes til de af Stiftelsen antagne Filialer i Byen, hvoraf der for Tiden fandtes 40.

Ved kgl. Resol. af 4. Oktbr. 1847 bestemtes det, at kun Halvdelen af de 20 Enkeltstuer, som efter Stiftelsens den Gang fuldendte Ombygning vare indrettede i hver Etage, maatte benyttes paa en Gang; denne Anordning var hidtil bleven fulgt.

Det var væsentlig for at undgaa Udbredelse af Barselseber, at Direktionen (under 16. Juli 1847) havde gjort Indstilling om den nævnte Ordning; men efterhaanden som man ved Videnskabens Fremskridt, navnlig ved Hjælp af Antiseptiken, havde fundet betryggende Midler mod Barselsmitten, var Sundhedstilstanden i selve Stiftelsen bleven meget god, ja endog bedre end i Filialerne. Ikke alene var Sygeligheden omtrent ens, men desuden havde de sygelige Tilfælde i Filialerne i den senere Tid vist sig alvorligere og farligere end i Stiftelsens egne Lokaler, som Følge af, at de der ikke kunde behandles med samme Energi og under saadan Kontrol som i selve Stiftelsen. Da der hertil kom andre uheldige Omstændigheder ved Forplejningsvæsenet i Filialerne, samt at en stor Del fødende ved Filialsystemet i Hovedsagen unddroges Observation under Fødsel og Barselsfærd og derved gik tabte for Undervisningen, og at der overhovedet ved Filialsystemet, i det mindste som det nu var ordnet, var en Fare for den øvrige Befolkning, idet en større Sygelighed af Barselseber blandt de i Filialerne forplejede Kvinder let vilde kunne føres gennem de der beskæftigede Jordemødre ud blandt Hovedstadens Befolkning — troede Direktionen, at der var vel begrundet Anledning til at forsøge at forpleje flere Patienter i selve Fødselsstiftelsen, end det nu var Tilfældet.

Direktionen indstillede derfor, at den kgl. Resol. af 4. Oktbr. 1847 maatte blive ophævet eller forandret saaledes, at der for Fremtiden kunde optages indtil 28 Patienter ad Gangen paa selve Stiftelsen.

Det tilføjedes, at man samtidig ved at formindske Antallet af Filialer fra 40 til cirka 30 vilde kunne gjøre et bedre Udvalg af de tilbudte Lejligheder. Efter Direktionens Mening vilde det imidlertid være nødvendigt, hvis den foreslaede Foranstaltning blev gennemført, at der skaffedes Stiftelsens Overjordemoder Hjælp ved Ansættelsen af en Reservejordemoder. Lønningen for denne foresloges ansat til 300 Kr. aarlig foruden fri Station, Brændsel, Lys og Bolig for en ugift i Stiftelsen; samtidig vilde det Beløb af 200 Kr. aarlig, der ved kgl. Resol. af 29. Juni 1860 var tilstaaet Overjordemoderen til Medhjælp, være at inddrage. De foregede Udgifter for Stiftelsen til dette Øjemed vilde formentlig kunne dækkes ved den Besparelse, som en Formindskelse i Filialernes Antal vilde medføre.

I Anledning af Direktionens her anførte Indstilling begjærede Ministeriet Oplysning om Mortalitetsforholdene i de sidste 5 Aar for de paa Fødselsstiftelsen og Filialerne indlagte Barselkvinder tillige med en nærmere Meddelelse om, hvor

meget den aarlige Besparelse ved Reduktionen af Filialernes Antal kunde antages at ville beløbe sig til.

Direktionen indsendte derpaa en af Overakkouchøren udarbejdet Oversigt over Mortalitetsforholdene i de sidste 5 Aar, overensstemmende med Ministeriets Forlangende, og oplyste i øvrigt, at Besparelsen ved Reduktionen af Filialernes Antal tilnærmelsesvis kunde ansættes til mellem 3,500 og 4,000 Kr. aarlig. Direktionen føjede hertil, at det var ulige vanskeligere at beregne, hvor stor Udgiften ved Forplejningen af det større Antal Barselpatienter i selve Stiftelsen vilde blive; man maatte dog formentlig være forberedt paa, at denne Udgift vilde naa op til c. 5,000 Kr. over det nu værende Beløb.

Ministeriet nedlagde derefter en allerunderdanigst Forestilling, hvori først bemærkedes med Hensyn til Filialsystemets Oprindelse, at dette i sin Tid var indført paa Grund af en ondartet Barselfeberepidemi, der i Aaret 1844 hjemsøgte Fødselstiftelsen. I Henhold til allerhøjeste Resolution af 8. Novbr. s. A. bleve den Gang Stiftelsens Lokaler fuldstændig rømmede, og Patienterne anbragtes, dels i lejede Lokaler i Byen, dels paa Almindeligt Hospital. Siden den Tid havde Filialer stadig været anvendte, og deres Tal, der fra først af var 6, forøgedes kort efter til 12, medens det nu var voxet til 40. Den væsentlige Grund til denne stærke Stigning var den, at man i de senere Aar til Dels kun havde benyttet Stiftelsen til operative og mere komplicerede Fødsler og henvist alle de lettere Tilfælde til Filialerne. Ved Siden heraf benyttedes siden 1865 de saakaldte »selvvalgte Lokaler«, idet der i de to Maaneder, Juli og August, hvori Stiftelsen hvert Aar holdes lukket, indrømmedes Patienter Tilladelse til i deres Hjem at nyde Stiftelsens Plejehjælp, mod at de forinden meldte sig til Indskrivning.

Ministeriet anførte dernæst i Overensstemmelse med Direktionens Indstilling, af hvilke Grunde denne nu ønskede en Forandring i de gjældende Regler. Endskjønt Ministeriet ikke kunde tillægge de om Mortalitetsforholdene i Fødselstiftelsen og dens Filialer givne Oplysninger nogen afgjørende Betydning, da de kun angik et meget begrænset Tidsrum, og det muligvis kunde tilskrives rene Tilfældigheder, at Sundhedstilstanden i de sidste 2 Aar havde været bedre i Stiftelsens egne Lokaler end i Filialerne, fandtes der dog paa Grund af de fremdragne Forhold, idet Sundhedstilstanden paa Stiftelsen maatte erkjendes at være særdeles god i Sammenligning med tidligere Tid, og i Betragtning af, at den foreslaaede Forandring i Belægningsplanen var af mindre gjennemgribende Betydning, Anledning til at understøtte Direktionens Andragende, og Ministeriet indstillede derfor:

1) at Bestemmelsen i allerhøjeste Resolution af 4. Oktbr. 1847, hvorefter kun 20 Enkeltstuer maatte benyttes ad Gangen, forandredes derhen, at der fra d. 1. Januar 1882 at regne kunde optages indtil 28 Patienter ad Gangen paa selve Stiftelsen, medens samtlige Stiftelsens Filialer i Byen formindskedes fra 40 til 30, og

2) at der fra samme Tid foreløbig for et Aar, men med Udsigt til at kunne gjenvælges for et Aar til, ansattes ved Fødselstiftelsen en Reservejordemoder paa de oven for i Direktionens Skrivelse angivne Vilkaar.

Oven staaende Forestilling bifaldtes ved allerhøjeste Resolution af 14 Decbr. 1881.

Under 5. Decbr. 1883 modtog Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet en ny Indstilling fra Direktøren for Fødselsstiftelsen, hvori det bemærkedes, at Overakkouchøren ved at fremsende sin Aarsberetning for 1882—83 blandt andet havde henledet Opmærksomheden paa, at Patientantallet paa den kgl. Fødselsstiftelse i Løbet af det nævnte Aar oftere havde oversteget det ved allerhøjeste Resol. af 14. Decbr. 1881 fastsatte Maximum, nemlig 28 Patienter ad Gangen paa selve Stiftelsen og et Antal af 30 Filialer, hvorved Stiftelsen med Filialer blev i Stand til at optage højst 58 Patienter. Antallet havde nemlig oftere været større; den 5. Febr. 1883 havde det endog været 72.

I denne Anledning bemærkede Direktøren videre, at da de Kvinder, som forud melde sig til Optagelse paa Stiftelsen og efter de bestaaende Regler erholde Tilsagn om Optagelse, naar deres Fødsel er umiddelbart forestaaende, ikke forud bestemt kunne angive, naar den vil indtræde, var det umuligt at forebygge, at der til visse Tider blev en større Tilstrømning af fødende, end der var gjort Regning paa, selv bortset fra, at det var vanskeligt paa Grund af Stiftelsens humane Formaal at bortvise den, der indfandt sig uden forud gaaende Anmeldelse, naar hendes Fødsel var umiddelbart forestaaende. Særlig gjaldt dette om de »10 aldeles fattige og skikkelige Borgerkoner«, som Stiftelsen efter Fundatsens Post 1 var forpligtet til at modtage. Direktøren kunde derfor ikke andet end anerkjende det fuldt berettigede i Prof. Stadfeldts Udtalelse om, at der burde træffes Foranstaltninger til at bøde paa Pladsmangelen og forebygge de Farer, som kunde udspringe deraf for Patienternes Sundhed, og dette saa meget mere, som Landets og særlig Kjøbenhavns rask voxende Folkemængde rimeligvis vilde gjøre Pladsmangelen mere og mere følelig.

Direktøren havde derfor taget de af Prof. Stadfeldt fremsatte Forslag under Overvejelse. Det første af disse gik ud paa at leje en Etage i Nabogaarden, Amaliegade Nr. 21, og sætte den i Forbindelse med Plejestiftelsen ved at gjenembryde Murene. Hvis dette Forslag lod sig iværksætte, var det i hvert Fald meget kostbart, og det syntes ogsaa naturligt, at man først søgte at benytte det alt til Raadighed staaende Lokale, naar det dog var nogenlunde brugeligt, førend man tænkte paa andre Udvidelser. Det var derfor Prof. Stadfeldts subsidiære Forslag, paa hvilket Direktøren havde rettet sin Opmærksomhed. Det gik ud paa at indrette Kvisten i Nr. 23, hvor der allerede var tre Kamre, som stundom i Nødsfald havde været benyttede, bedre end nu, supplere Sengene til et Antal af 9 og forsyne Kamrene med det nødvendige Inventarium, saa at de kunde benyttes som Reservelokaler, naar Overfyldning indtraf, og sikkert ogsaa ved den fra Stiftelsen isolerede Beliggenhed gjøre Nytte i Tilfælde af, at Barselfeber indtraadte. En Undersøgelse af dette Forslag havde vist, at det foruden at supplere Sengeantallet og anskaffe noget Inventarium vilde være tilstrækkeligt at foretage nogle enkelte mindre Reparationer for at gjøre disse Lokaler brugelige. Efter Overakkouchørens Forslag vilde der, naar disse tre Kamre toges i Brug, være at ansætte en Vaagekone foruden de 4, der allerede fandtes ved Stiftelsen. Udgiften ved den nye Indretning kunde, bortset fra Udgiften til Vaagekone, som kun vilde være at antage under særlige Forhold, naar der var Brug for hende, anslaaes til c. 1700 Kr.

Selv om dette Forslag toges til Følge, vilde Pladsmangelen dog ikke dermed

være afhjulpent, og Overakkouchøren havde derfor ved den oven nævnte Lejlighed foreslaaet, at der søgtes allerhøjeste Bemyndigelse til en Forøgelse af Filialernes Antal, nemlig til ordentligvis 35, i Lukketiden til 45, samt til, at Filialernes Antal under extraordinære Forhold maatte forøges efter Behov. Paa denne Maade vilde man vist nok kunne komme ud over de Vanskeligheder, som med Rimelighed kunde ventes strax at ville indtræde; men naar hensaaes til, at det ikke var gjort ligeligt at bestemme noget Tal af Filialer som det, man ordinært behøvede, og at man derfor stadig maatte være udsat for at tvinges ud over den satte Grænse, syntes det naturligere, naar man nu allerede efter to Aars Forløb paa ny maatte andrage om en Forandring i Forholdet, at denne da kom til at gaa ud paa, at det tillodes Direktøren at bestemme Antallet af de Filialer, der stadig skulde holdes til Raadighed for Stiftelsen, samt af dem, der skulde holdes i Beredskab for mulige extraordinære Tilfælde (derunder indbefattet, at den foran nævnte Kvist toges i Beslag for Barselsepatienter), mod at der gjordes Indberetning til Ministeriet og motiveredes for dette, naar en Udvidelse af det hidtidige Antal var funden nødvendig. Derved vilde nemlig Direktøren blive i Stand til at handle efter Omstændighedernes Krav uden at overtræde de gjældende Bestemmelser, saaledes som man med Beklagelse havde maattet gjøre det kun omtrent et Aar efter, at den sidste allerhøjeste Resol. var traadt i Kraft.

Idet Direktøren til Slutning bemærkede, at han havde forhandlet denne Sag med Lægeraadet, og at dette enstemmig havde tiltraadt hans Forslag saa vel med Hensyn til Indretningen af den nævnte Kvist som i Spørgsmaalet om Filialernes Antal, indstillede han:

at Ministeriet vilde bemyndige Direktøren til at anvende et Beløb af 1700 Kr. til forbedret Indretning af Kvisten i Plejestiftelsens Gaard, Amaliegade Nr. 23, samt til dens Forsyning med det manglende Inventarium, og ligeledes bemyndige ham til, naar samme Kvistetage var i Brug, at antage en femte Vaagekone; og

at Ministeriet vilde søge erhvervet allerhøjeste Bemyndigelse for Direktøren til at bestemme Antallet saa vel af de Filialer, der stadig vilde være at holde til Raadighed for Fødsels- og Plejestiftelsen, som af dem, der skulde holdes i Beredskab for mødende overordentlige Tilfælde, mod at Direktøren afgav en motiveret Indberetning til Ministeriet derom, naar en Udvidelse af det hidtil værende Antal maatte være funden nødvendig.

Ministeriet nedlagde under 15. Decbr. 1883 allerunderdanigst Forestilling i Overensstemmelse med det andet Punkt i Direktørens Indstilling, og efter at dette var bifaldet af Kongen under 20. Decbr. 1883, meddelte Ministeriet under 22. s. M., at Direktørens Indstilling i det hele bifaldtes.

VII. Universitetets Forhold ud ad til.

I Aaret 1884 blev der atter*) fra Tysklands Side gjort Forespørgsel om Afslutningen af en Overenskomst mellem Danmark og Tyskland om gjensidig Beskyttelse

*) Univ. Aarb. f. 1879—80 S. 898—904.